

Derviš Sušić
VELIKI VEZIR

Istorijska drama u šest slika od dva dijela

LICA

MEHMED-PAŠA SOKOLOVIĆ

MUZAFER PILAVIJA, vezirov tjelohranitelj

ORLOVIĆ, Hamzevija

SADUDIN, carski dovađžija

DUZEL MEHMED-AGA, upravnik tamnice

SULTAN MURAT III

ESMIHAN, vezirova žena

KASIM DALKILIĆ, janjičar

HASAN, vezirov defterdar

HUSREF-PAŠA

CARSKI DEFTERDAR

ŽENA IZ BOSNE

ČLANOVI DIVANA

STRAŽARI

ČAUŠI

IGRAČICE

ROBINJA, pratilja vezirove žene

I ROB

II ROB (nijem)

UBICE

NURBANU, sultanija, majka Muratova i Esmihanina

POSLUŽITELJ NA DIVANU

ČELEBIJA, carski liječnik (hećim)

Događa se početkom oktobra 1579. u Carigradu.

PRVI DIO

Sala za sjednice još je prazna. Protrči poneki čauš i popravi neku sitnicu u namještaju.

Lale Izar, glavni defterdar na Divanu uđe, osmotri prostoriju, sjede u podnožje vezirove stolice s lijeva.

ČAUŠ (navjestitelj): Sijavuš-paša, rumelijski beglerbeg! (Pokloni se.)

Sijavuš-paša uđe, malo se začudi da je prvi došao, ovlaš pozdravi, sjedne, čuti zamišljen.

ČAUŠ: Lala Mustafa paša, vezir kupole. (Pokloni se)

Lala-Mustafa paša uđe, pozdravi, sjedne.

ČAUŠ: Mehmed Paša! (Nakon kraće pauze) Zal Mahmut-paša!

(Dvojica dostojanstvenika uđu gotovo jedan za drugim, pozdrave prisutne gestom kojim se pozdravna prijatelj s kojim se često viđa, zauzmu svoja mjesta.)

ČAUŠ: Abdurahman-efendi, kaziasker Rumelije! Mehmed-efendi kaziasker Anadolije!

(Dvojica dostojanstvenika uđu, uljudnije pozdrave prisutne, sjednu bez riječi na svoja mjesta. Sašaptavaju se...)

ČAUŠ: (Glasnije) Sinan paša, Allah mu ugled učinio vječnim!

(Prisutni s poštovanjem pozdrave Sinan-pašu, izdvajajući ga tim pozdravom među najpoštovanije.)

SCENA PRVA
(Sjednica Divana)

U polukrugu sjede članovi Divana, na koljenima. Iza njih čauši s golim sabljama u rukama. Malo uzvišenje za mjesto velikog vezira je prazno. U njegovom podnožju sjedi defterdar.

Ćutanje.

Iščekivanje.

PEJALA PAŠA: (oslušne, pogleda po ostalim članovima, zatim Defterdaru)
Da li je Mehmed-paša jutros zdrav ustao?

DEFTERDAR: *Javio je da će doći.*

PEJALA PAŠA: (Pogledavši u rešetkasta vrata tzv. Babi Seadat iz kojih ponekad sultan prati sjednice Divana) *Da li je sultan Murathan, Allah mu moć uvećao, sjeo u svoju sobu?*

DEFTERDAR: *Nije.*

SINAN PAŠA: (aludivno) *Već tri godine on to ne čini.*

PEJALA PAŠA: (opomenuvši) *Njegova volja.*

DEFTERDAR: *Čuo sam da je sultan Murat han, Allah mu carstvo udvostručio, svunoć bio na sijelu kod svoje majke...*

Tišina.

Iščekivanje.

ČAUŠ: *Husref-paša, Allah mu ugled učinio vječnim!*

Husref-paša prođe žurno, sjedne na prvo mjesto s desna, gdje mu po ljestvici pripada.

Sjedajući, srdačno se pozdravlja sa Sinan-pašom.

Ćutanje...

ČAUŠ: (S vrata, svečano) *Mehmed-paša Sokollu...*

Članovi Divana ustanu, pognu glave.

Mehmed-paša ulazi za svoje godine brzo, poslovno, srdito, pođe na

svoje mjesto, pogleda na prisutne...

MEHMED PAŠA: Sabahlbriniz hairolsun!

ČLANOVI DIVANA: Allah razi olsun! (*Tek što veliki vezir sjedne i oni posjedaju*)

MEHMED PAŠA: (Defterdaru) *Skrati sve uvode! Počni! Žuri mi se!*

DEFTERDAR: (Poljubi golem defter, raspečati ga, izvuče jedan list hartije)
Pismo venecijanskom duždu u vezi udvostručenog karantina za trgovce iz Azova...

SOKOLOVIĆ: *Potpisano! Raspravljeno. Dalje!*

DEFTERDAR: *Raspis svim kadijama, kadiaskerima i...*

SOKOLOVIĆ: *Je li to tumačenje naredbe o oslobađanju hrišćanskih predhodnica u pohodima od obaveza popravke mostova?! Zar to još nije otišlo? To smo raspravili prije dvadeset i dva dana. Tri pisara koji su najodgovorniji za zakašnjenje raspisa, kazniti! Poslati ih u vojsku na granicu prema Karabogazu. Dvije godine! Dalje!*

DEFTERDAR: *...veliki most na Tisi provaljen...*

SOKOLOVIĆ: *Ravno prije godinu i dva mjeseca s ovog mjesta izdato je naređenje da se popravi. Za prekосуtra sastavi spisak odgovornih i prijedlog – koga na galiju, koga u graničnu službu... a ko da radi na mostu! Dalje!*

DEFTERDAR: *Ostalo – pisma prema zaključcima prekjučerašnje popodnevnice. Da ih čitam?*

SOKOLOVIĆ: *Mislim da ne treba. Želi li neko od članova Divana da ih čuje? Niko? Dalje!*

DEFTERDAR: *Neki podanici mole...*

SOKOLOVIĆ: *Pustite prvog!*

(Defterdar da znak čaušu, ovaj nekome napolje. Na vratima se pojavi žena, u siromašnoj feredži, bosa ali dostojanstvena. Neodlučno stane, pode prema veziru, klekne, ćuti...)

DEFTERDAR: *Govori, ko si, šta želiš?*

ŽENA: *Je li ovdje sam sultan?*

DEFTERDAR: *Ovdje je njegova desna ruka – Mehmed-paša, veliki vezir.*

ŽENA: *Neću ništa. (Pode natrag)*

SOKOLOVIĆ: *Stani! (Pošto je čauš vrati) Ja sam Mehmed. Zar ne mogu*

riješiti to...?

ŽENA: Mogao si, ali nisi htio.

(Govore svi u glas)

PEJALA PAŠA: Znaš li ti gdje si?

SINAN PAŠA: Bezobraznice!

DEFTERDAR: Šta brbljaš!

IV ČLAN DIVANA: O! Ženski jeziče!

V ČLAN DIVANA: Kratka pamet!

VI ČLAN DIVANA: Štap, štap!

SOKOLOVIĆ: (Umirivši rukom zapanjene članove Divana) Šta sam to mogao, a nisam htio?

ŽENA: Paa... eto, ja sam od Teočaka, iz Bosne. Udali su me za Husrefa trgovca u Ilok. Četiri sina sam imala, sve četiri sam izgubila, trojicu na granici, a jednog bog uze onako... Čovjeka mog napiše skeledžije na Tisi i udaviše, a pare oteše... Molila sam kadiju Iločkog da napiše... da pomognete, da ne prosim... da napiše tebi, jer je moj Husref bio s tobom na Mohaču, stalno se hvalio tvojim jaranstvom... Dva puta je kadija pisao... a ti... biva, tako...

SOKOLOVIĆ: (Opet umirujući članove Divana koji su zapanjeni ženinom slobodom, Defterdaru) Je li kad stigla takva žalba?

DEFTERDAR: Nije, hazretleri!

SOKOLOVIĆ: (čaušu) Izvedite ženu, dajte joj pristojan konak, neka moj Hasan da novac da joj se skroji nova feredža, obuću i sve ostalo... novo, i neka čeka u ženskom hanu na Prvoj kapiji! (ženi) Idi, biće sve u redu...

ŽENA: Ali, ja nisam rekla šta hoću.

SOKOLOVIĆ: Da čujem?

ŽENA: Ja hoću... ja molim... samo da se kadiji Iločkom prebije lijeva noga.

Smijeh.

Radoznalo krivljenje vratova.

SOKOLOVIĆ: Kako reče?

ŽENA: Da mu se prebije lijeva noga. Ja došla njemu, pitam je li moja žalba otišla u Stambol, on na me vatru... ja njemu: pare si moje potrošio, a

on mene da oprostite – lijevom nogom...

SOKOLOVIĆ: Ispitaćemo. Kaznićemo. Možeš ići!

ŽENA: (Odlazeći) *Samo lijevu... Tako sam se zaklela...*

(Govore svi u glas)

DEFTERDAR: *Svašta u božjoj bašči...*

PEJALAPAŠA: The, ženska pamet!

SINAN PAŠA: *Guja otrovnica!*

III ČLAN DIVANA: Zmaj!

IV ČLAN DIVANA: *Sve su iste!*

V ČLAN DIVANA: *Ja ne bih smio!*

VIČLANDIVANA: *Štap, samo štap!*

SOKOLOVIĆ: (Pošto žena ode, Defterdaru, umirujući članove velikog divana) *Neka joj se da što sam rekao! Neka sačeka! Ispitati je li tačno! Ako jeste, neka kadiju sprovedu ovamo..! I predaju Đuzelu. Taj će mu prebiti obadvije. Dalje!*

DEFTERDAR: (opet namigne čaušu, ovaj da znak drugom)

HAMZEVIJA: (Nakloni se malo, stane prema Sokoloviću na pristojnoj udaljenosti) *Ako sam pred velikim vezirom Mehmed-pašom, neka mi se ne zamjeri! Nevolja me dognala...*

SOKOLOVIĆ: *Čekaj, paa... ja sam tebe viđao...*

HAMZEVIJA: (Odveć odlučno i dostojanstveno za svoj izgled). *Da, dva put sam ti prilazio ruci... htio sam da molim, a ti si mi bacio milostinju. Vraćam ti novac. Ja novac ne tražim (Spusti preda se novac)*

SOKOLOVIĆ: *Nego, šta želiš?*

HAMZEVIJA: *Ja sam iz tekije iz Orlovića, u Birču, vilajet bosanski...*

Vezir se namršti.

Članovi Divana začuđeni, namršteni.

Tajac.

SOKOLOVIĆ: *Hamzevija?*

HAMZEVIJA: *Ta riječ je veoma opasna kao ime. Ja kažem samo da sam rođen i odrastao tamo...*

SOKOLOVIĆ: Pa šta hoćeš?

HAMZEVIJA: Molim da pustite na slobodu okovane hamzevije...

SOKOLOVIĆ: Štaa?

HAMZEVIJA: Ja mislim da su oni nepravedno proglašeni dušmanima. Hamzevijski red uči milosrđu, dobroti, ljubavi prema ljudima... Njih su opanjkali...

SOKOLOVIĆ: (Defterdaru) Udarite mu deset vrućih po tabanima, a zatim ga nahranite, odjenite i pošaljite natrag. Da nikad više ne spomene ime tih bogohulnika! (Hamzeviji) Ahmače! Ko te nagovorio da se igraš glavom? Vodite ga! (Kad čauši izvedu Hamzeviju) Aa, ljudi!

PEJALA PAŠA: On još misli da su hamzevije žive...

SINAN PAŠA: I njega bih ja. I on je, sigurno buntovnik kao svi oni...

SOKOLOVIĆ: Budala! (Ćuti. Zamišljen. Naglo.) Vratite ga! (Kad čauš istrči) Ne, tu nešto nije u redu. Smjesta neka se vrati/ (Kad ga čauš dovede) Je li, ko je tebe poslao da moliš za njih?

HAMZEVIJA: Moja savjest. I moja nada da ovo carstvo može ponekad patiti od zabluda, ali da je sposobno ispraviti ih čim prije.

SOKOLOVIĆ: Oo!

HAMZEVIJA: Kažite mi, ako nije tako...

SOKOLOVIĆ: Kaži mi – ko te poslao?

HAMZEVIJA: Zar vaša slavna mudrost mora ponoviti pitanje na koje je već dobila istinit odgovor?

PEJALA PAŠA: Bezobrazniče!

SOKOLOVIĆ: (Pejala paši) Neka! (Hamzeviji) Hamzevije su zvanično proglašene bogohulnicima.

HAMZEVIJA: Slabosti dokaza ne može pomoći njihovo ozvaničenje.

SOKOLOVIĆ: Oho, kaži ti meni – jesi li ti kad ubijao?

HAMZEVIJA: Ne razumijem, pašo hazretleri. Ne znam kakve veze ima...

SOKOLOVIĆ: Jesi li kad ubio?

HAMZEVIJA: To je nespojivo sa... uostalom...

SOKOLOVIĆ: S čime je nespojivo? S čime? Kazuj, brzo! Nespojivo sa hamzevijskim učenjem, je li? Znači, i ti si? Govori brzo!

HAMZEVIJA: Nemam šta da kažem... (svi ustaju i reaguju)

SOKOLOVIĆ: Znači, jesi. No, dobre sam volje. A šta bi recimo... da saznaš... neko je od ovih prisutnih isjekao tvoje hamzevijske... recimo – on! (Sinan paša) Potamario ih. (Čaušu) Daj ovom momku tu sablju! (Čauš dadne hamzevijsku sablju) Evo, on je pobio tvoje hamzevijske! Osveti se! (U međuvremenu Sokolović je namignuo jednom čaušu koga hamzevijska ne vidi. Čauš naperi strijelu na Hamzevijsku za slučaj da izmahne) No, udri!

HAMZEVIJA: (Spusti sablju) Molim da se ne šaljete s tim... Na licu ovog umnog čovjeka vidi se da – nije...

SOKOLOVIĆ: Ja? Recimo... ja sam...

HAMZEVIJA: Ja znam da vaša svjetlost odavno ne ubija i da taj krvavi posao rade drugi... po zapovijesti...

SOKOLOVIĆ: Mnogo ti znaš.

SINAN PAŠA: Mehmed-pašo, predložio bih da se ovaj zatvori i ispita...

SOKOLOVIĆ: Nema potrebe.

PEJALAPAŠA: Jedan hamzevijski ne predstavlja opasnost.

HAMZEVIJA: Nijedan hamzevijski nikome nije opasnost.

SINAN PAŠA: (Sokoloviću)... i ovaj je kao i oni... govori kao da smo i mi s njim ovce čuvali.

SOKOLOVIĆ: Smirite se! (Hamzevijski) Hamzevijske nećemo pustiti. Ustvari ne možemo.

HAMZEVIJA: Kako da opravdam to... da su u okovima najplemenitiji ljudi carstva?

SOKOLOVIĆ: Izvedite budalu! Oslobodite ga! (Pošto Hamzevijsku izvedu) Dalje!

DEFTERDAR: Ima još jedan. Žali se... progoni ga žena...

SOKOLOVIĆ: Progoni i mene moja. Ne primam. (Šuti namršten, dok se svi diskretno smiju)

DEFTERDAR: Ejub Gručoglu moli...

ČAUŠ: (utrči, savija se na koljena) Sultan Murat Han! Članovi divana skoče. Saviju se s rukama na prsima.

Sokolović začuđen, uznemiren. Čekanje se oteže.

DEFTERDAR: (Tiho Sokoloviću) Nije najavljeno...

SOKOLOVIĆ: Carska volja mora se poštovati (Videći Murata koji još nije na sceni, siđe s uzvišenja, stane i nagne glavu. Kad Murat gnjevan uleti kao oluja u odaju, Sokolović ga pozdravi, priđe mu skutu i poljubi ga). Neka je hvala Allahu...

MURAT: (Snažan, riđobrad, Azijat prefinjenih crta lica, s tragovima uživanja i prvog sala od nezdrava života) Napolje! Osim Mehmeda, svi napolje!

Članovi Divana, klanjajući se i zazirući, požure napolje.

SOKOLOVIĆ: Mogu li znati razlog ovoj preuzvišenoj posjeti i srdžbi?

MURAT: Razlog, razlog? Praviš se naivan... Stotinu razloga nakupilo se u meni. Mi te doveli da služiš – ti se propeo da gospodariš. Kao podanik ti si drzak – kao rođak suviše gord.

Mi te uveli u carski rod, a ti zaboravio da si Bošnjak. Ti prekidaš rat, zaključuješ mir – a ja?!... Mehmede, mom strpljenju je kraj. Tvoje žudnje za vlašću tresu carskim kapijama...

Slušaj, Mehmede kad ćeš jednom početi da poštuješ moju volju...? Ne, ne govori! Nema opravdanja! Ti... ti si moje prokletstvo od mog djetinjstva do dana današnjeg – od kako sam kao prestolonasljednik zasjeo, biću Amasiju. Pa ne može to tako...

Carska riječ skida glave i vezirima... Mehmede, nemoj da zaboravljaš...

SOKOLOVIĆ: Molim da mi se kaže osnovni razlog...

MURAT: Zašto si uskratio novac Šejhu – Šudžai?

SOKOLOVIĆ: Aa... to! Ja smatram da je Šejh Šudžaa varalica.

MURAT: Mehmede!

SOKOLOVIĆ: Šejh Šudžaa je običan nepismen baščovan koji je neopreznošću tvoje svjetlosti došao pod tvoje okrilje...

MURAT: To znači da sam ja budala... da okupljam varalice...? Hoćeš li reći da je i Sadudin efendija varalica?? (Sadudin snishodljivo ulazi na scenu sa smiješkom iščekujući dobit od ovog dijaloga.)

SOKOLOVIĆ: Da, ja smatram da je i Sadudin varalica.

MURAT: A ti – pošten?

SOKOLOVIĆ: Vršim zakone tvojih predaka i tvoju volju.

MURAT: A samo ti – čist, je li? Šta je, što me gledaš tako? Na koljena! Na koljena? kad ti kažem (Pošto Sokolović klekne povijene glave) Slušaj, dosta nije i tebe i... tvoje rodbine, po dvoru, po vezirskim mjestima i vašeg jezika mi je dosta! Zapamti! Kad ja odlučim da neko bude moj prijatelj, onda ga moraš poštovati kao i mene. Šejhu Sudžai odobrićeš vlastitim potpisom one zakupnine u Izmiru... i daćeš mu iz riznice šest hiljada zlatnika da može...

SOKOLOVIĆ: To nije po zakonu.

MURAT: Ja sam zakon. To ćeš izvršit. Počni odmah! Idi!

SOKOLOVIĆ: To nije po zakonu.

MURAT: (Krikne) Izvrši, drtino jedna bošnjačka, ili ću te posjeći.

SOKOLOVIĆ: Posijeci!

MURAT: Napolje! (Uhvati ga za prsa i gura) Napolje!

SOKOLOVIĆ: Hvala gospodaru!

MURAT (Pošto Sokolović ode) Stara uobražena budala!

SADUDIN: Neka se vaša preuzvišena duša smiri! Jedan Bošnjak nije dostojan tolike carske srdžbe.

MURAT: Zaveži! To je najbolji veliki vezir kog je tursko carstvo ikad imalo. Bože, zašto si kaznio vladaoce? Ko ima dobrog vezira, malen je kao vladar, ko ima lošeg, slabo mu carstvo, Ne, moj zet veliki vezir, moj najveći stub carstva, baca suviše hlada na me. Treba ga ukloniti...

SADUDIN: (izazivajući sultana na otvorenu odluku) Ali, sunce sjajno koje zemlju obasjavaš, ti reče da je on najveći... najzaslužniji...

MURAT: Previše je... Ne mogu. Neću.

SADUDIN: Ali kako takvu ogromnu planinu od čovjeka...? Nije li odveć postao dio tvoje moći?

MURAT: Jeste. Ali taman da je krvna žila što mi spaja srce i životni duh, iskinuću je, ne mogu više. Allah! Estakfirullah! Tobe estakfirullah!

SADUDIN: Da, da, zlatousti, izvore vjere i mudrosti. (Obradovan, ali još da utvrdi to što je čuo) Je li to konačna odluka?

MURAT: Ukloniti! Dosta više! Osam godina ga trpim...

SADUDIN: Je li... onako (kretnjom pokaže davljenje) ili (kretnjom pokaže sasijecanje)

MURAT: Temeljito.

SADUDIN: Oo, mudri, o plemeniti! Oo, neka je slava Allahu! Svijet čestitih odahnuće kad nestane vrhovnog nasilnika...

MURAT: Ma, šta kažeš? Kad Mehmed ode, vi... ulizice, vi... pljačkaši vi... živoderi... navalicete na carstvo da ga razgrabite. Znam ja to. Ali, moram... Neću, ne dam da je iko iznad mene. Najmanje jedan tvrdoglavi bošnjak... Ubiti, a onda ga zlatnim slovima upisati u istoriju carske loze Osmanovića. Ne mogu više. A šteta! Zločin. Šta mogu? Ubiti! Šta je, što se čudiš? Napolje, razbojniše (Pošto Sadudin pobjegne) Bože, oprosti mi! Allah, estakfirullah, tobe estakfirullah! I moj djed Sulejman han Zakonodavac ubio je velikog vezira jer je bio suviše sposoban, suviše velik... Ubio i plakao... Narediću to da učine što bezbolnije. (Pođe ka izlazu) Sadudine! Gdje ste, hrsuzi!

ESMIHAN: (Ude brzo zadihana, uznemirena, rukom vrati pratilje) Znala sam. Znala, čim si onako srdit napustio veselje u majčinim odajama, nije na dobro.

MURAT: Sestro, ti si prva žena koja se udala... ovdje... bez dozvole..

ESMIHAN: Ali, ja sam tvoja sestra...

MURAT: Jedno je vlast... a drugo – rod. Šta ćeš ti tu?

ESMIHAN: Hoću da te pitam – zašto progoniš Mehmeda?

MURAT: Ma, ko kaže?

ESMIHAN: Zašto ga već godinama ponižavaš? Zašto si ga opkolio svojom mržnjom? Ružne se vijesti pronose o tvojim namjerama.

MURAT: Eh, vi žene i vaše jezičine... samo ogovarate!

ESMIHAN: Zašto oko sebe okupljaš njegove protivnike? Kako to da ne možeš da uporediš njih i njega i da shvatiš ko ti je prijatelj?

MURAT: Sestro, otac je pogriješio što te dao njemu.

ESMIHAN: Bože!

MURAT: A ja mogu svoju sestru natjerati da promijeni vjeru, kamo li ne muža.

ESMIHAN: Zaboga! Smiješ li to reći majci?

MURAT: Budalo, naša majka pokušala je dva puta da otruje svog slavnog zeta. Ovog istog tvog Mehmeda.

ESMIHAN: Pitaću je. Mislim da je to jedna od onih tvojih zabluda koje...

MURAT: Sestro, vrijeme je da ideš...

ESMIHAN: Hoću da te pitam..

MURAT: Idi! Ne pitaj me, dosta je. Dojadila si mi i ti, a tvoj oholi uobraženi Bošnjak pogotovu. Nosite mi se s očiju! Idi!

ESMIHAN: Bog mi je svjedok...

MURAT: Ma idi, kad ti kažem. Straža! Otrpatite princezu... (Pošto Esmihan iziđe, a Sadudin se uvuče) Kud si se ti djenuo?

SADUDIN: Alem-Kamene u kruni nebesa, ja...

MURAT: Ako si šta smislio, izvrši!

SADUDIN: Nije teško naći običnog ubicu. Ali... doušnici mi već nekoliko dana javljaju, po Stambolu se mota jedan... hamzevija...

MURAT: Zar ta gamad hamzevijska nije istrijebljena?

SADUDIN: Jeste, sunce naše ogrijano, ali, ovaj momak nekako preživio. Izgleda, došao da ubije velikog vezira... na veziru je krivica za hamzevije... pa, mislim, kako bi bilo da mi...

MURAT: Hamzevija, pa slobodan hoda po prijestonici?

SADUDIN: Nije slobodan. Maločas mi pade na pamet, a zašto mi ne bi... da on... to ...

MURAT: Aaa! (Trgne se) Ne znam ništa. Radi! Učini! Ali, carska ruka mora ostati čista. (Kako je Murat pružio ruku, Sadudin je usrdno ljubi)

SADUDIN: Najčistija ruko, istino i pravdo ovog carstva...! a veliki vezir je izgleda, spreman da oprosti hamzeviji...

MURAT: Neka hamzevija ne oprosti veziru! Ali, dotle... nešto jednostavnije pokušaj... nešto... ma, šta ja tu! Radi! Učini! Carska ruka mora ostati čista. (Dok mu Sadudin ljubi ruku) Ma, pusti! Hajde ispred mene! Javi; neka se svirači i robinje okupe u mom vrtu! Javi, pa na posao!

Zatamnjenje

SCENA DRUGA

Tamnica u Carigradu. Dno ovalne kule. Crni, od pljesni i vlage masni zidovi. Vrata gore u lijevom uglu, od njih se stepenicama bez ograde silazi na dno prostorije. Nešto više u gornjem desnom uglu, prozorče,

kao puškarnica. U zidu drvena greda s lancima i alkama u visini ljudskog trupa. Sve to odaje utisak da je ovo dno tamnice.

Naprijed desno, kostur ljudski, s jednom uzdignutom rukom, zaostalom u lancu. U sredini, uza zid, kleči čovjek s objema rukama u alki, visoko dignutim.

Negdje daleko, muški otegnut glas uči salavate – znak da je neko umro.

Zvek ključeva. Teška vrata se, škripeći otvore. Prvi stražar uđe, očigledno službeno potjeran, oprtči prostoriju, nogom porazmješta otpatke koji bi mogli zapeti za nogu, provjeri čvrstinu dva tri slobodna okova, odabere jedan, kaftanom ga čisti i za sve to vrijeme govori.

I STRAŽAR: Eto, dobićeš društvo. Biće ti lakše. Kažem ja Đuzel Mehmedagi, Allah mu ugled povećao, molim ti se, velim, daj koga u društvo onom nesrećnom Bošnjaku.

A on meni – eno mu, veli društvo, a ja njemu... umro je Mustafa sin Halilov prije tri godine. Eto šta je od njega onakvog silnog buntovnog ostalo... (pokazuje kostur) a Mehmedaga na to meni –neka se Bošnjak Kasim to jest ti, neka se navikne na društvo mrtvih, trebaće mu... a ja njemu opet... jedanaest godina leži u lancima Kasim, to jest ti... a pitanje je da li je on, to jest ti, velim ja... da li si ti htio da ubiješ velikog vezira Mehmed pašu Sokolovića, ili da mu se samo glasnije požališ na ljute nevolje vojničke. Ja tako tebe branim, a Đuzel Mehmedaga veli meni – marš, mrcino, hoćeš li da tebe vežem da Kasimu praviš društvo dok si živ? (Prodrma ga. Kasim se ne probudi) Ako je umro, Allah mu rahmetejele. Ako nije, pas mu majku, ipak bi trebalo da sluša kad ja govorim (Otvori kapak na podu i više dolje) Heej, Redžepe, živ li si?

GLAS: S kim to govoriš?

I STRAŽAR: Izgleda Kasim odapeo..

GLAS: Koja su doba?

I STRAŽAR: Podne, Redžepe.

GLAS: Je li živ Sokolović?

I STRAŽAR: Živ je veliki vezir.

GLAS: Oo, ljudi, oo, nebesa! Kakve ubice zemljom hodaju!

I STRAŽAR: Dolazi nam novak, Redžepe. Dok se sve smiri, javiću ti se. (zatvori kapak) Još živ. Tolike godine! (Čuje korake. Odskoči prema

stepenicama. Savija se)

Ulaze vezan Hamzevija, drugi stražar, Đuzel Mehmedaga i Muzafer Pilavija.

ĐUZEL: (je upravnik tamnice, feminizovan, ženski nakićen, neurotik, zločinac, sadist na jedan tanan način „gajtanski“, pred drugima revnostan, pred zatvorenicama zvijer) *Tu, tu ga zakuj! Neka mu gvožđe za noć sraste s mesom! A sutra, ako bog da, na kolac! Ja ću da zakivam. Kuc, kuc, kuc, malo pomalo, pa tebi, dušo, na usta izadu sve te bezbožne bube iz glave.* (Pride Kasimu Dalkiliću, udari ga nogom u rebra, vrisne) *Ustaj marvo, kad ulazim ja i to s takvim junakom i carskim čovjekom kao što je slavni Muzafer Pilavija.* (Prvom stražaru) *Šta mu je?*

ISTRAŽAR: *Možda je mrtav. Možda spava.*

ĐUZEL: *Ako je mrtav – šteta! Ovako dugačak krasno bi se njihao na vješalima. Ako je živ, opet – šteta, džaba carski hljeb jede.* (Postoje drugi stražar svezao Hamzeviju i uklonio se, pride Hamzeviji, provjerava okove) *Tako, djetliću, šarenčiću! Tako, razbojniče!* (Zagleda ga podrugljivo, pobjedonosno) *He! Hehe! Hehehehe! I ti, takav, nožem na velikog vezira Mehmed-pašu?* (vrisne) *Ćafire!* (Pilaviji mirno) *Šta da kažem? Šta uopšte pametan čovjek da kaže? Ko je on?* (Hamzeviji) *Ko si? Kazuj! Nećeš? Oo, reći ćeš dušo, govorićeš ti meni ovdje i više nego što te budem pitao.* (Drugom stražaru) *Izvadi mu lijevo oko! Ali... polako, bez kapaka, nijednu trepavicu da ne oštetiš! Hajde, vadi nož!*

II STRAŽAR: *Bezbeli, izvadiću ga!*

PILAVIJA: (je visok, snažan, malo od dvorske hrane ugojen tjelehoranitelj velikog vezira Sokolovića, poznat mačevalac u carevini, odjeven vojnički, ali s primjesama dvorskog kićenja. Od ulaska u tamnicu on se mršti zbog smrada i užasa) *Ne, nemoj!*

ĐUZEL: *Ali – zašto? Ta, šta je to – jedno oko od ovakvog razbojnika?*

PILAVIJA: *Neka Mehmed paša presudi!* (Hamzeviji) *Zašto si pošao s nožem na Mehmed pašu?*

HAMZEVIJA: (pripadnik reda hamzevija bosanskih mistika, filozofa i pjesnika, veoma skromno odjeven, sa zelenom čalmom oko glave, u haljetku širokih rukava, nasmiješten i pored udaraca što ih je dobio od neuspjelog atentata, superioran svetački) *Možda gazijo, nećeš razumjeti...*

PILAVIJA: *Kakva je to naročita pamet potrebna da bi se shvatili razlozi*

jednog ubistva? (Đuzelu) Jesi li ga čuo? Molim te lijepo, mi jašemo, ja uz vezira, vidim on prilazi, po kretnji ruku osjećam da će isukati sječivo iz rukava, mašim se za sablju... a on jednako ide... gleda u me i ide na vezira... (Hamzeviji) Zašto?

HAMZEVIJA: Da osvetim nevine. Nije mi uspjelo. Šta ćeš! Uspjeće drugi.

DUZEL: Pa on prijeti? Allah, on još prijeti. Jezik ću ti iščupati. Ne, pomalo ću ga rezuckati... Razbojniče! Huljo! (Pilaviji) Ne, ovo je prevršilo svaku mjeru. Vlast je suviše popustljiva. Razbojnici će raznijeti carstvo... (Stražaru) Bič! Daj mi bič!

PILAVIJA: Nemoj sad! Hajdemo!

DUZEL: Ali, zar mi ti, slavni Pilavijo, ne reče da će i čestiti vezir Mehmed-paša navratiti gore u dvorište da mu pokažemo ovog ubojicu?

PILAVIJA: Da, ali ne znam kad će. Ja moram njemu. Možda još neko želi da potegne nož na njega. Doći ću ja s njim... a ti, ne diraj ovog dok vezir ne odluči... (Pođe s gađenjem uza stepenice)

DUZEL: Stani, stani bar časak! Samo da saznam ko je. Sav Carigrad bruji o njegovom pokušaju. Mene će pitati i s najvišeg mjesta ko je i odakle je. Moram bar to znati (Hamzeviji) Paa, golubiću, koji no ti bješe?

HAMZEVIJA: Ja sam običan žitelj ovog carstva. Ime nije važno.

DUZEL: Ime? Zanimanje? Porijeklo?

PILAVIJA: Đuzele, ja moram ići...

DUZEL: Još malo, još samo malo (Hamzeviji) Golubiću, ime, porijeklo, zanimanje?

PILAVIJA: (Hamzeviji) Budalo budalasta! Aa, ljudi! Pa mogao sam te posjeći.

HAMZEVIJA: Učinio bi mi uslugu, gazijo.

PILAVUA: Aa, ljudi!

DUZEL: Samoubica!

HAMZEVIJA: Ee, nesrećnici! Teško vama sa samim sobom.

PILAVIJA: (Đuzelu, postojte bio pošao) Čekaj! (Hamzeviji) Ma, šta ti pričaš? Budalo, kad si nasrtao na vezira, jesi li znao šta činiš?

HAMZEVIJA: (Nasmiješen) A kad si ti branio vezira, jesi li ti znao šta činiš?

DUZEL: Bogami, ovaj je lud.

PILAVIJA: (Hamzeviji, sujevjerno) Ne razumijem. (Đuzelu) Đuzele, ne

dirajte ga! Nek vezir odluči... Ljudi, ljudi! Hoćemo li, Đuzele?

ĐUZEL: (drugom stražaru) Osmane, isprati slavnog Muzafera! Pilavijo, ja bih ostao malo da pospremim., znaš, može Mehmed paši pasti na pamet, ne daj bože, da zaviri u ovo ćošće carevine. Ejvalah!? Allah ti učino slavnu desnicu još bržom. (Pošto Pilavija maknuvši rukom u znak pozdrava, ode praćen stražarom, Đuzel zatvori vrata, i silazeći, naglo se mijenja, uspravlja, postaje isključivi gospodar i krvnik odrješanih ruku) Pa, je li vrijeme da ja i ti počnemo razgovor kao dva čovjeka koji se dobro poznaju?

HAMZEVIJA: Ti ne poznaješ ni sebe, kamo li mene.

ĐUZEL: Ah, ah,! Što volim s pametnim da razgovaram! Ta prilika ne pruža mi se često. Učene i ugledne smaknu odmah po višem naređenju, a meni ostavljaju (pokaže na Dalkiliča i kostur) sve neke glupe vojnike. Doduše, ja njih i njihove grijehe razumijem. Neznanje je preduslov bezumnog poduhvata. Ali – ti? Tako mlad, pa odgojen, pa učen! Hajde, kaži svom Đuzelu – što diže ruku na vezira? Još nešto. Ja razumijem... recimo... u dvoru, na najvišem mjestu, ima ljudi koji ne vole Mehmed-pašu, podmeću mu svašta, neka ga Allah sačuva, šalju ubice, onaj Pilavija jedva izlazi na kraj s njima... ali zašto ti?

HAMZEVIJA: Rekao si da me poznaješ. Onda – znaš i odgovor.

ĐUZEL: Dabome da znam. Samo ćeš morati da mi potvrdiš. Prvo, ti si Bošnjak. Pa: šejh. Pošto si to dvoje, mora da si – hamzevija. A pošto su sve hamzevije, hvala Allahu, ili isječene, ili nabijene na kolac, ti kao posljednji, pošao da se svetiš. A pošto ne možeš ubiti sve one koji su sudili hamzevijama ili ih pobili, ti mislio da ćeš se dovoljno namiriti ako ubiješ velikog vezira. Eto, na osnovu onoga što vidim na tebi i što tvoje prljavo djelo otkriva, mogao bih o tebi donijeti niz važnih zaključaka, važnih i tačnih. (Odozgo odnekle čuje se od prije jauk i vrisak. Đuzel se okrene prvom stražaru) Idi, sinko, reci Fejzagi da onome božjem robu koji više, zalije usta vrelim olovom. Vika mi smeta kad razgovaram s učenim čovjekom. (Pošto stražar ode) Kao što vidiš, znam o tebi mnogo. Zanima me još samo ovo. Jesi li Orlović iz Nove Kasabe?

HAMZEVIJA: Jesam.

ĐUZEL: Hamza Bošnjak, osnivač vašeg reda, nije imao djece. Znači, bio ti je stric.

HAMZEVIJA: Jest.

ĐUZEL: Dovoljno. A sad... ko te nagovorio da odabereš baš velikog vezira

za glavnog krivca?

HAMZEVIJA: Ja. Sâm.

DUZEL: Ma, nemoj! Ah, kakav odgovor! Bez duha i mašte. Bez truna iskrenosti. Baš mi je žao. Pošto si ti ipak učeniji nego što se praviš, kaži mi, mrziš li ti vezira kao krivca za smrt tvojih hamzevija, ili kao krunu carske uprave koja je hamzevije uništila?

HAMZEVIJA: Iz oba razloga.

DUZEL: E, to je već bolje. Toje iskreno, aferim! (Opipava rebra i mišiee Hamzeviji) Hm! Žilavo! Isposničko! Dugo će izdržati. Hakimefendijo, šta ti je više po volji – da te meljemo polako s nogu, ili – živ na kolac?! Možda ti visine bolje odgovaraju,

HAMZEVIJA: Zalij mi usta vrelin olovom da ne bih rekao što ne mislim.

DUZEL: Ee, olovo je usputica. A kazna je šira i temeljitija. Znaš, oni dvorski... ubice, oni idu odmah s kamenom o vratu na dno Bosfora A ti, ti moraš malo dublje. Samo da čujem vezirovu riječ! Zašto se smješkaš? Da možda ne očekuješ od njega milost.

HAMZEVIJA: Od jedne ovakve bukve janjičarske, ja ne očekujem ništa!

DUZEL: Kako, kako? Kako si rekao? (Vrisne) Kako se usuđuješ, psino? Hrsuze, govнару ušljivi, kako se usuđuješ prljati to čestito i mudro ime? Znaš li ti koje on? U dvije šake on drži najveće carstvo svijeta. Tri kontinenta drhte od njegovog imena. Dva sultana je on postavio na prijesto, a ovo je treći kome služi. On vlada. Vlaadaa, razumiješ li...? Hej, gurbete, znaš li koga vrijeđaš? Najslavnijeg, najmoćnijeg velikog vezira.

II STRAŽAR: (Utrči, s vrha stepenica vikne) Veliki vezir Mehmed-paša, Allah mu slavu uvećao (Stražar siđe i pokloni se prema vratima)

DUZEL: (od krvoločnog istražitelja pretvori se u servilnog činovnika. Sav je savijen, u širokom licemjernom osmijehu, pritom povremeno baca brz pogled desno i lijevo da provjeri je li sve u redu, pa opet smiješak, ali kako to malo duže potraje, poluglasno kaže stražaru)

Mrcino, blentovino! Gdje je ćilim? Ćilim niza stepenice! Bože, kako se ne sjetih. Ćilim, naravno!

PILAVIJA: (Uskoči na vrata i odozgo) Brzo, odvezuj, hoće Mehmed paša da ga vidi!

DUZEL: (pomažući stražaru, usplahireno pita Pilaviju) Gdje je? Gdje se zaustavio?

PILAVIJA: U tvojoj sobi.

DUZEL: Allah, ko ga uvede tamo? (Ošamari stražara) Šta si se spleo, pasiji sine! Brže! (Pogura Hamzeviju pred sobom. Pilaviji) Hoće li ovamo? (Stražaru) Ćilim donesi za svaki slučaj!

PILAVIJA: (isuče sablju, vršak postavi među plečke Hamzeviji, a Đuzelu) Ti, ne idi! Vezir je zavirio u neke prostorije.

Daj bože da ti vlastitim šakama ne odvrne glavu! Ostani tu! Reći ću mu... izmisliću mu nešto... (Hamzeviji) Polazi!

DUZEL: (Za Pilavijom koji odlazi) A šta sam ja kriv? Zar nije sve kako je naređeno? (Odalami nogom stražara) Šta dreljiš u mene tako, firaune smrdljivi? – Idi za njim! Oteće mu se razbojnik. (Pošto i stražar otrči) Zavirio u neke tamničke prostorije? Allah! A ako siđe ovamo? (Uznemireno gledanje šta bi još ovdje trebalo učiniti da vezir imadne što manje zamjerki. Razmišlja. Širi ruke, klanja se nevidljivom veziru) Ali, slavni, najslavniji alem kamene u kruni padišahovoj, Mehmed-pašo sine Sokolov, nije moguće drukčije. Zgrada je sagrađena prije četrdeset godina. Nije u mojoj moći ijedan kamen da izmijenim. (Za sebe, kritički) Ne valja. Nije to. (Opet nevidljivom veziru) A što je ovako... paaaa, takav je zakon, alem kamene u kruni padišahovoj, ako ne stigne zapovijest da se smakne, ili da se mrtav sahrani o tamničkom trošku, on ostaje tu... Zaboravi vlast i da ima ovdje čovjek u lancima, svejedno što ja moljakam da se riješi, ama zaborave na me, koliko godina ja služim u ovoj memli, zindanu, i nikad ni pohvale, ni povišice, ni unapređenja, zašto, zašto? Oo, najslavniji među gazijama! Ne, ne bunim se ja, ja samo molim... na koljena padam pred tvoju milost ovdje je sve po zakonima što si ih ti izdiktirao i potpisao. (Vidi kako Dalkilič za kog je mislio da je mrtav, dolazi sebi i uspravlja se. Osmotri, pobjegne u drugi ugao) Zar nisi mrtav? (Srdito polazi prema njemu) Zašto nisi umro?

KASIM: (je mršav, osijedio, zapušten robijaš, na granici između svijesti i nesvijesti, ali grubo prkosan i zajedljiv) Tebi zainat!

DUZEL: Dobro, dobro. Ali... slušaj, ako ipak vezir naiđe, nemoj da bi...

DALKILIČ: Sokolović? On – ovamo? Pljunuću mu u bradu.

DUZEL: Umukni, umukni životinjo (Tobož uređuje prostoriju. Sa strahom pogleda u vrata. Osluškuje prema tavanici)

DALKILIČ: Zašto ne istrčaš pred njega?

DUZEL: Zaveži!

DALKILIČ: Moliš boga da te ne nađe?

DUZEL: Ama, utrni kad ti kažem!

DALKILIČ: (Uvijek sačeka trenutak kad Đuzel gleda u vrata) Strah te, krvniče? Ne boj se! Tamnica je njegova tvorevina. Ti si samo sitan tamnički miš koji nama glode kosti.

DUZEL: Pa, hoćeš li jednom umuknuti, skote razbojnički? Na točak ću ja tebe... Sve ću ti kosti izlomiti. Pihtiju ću od tebe napraviti.

SOKOLOVIĆ: (već je stao na vrh stepenica, visok, namršten, poslovan, a dostojanstven, državnički malo umoran, ali spreman da se bavi svakom sitnicom koja je u vezi s vlašću, tamnicom, ljudima. Pita sasvim mirno) Zašto vičeš, Đuzele?

DUZEL: (U naglom trzaju pokloni se, padne na koljena) Allah! kruno... alem kamene u kruni... ja to onako, razgovaram...

SOKOLOVIĆ: (Silazi niza stepenice, razgleda domaćinski zidove, ćeliju, ništa ga ne uzbuđuje, ili samo krije misao i utisak) Neko reče da si u velikom poslu.

Za to vrijeme Pilavija koji je najprije iskočio ispred Sokolovića uvodeći ga u ćeliju, rukama zaustavi gomilu koja bi da navali za vezikom unutra, onda propusti drugog stražara i Hamzeviju, zatvori vrata, trkom se spusti niza stepenice i postavi se kao profesionalni tjelohranitelj uz vezira. Hamzevija je superiorno nasmješšen stao uza zid pored svojih lanaca.

Dalkilič se uspravio zabezeknut, ali ga polako zaokuplja gnjev na vezira.

Sve su oči uprte u Sokolovića. Vezir osmotri ćeliju, kostur, zatim stane pred Dalkiliča, šutke, bez truna radoznalosti gleda mu u lice.

DALKILIČ: Gdje si ti, carska ulizico?

Pilavija isuče sablju da posiječe Dalkiliča, ali ga Sokolović kretnjom ruke spriječi u tome.

SOKOLOVIĆ: Žuri ti se da umreš?

DUZEL: Razbojnik... ubica... ja ću njega, presvijetli...

SOKOLOVIĆ: (kretnjom ruke ućutka Đuzela. Dalkiliču) Koji si ti?

DALKILIČ: Samo si ti, kurvo, mogao da zaboraviš.

DUZEL: Alem – kamene u kruni padišahovoj, ovaj razbojnik se zove Kasim Dalkilič, a rodom je iz sela Osata, kadiluk Srebrenica, u Bosni.

SOKOLOVIĆ: Aa, Kasim! Pamtim.

DALKILIĆ: Nisam ni ja zaboravio. Mohač, Dunav, Siget, Krajina, buna u Carigradu. A kad pamtiš, da te pitam... gdje su vojničke plaće? Potrošio si plaćajući gomile svojih ulizica? Joj, što te ne posjekoh! Zmijo!

Pilavija nadlanicom iz sve snage udari Dalkiliča i robijaš se stropošta, a ruke mu ostanu visoko u alkama.

SOKOLOVIĆ: (Pilaviji malo srdito, ali bez povišenog glasa) Zašto si to učinio? To je slavan junak bio. Bolji od tebe. (Posmatra onesviještenog Kasima.) Daa, ali i slavni podliježu zakonu. (Sasvim ravnodušno) Oslobodite ga okova! (Đuzel hitro odvezuje Dalkiliča) I njemu, a i ovome (pokaže na Hamzeviju) dopustite dva sata izlaska na dvorište. Namaknite im bolju hranu! Hasure im unesite! Odjeću promijenite! Nijedna grubost da im se ne učini bez mog odobrenja. (Hamzeviji) Da ti dokažem da hamzevije nisu isječene jer sam ih ja mrzio, nego zato što su smetali jedino ispravnom poretku stvari.

HAMZEVIJA: (nasmiješen) Varaš sebe, a pokušavaš i druge. Ti se samo pod starost kaješ zbog svojih zločina.

SOKOLOVIĆ: Ah, vi filozofi! Kako vi pojednostavljujete ljude!

HAMZEVIJA: Ne, nego kako starost pojednostavljuje kajanje!

SOKOLOVIĆ: De, de, sram te bilo! Glava ti o koncu, a ti još i neučtiv prema starijima! Vidi ti njega! Kad se filozof počne mješati u poslove upravljača, jednog od njih dvojice treba objesiti. U koliko si filozof. Sumnjam. Potegao si nožem, umjesto knjigom! Đuzele, je li i onaj kostur bio Bošnjak?

ĐUZEL: Jeste, pašo hazretleri! A i pod nama u rupi ima još jedan... dugo je dolje... mislim šesnaest godina...

SOKOLOVIĆ: Paa, nisi baš nešto sjajno izabrao za nas Bošnjake. Ti si Anadolac? Pa, da. Jasno. Krk bošnjak, bir Adam. Četrdeset Bošnjaka, jedan čovjek, je li tako? Dobro, dobro, hajdemo, Muzafero, vrijeme je. (Pođe uza stepenice) Đuzele, prekосуtra se javi kadiji carigradskom. Dužnost predaj svom pomoćniku!

ĐUZEL: Avaaj, ali zašto?

SOKOLOVIĆ: Hajdmo, Muzafero!

DALKILIĆ: (Dolazeći svijesti) Kurvo! Ulizico osmanlijska! (Otima se, jer ga Đuzel pokušava rukama umiriti) Zašto me ne posiječeš? Zašto me mučiš? Ubijte mee! (Sokolović je već izašao) Milost, ubijte me!

(Đuzel otrči za vezirom) *Ubijte me, ljuuuuudiiii!*

HAMZEVIJA: (S rukom na Dalkiličevom ramenu) Prijatelju, smiri se! Ne očajavaj! Tvoja hrabrost obavezuje te da izdržiš. Koliko se razumijem u ponašanje upravljača, tebe će uskoro pustiti.

DALKILIČ: Oo, efendijo, ne poznaješ ti Sokolovića.

HAMZEVIJA: Možda. Možda još nisam izmjerio sve strahote što se zovu carska uprava. Ali ono što sam lično čuo i vidio, dovoljno je da ne vjerujem ničemu što nosi pečat uprave. Ni njenoj milostinji. Ni mostu. Ni džamiji...

DALKILIČ: Ni džamiji.

HAMZEVIJA: Bože, šta to bude sa čovjekom kad stane bilo gdje na ljestvicu vlasti? Kukavičluk mu se udvostruči, oholost tri puta grublja biva. Svaki dar miriše mu na otrov.

DALKILIČ: Na otrov.

HAMZEVIJA: Svaki smiješak mu je zamka za neobaviještenog. Što čovjek po toj ljestvici ide naviše, on po ljudskim mjerilima silazi naniže.

DALKILIČ: Tako je. Naniže.

HAMZEVIJA: Ljudski život, to najveće i najsvetije božje djelo, postaje mu sve sitniji novčić u kusuru. Ljudi, ljudi! A ti, prijatelju, zašto si ovdje?

DALKILIČ: (Povremeno, na pauzama Kasimovog monologa koji zove odozdo: Ljudi, koje je doba?) Ja? Aha! He, moj efendijo! Ja sam s onim istim Mehmedom Sokolovićem u školi, u Enderunu, bio, na Mohaču, mi – u prve redove, a on uz vezira! Na Sigetu, mi golim sabljama na bedeme, a on veliki vezir i carski zet! U Beogradu, a zatim u Carigradu, mi vojnici zametnemo bunu, pare išćemo, plaće naše redovne, sablje povadimo, bogme počeše glave paša da se kotrljaju, mi... taman da se dokopamo i sultanove, a on lisac, među nas... baca nam dukate šakama, smiruje... pa pošto nas umiri, pozva naše najbolje starješine na večeru i... dragi moj efendijo, potrova ih sve redom. Ostale razagna u graničnu službu da lipsajemo po stepama i slanim močvarama. E, velim ja, nećeš, gujo, dokle hoćeš, pa nasrnem sabljom. Ali šta ćeš, uz njega onaj prokleti Pilavija, najvjestiji mačevalac u carstvu. Savlada me, i... eto... ja mislim, jedanaest je godina otad. Ja truhnem, a on zlotvor, i zaboravio me. (Histerično prema tavanici) Lopove! Kučko! Ubij me! (Videći Đuzela i stražare kako nose hranu) Ubijte me, ne mogu više... Majkoooo!

DUZEL: (noseći hasuru) Šta je, Kasime? Šta je pobogu?! Kakva je tebi nevolja? U suhu si, u zaklonu, džabe carski hljeb jedeš, eto, sad si

*dobio i hasuru... dobra hasura, nova... i hranu ćeš bolju dobiti...
zahvali dobročinitelju Mehmed-paši, Allah ga blago...*

DALKILIČ: Milu ti majku, i tebi i njemu!

ĐUZEL: Odbij, bogohulniče! Za te riječi čupamo jezik i šaljemo na kolac.

GLAS: Ljudi, koja su doba...?

*ĐUZEL: (Odškrine kapak) Šta je, Redžo? Koja su doba? Zar ti nije
svejedno, moj Redžepe?!*

GLAS: Je li Sokolović još živ?

ĐUZEL: Živ, hvala Allahu. Ne lete vezirske glave tako lako kao vojničke...

GLAS: O, ljudi, ružna vremena!

*ĐUZEL: Šta ćeš, moj Redžo, ni meni nije lako. (Zatvori kapak, zaključa.
Hamzeviji, koji blijed gleda u kapak) Uvijek ima gore od goreg.
(Kasimu) Ti, nemoj da psuješ, izvadiću ti lijevo oko. Magarac jedan!
Vidi ti njega! Veliki vezir brine o njemu, a on... tako! (Iziđe sa
stražom)*

DALKILIČ: (za njima) Strvino!

GLAS: Ja li Kosara živa?

*DALKILIČ: Ne vjerujem da čuje. U posljednje vrijeme, čim izgovori
nekoliko riječi, potpuno obamre, i ne javlja se.*

*HAMZEVIJA: (Gleda u svoju desnu ruku) Zašto zakasni? Zašto ne ubi?
Zašto, nesrećnice?*

*DALKILIČ: Ne brini. Učiniće to drugi. (Povjerljivo) Čuo sam od stražara
da su na Sokolovića dvorjani slali nekoliko ubica. Sada vele, sultan je
čvrsto naumio... Svakog časa očekujem da čujem da su našem
zemljaku grkljan prerezali.*

*HAMZEVIJA: Ne razumijem. Dvor vezira želi da ubije? Hm! Nije valjda
sultan pravičniji od njega...?*

*DALKILIČ: Jok. Nego, zemljak nam se izgleda, tamo previsoko popeo, pa
smeta osjetljivim Osmanlijama. Ubiće psine slugu svoga. Takav je
zakon među njima. Pasji!*

*ISTRAŽAR: (Donosi na rukama veliku zdjelu i dvije kašike. Drugi stražar
ostane u vrhu kod vrata) U ruku da me poljubite, magarci! Ime
vezirovo s blagoslovom da spominjete! Ah, kakva čorba! Bujrum,
begefendijo! Deder, Kasime!*

HAMZEVIJA: Otrovano?

*DALKILIČ: Kamo sreće, prekratili bi mi muke! (Navali halapljivo da jede)
Ah, ljudi... meso! ... pirinač!... biber! De, prijatelju!*

HAMZEVIJA: Najmanje me hranom mogu omekšati;

DALKILIČ: Jedi i mrzi! Oh, što je čorba!

ISTRAŽAR: Jedi, efendijo, milost carske uprave kolebljiva je kao proljetno vrijeme. A tvoja krivica je takva da se ne zna, ako sad ručaš, da li ćeš stići da večeraš?

DALKILIČ: Neka samo sačekaju da ručam.

HAMZEVIJA: Kako bi bilo... doturiti malo i onom nesrećniku dolje?

ISTRAŽAR: Nemoguće je. On je duboko. Ne može vratiti zdjelu. Njemu se hljeb baca... malo mandre... suha hošafa... a vodu pije s kamena... Kasime, gotovo? Daj zdjelu. Eh, zar nećeš blagosloviti onog ko je naredio da se donese ručak?

DALKILIČ: ...ti pas mater i tebi i njemu!

ISTRAŽAR: Eh, Bošnjak, luda glavo! Bože, kakva nezahvalnost! (Ode)

DALKILIČ: Mmmm, dobra čorba! E sad se može malo i prileći. Oho, dobra hasura! (Pošto se namjesti) A boga ti, šejhefendijo, ko si ti i odakle si? I kakva nevolja nagna tebe tako mladog i učenog da nasrneš na vlast? Ja mislio, to činimo samo mi... uvrijeđeni vojnici...

HAMZEVIJA: Vojnici uglavnom ubijaju one koji se bune.

DALKILIČ: Mrziš vojsku? Svi vi učevni mrzite ratnike...

HAMZEVIJA: Mrzim ciljeve kojima služe, mrzim način na koji lukavi upotrebljavaju žive ljude nazvane – vojnici... mrzim...

DALKILIČ: Hm, mora da su ti nekog dragog ubili.

HAMZEVIJA: Ubili su mene u meni. Nasilje vlasti zatrovalo me mržnjom. Poremetilo u meni sklad razbora i ljubavi. Od mene, sveštenika bratstva među ljudima, učinili ubicu.

Oo, vrhovni krvnice! Ako te ubije čestit čovjek, neka ga zemlja slavi! Ako te ubije plaćeni zločinac, neka mu svi grijesi budu oprošteni! Toliko te mrzim. (Odozgo se čuje krik, stenjanje, molbe nekog ko je na užasnim mukama. Hamzevija pogleda gore.) Šta je to?

DALKILIČ: He, vlast vrši svoju pravdu nad nekim nesrećnikom, De, ti, šejhefendijo, prilegni malo, a to... to ćeš ti slušati svakog dana... naviknućeš se... shvatićeš što i ja, da vlast nije samo onaj naš Bošnjak

na vrhu... vlast je stoglava strahoba, glava joj u Stambolu, pipci u Budimu... noge kvasi u dva velika mora. A hrana joj je... ljudsko meso, što od protivnika, što od vlastite djece. Umiva se suzama podanika, a groblja su joj najdraža tefejričišta. Prilegni, prijatelju, navikni se!

HAMZEVIJA: (Gleda opet u svoju ruku) Zašto zakasni? Zašto ne ubi?

Zatamnjenje

SCENA TREĆA

Radna soba Mehmed-paše Sokolovića. Za visinu praga iznad nje nalazi se njegova soba za dnevni odmor u kojoj posljednjih dana boravi njegova supruga Esmihan s robinjama. Kroz rijetku mrežu mušebaka i zavjesa vidi se kako Esmihan čita, a zatim je robinje presvlače za noć. Sokolović je u lakoj kućnoj odjeći. Hoda po sobi, diktira svom sekretaru Hasanu. Pilaviija, uvijek budan, sjedi kod vrata na svom malom uzvišenju, sa sabljom u krilu. Ponekad oslušne prema vratima, ili osmotri prozore, po profesionalnoj navici tjelohranitelja.

SOKOLOVIĆ: (Diktira) Hasane, piši!... Kralju Španije Filipu II. Razbojništva se ponavljaju u vodama Magriba. Zaprijetiti! Na moj povik krenuće više lađa, nego što Španija ima stanovnika! Oštro i bez uobičajenih pozdrava! Gotovo? Dalje! Čekaj! Šta misliš Hasane, da li je onaj momak lud?

HASAN: (Intelligentan uškopljenik, poslušan, vjeran, diskretan, ali strašljiv) Trebalo bi ispitati, pašo hazretleri...

SOKOLOVIĆ: Odgovor dostojan malo manje umne glave nego što je tvoja. Piši! Maksimilijanu Caru austrijskom!... ukoliko tvoji graničari još jednom pređu granicu turskog carstva, ja stavljam nogu u uzengiju i dovodim ti krvave goste, sto hiljada najboljih vojnika svijeta. Ovo sročiti opširnije. Izraziti nadu da se to neće ponoviti. Napomenuti utvrđeno prijateljstvo. I da na vrijeme izmire danak! Gotovo? A što ti, Muzafero, misliš da li je lud onaj momak što poteže na me nož?

PILAVIJA: Ne bi rekao.

SOKOLOVIĆ: Kako to – ne bih rekao?

PILAVIJA: Paa, u jednom golemom računu trampiti svoju glavu za glavu velikog vezira, nije loša računica.

SOKOLOVIĆ: Hm (Hasanu) Dalje! Tatarskom hanu! Da ne upada u zemlju Moskova bez našeg odobrenja. To nakitite ljubaznije, kao nedotupavnom rođaku. I, spremite usput neki poklon tom proždrljivcu. Gotovo? Dalje! Bosanskom beglerbegu, neka mu Allah uveća sposobnosti... i tako dalje! Da iz državne blagajne godišnje daje deset sindžirli-altuna Fetahu sinu Abdulahovom iz Rogatice, za junaštvo, da se daje dok je živ.

HASAN: (bojažljivo) Da neće biti mnogo?

PILAVIJA: Za onakvo junaštvo i to je malo.

SOKOLOVIĆ: (Pilaviji) Ti, ne petljaj se! (Hasanu) Ne – deset, nego dvadeset takvih zlatnika.

(Pride prozoru. Zuri, gunda stihove)

*Uzalud Stambolu ljepota i ljepotice!
Jedna tamnica
i jedna ružna jesen ih ko trag u pijesku
brišu.
Bože moj, darivaj ohole dvorom u Stambolu
i daj im dugu prljavu jesen stambolsku,
a meni učini uslugu i kazni me
da – dok sam živ, kosim čaire romanijske,
ljeti na pripeci,
i pijem vodu, Knežinac zvanu,
od koje gled' po zubima puca.*

Znate li čija je ovo pjesma? Ne znate? Hasane, piši! Sulejmanu sinu Zahirovom iz Knežine, sandžak zbornički, vilajet Bosna, da se za dvije zbirke pjesama dade šezdeset zlatnika. (Pilaviji) Šta veliš?

PILAVIJA: E, to je mnogo.

SOKOLOVIĆ: Kako – mnogo?

PILAVIJA: A onaj Omer, za izgubljene oči na Klisu, koliko on dobi?

SOKOLOVIĆ: Prosječnih vojnika je mnogo, a dobrih pjesnika malo.

PILAVIJA: Ne bih dao jedno vojničko oko za svo pjesništvo svijeta.

SOKOLOVIĆ: Zato i nisi vezir.

PILAVIJA: (Tiho) Hvala Allahu, zato me ne mrzi sav svijet...

SOKOLOVIĆ: Ne gundaj! (Hasanu) Do prekosutra u podne da se Đuzel Mehmedaga, upravnik tamnice, razriješi dužnosti i pošalje za nadglednika radova u jednoj od najdubljih jama rudnika olova u Olovu, vilajet Bosna... Razlozi! nesavjesna služba.

HASAN: Svijetli pašo, Đuzel je najsavjesniji...

SOKOLOVIĆ: Zašto ni jednog Osmanlije nema u podrumima tamnice? Šta su to Bošnjaci izuzetno krivi...? Uostalom, nisam nikome dužan objašnjenja. Dakle, Đuzel u olovске jame!

Dalje! Da se zarobljenicima Kasimu Dalkiliću i... Muzafere, kako bi ime onom ludom momku što me zamalo ne probode?'

PILAVIJA: Znam samo da je pripadnik hamzevija...

SOKOLOVIĆ: ...i mladiću, porijeklom iz Orlovića kod Nove Kasabe, vilajet Bosna, optuženom za navodni pokušaj ubistva velikog vezira Mehmed-paše... preuredi tamnovanje da, što se tiče odjeće, ishrane i uslova za molitvu, čitanje... (primijeti kako se Hasan i Pilavija zgedaju) Šta je, ne sviđa vam se?

HASAN: Pašo hazretleri, takve razbojnice su nekad nabijali na kolac!

SOKOLOVIĆ: Šta ti misliš, Muzafere? Obojica su Bošnjaci, lude glave, kad malo okuse bolje hrane i ljudskije požive, od ubica postaće stvaraoci. Ja bih obojici...

PILAVIJA: Ima i treći. Ispod njih, izbodenih očiju.

SOKOLOVIĆ: Ko je taj?

PILAVIJA: Onaj Neretljak... koji je u Slavoniji oteo Kosaru, hoću reći, onu Umiđulsum, pa mu je tvoja svjetlost oduzela, a on nožem...

SOKOLOVIĆ: Aa, to ona s benom na obrazu? Ona što smo je dali u Maroko? Sjećam se. A zar nesrećnik nije oslobođen?

PILAVIJA: Ljudi se čude što nije ubijen. To bi bila milost prema njemu, kakve je, inače muke preživio...

SOKOLOVIĆ: Da... Muke, muke! (Pravdajući se neuvjerljivo) Pa ne mogu ja i na to misliti. Toliki poslovi, a oni... nožem na vezira! U svakoj upravi koja želi red i sugurnost ubice se ubijaju. Filozofi! Pjesnici! Vojnik poremetio umom zbog ratnih strahota a on – nožem na vezira. Filozof uvidi da mu vlastiti sistem nije jasan, a on... Eh! Kad se ta raspojasana tevabija počne miješati u državne poslove, treba ih u okove. Umorne noge liječe bolestan um. Je l tako? (nakon pauze

šutanje) *Šta je, ne mislite što i ja? Dobro, svu trojicu u bolje prostorije! Hasane pobrini se za to! (Zamišljen, više sebi) Zaboravio, šta mogu! Hoćemo li dalje? (Odgurne zastor na velikoj karti turskog carstva. Posmatra. Vrti se prozoru. Gleda u noć) Bože, kakva ružna jesen! (Pilaviji) A u nas, tamo... šljive su obrane, bestilj krčka u kazanima... ovnovi razapeti visoko na tavanima... sijela djevojačka... gore nebo planinsko, mrazno, zvjezdano... usamljen vuk vije na mjesecini... Hasane, kasno je, ne mogu više. Sve to... neka bude za sutrašnji popodnevni Divan sročeno i spremno za potpis! Možeš ići!*

HASAN: (sprema papire, oteže, htio bi nešto da kaže)

SOKOLOVIĆ: (Zamišljeno posmatra kartu carstva. Umorno pređe dlanom preko nje. U toj kretnji primijeti Hasanovu zabunu) Šta je?

HASAN: Pašo hazretleri, ne zamjeri na velikoj slobodi koju sebi uzimam. Ja bih te opet zamolio – skloni se, zahvali se padišahu na ljubavi i povjerenju.

SOKOLOVIĆ: To smo raspravili. Idi!

HASAN: Molim te! Crn se oblak nadvija nad tvoju kuću. Predaj ovu pretešku, dužnost drugome! Opet će na te ubicu da pošalju Murat... i...

SOKOLOVIĆ: Kako kažeš? Murat? A gdje ti nauči da tako izgovaraš ime sultanovo? Na koljena kad ga spomeneš!

HASAN: (na koljenima) Ubiće te. Čuo sam. Znam.

SOKOLOVIĆ: (Smirenije) Znam i ja. Idi ti i naspavaj se! I sutra ta pisma da su u redu za potpis. Idi!

GLASNIK: (Pilavijaje čuo glasnikov trk kroz hodnik, izviri je, otvorio mu vrata i propustio ga, ali ipak dok se ovaj klanja veziru, Pilavija staje uz vezira, oprezan, spreman na sve.) (Glasnik govori zadihano) Neka se tvoje presvijetlo lice udostoji primiti i saslušati Sadudin-efendiju...

SADUDIN: (Sultanov dovađžija, visok, mršav, elastičan i kretnjom i mimikom, licemjer, na registru od jezuita do korumpiranog dvorjanina, ulazi brzo, nasmiješen, srdačan, kao podređeni koji prijateljuje s vezirom) Akşam hairolsun! (Ne primjećuje da su se Hasan i Pilavija svaki na svoj način poklonili, ni pozdrav glasnika koji natraške izađe) Ponoć blizu, a u vas radno podne. Tursko carstvo i jeste moćno, jer mu na čelu stoje ovakvi ljudi i bdiju. Kako si najslavniji...?

SOKOLOVIĆ: Šta je?

SADUDIN: Alem-kamen u ogrlici od zvijezda, naš dragi sultan Murat han, čiji sam ja skroman šticećenik i dovađžija, čuo je da je vaša presvijetla ličnost izvoljela odbiti izaslanika države Venecije, pa pita za razloge te neshvatljive grubosti i nemara i izražava svoju uzvišenu srdžbu koju morate hitro zadovoljiti.

SOKOLOVIĆ: Napolje!

SADUDIN: Ja znam da me vaša svjetlost ne podnosi. Allah mi je svjedok da nisam kriv. Samo upozoravam: odbijanjem venecijanskog izaslaništva, grdno je uvrijeđena sultana Safija, jer je ona kao što je poznato, rođena Venecijanka... Sultan Murat han se na njenu pritužbu, toliko ražestio da je izgovorio strašne riječi... Neka Allah milošću svojom zaštiti vašu glavu! Vi znate šta to znači...

SOKOLOVIĆ: Slušaj ti, zelembaću, ja sam tebi već jednom zabranio da mi izlaziš na oči. Poselami sultanu Safije-hanumu koja te poslala...

SADUDIN: Ja govorim o srdžbi sultanovoj...

SOKOLOVIĆ: Reci ti njoj da ja odgovaram za sudbinu turskog carstva. Ja sam njegovu slavu i moć ovom glavom i ovim rukama podigao među zvijezde. Carstvo diše mojim dahom. I dok sam živ, neću dati da mi se haremski ćejfovi miješaju u državničke poslove. A sad, napolje!

SADUDIN: Upozorio sam te... put carske srdžbe posijan je mrtvim glavama.

SOKOLOVIĆ: Napolje, kad kažem!

(Sadudin se pokloni i izađe)

Nitkove! Nije loza Osmanovića spala na to da im žene, kao kojekakve engleske Elizabete sa svojim karađozima, upravljaju državom.

HASAN: Tačno! Ali zašto navlačiš još veću mržnju na se? Koliko je plaćenih ubica pobio ovaj Pilavija? Jedan će biti brži i od Pilavije i od božije milosti koja te štiti. Zašto se ne povučesh? Zašto u miru starost ne provodiš...?

SOKOLOVIĆ: Rekao sam ti – idi! Do sutra popodne sve da je to sročeno!

HASAN: Ubiće te.

SOKOLOVIĆ: Ču li ti zapovjest? Idi!

(Pošto Hasan izađe, stoji neko vrijeme ćutke nasred sobe) Hm! Ubiti! Znam. Ubili su tolike prije mene samo zato što su se pameću i trudom propeli iznad tog šljama neradnika i izjelica.

PILAVIJA: Opasno te ljudi mrze. Na ulici te čekaju... kao onaj... hamzevija. Ovdje – plaćenici... Ja te upozoravam za tvoje dobro. Služim ti vjerno

tolike godine i... imam pravo...

SOKOLOVIĆ: Pravo? Hm! Nastaju ružna vremena. Više se govori o pravima, nego o dužnostima.

PILAVIJA: Uvijek se traži više ono čega ima manje.

SOKOLOVIĆ: Zaveži! Vidi ti njega..! Nego, jesi li provjerio da li su onoj dvojici nesrećnika... odnijeli hranu i hasure?

PILAVIJA: Trojica su... za onu dvojicu jesu.

SOKOLOVIĆ: Napomeni mi sutra, onog trećeg da puste. Vrijeme je.

PILAVIJA: Kasno je. Sloboda bi ga ubila. Bez prisustva hećima, sumnjam da bi izdržao ijedan udisaj čistog vazduha.

SOKOLOVIĆ: Neka mu dadnu liječnika!

PILAVIJA: Njemu?

SOKOLOVIĆ: Ovo carstvo je još toliko moćno da može biti plemenito i kad mu to nije korisno... (Gleda kartu) Moćno! Venecija! Španija! Undurija! Franačka zemlja! Hm! Sitan svijet, poprilično. Da je rat samo sukob dviju vojski, zaratio bih sa svakom, ili sa svima odjednom. Još ova pesnica može da razvaljuje granice carstva. Ali u rat se polazi samo kad dušmanska sjekira udara u vrata, ili kad je pobjeda zrela kruška koja se može brzo i sigurno brati. Rat nije igra i hazardna pustolovina objesnih – kako to neki u nas misle – neki moji protivnici... Rat je i rodilja i grobnica carstva. Sve zavisi od... ali šta ja tu tebi drobim... Muzafere, znaš i sam, bitke su deseti dio rata. Ostalih devet su pokolji žitelja, piska nejači, pusta zemlja. A zgarišta i zapuštene oranice nisu nijedno carstvo učinili srećnim. Ne. Mrzim rat. Ali od njega se čovjek može sačuvati samo – ako je dovoljno snažan da ga drugi ne napadnu. Tursko carstvo čine moćnim dvije prednosti: jasna misao vodilja i čvrsta uprava. Ako nas ne razore rasipništvo bogatih i neposlušnost siromašnih, razapećemo granice na tri okeana. Sa moskovskih zvonara javljaće se mujezini pet puta na dan. A Beč je samo jedan korak u tom pohodu. Šta je, što me gledaš tako?

PILAVIJA: Ja – onako...

SOKOLOVIĆ: Govori!

PILAVIJA: Ja mislio – ti brineš o sultani Safiji i Veneciji!

SOKOLOVIĆ: A, moja plemenita ahmačino! Na ovim visinama s kojih ja gledam, ženski hir je pijesak pod nogama...

PILAVIJA: Ja bih molio da večeras konačiš u svom dvoru.

(Esmihan je za to vrijeme dobavila večeru. Uputi I robinju u vezirovu sobu.)

I ROBINJA: (Presavijena) Pitaju... da li će paša hazretleri najzad večerati i da li ovdje ili...

SOKOLOVIĆ: Neka donesu ovamo! (Pošto robinja izađe) Eto, i večera pređe u obavezu!

PILAVIJA: Nisi od jutros jeo...

SOKOLOVIĆ: Starim. Ali, nisi ni ti. (Robinje unose sofru. Za njima Esmihan. Jedna robinja posipa veziru da opere ruke) Muzafero, peri ruke!

PILAVIJA: Ja ću s Hasanom.

SOKOLOVIĆ: Prilazi! (Vezir brzo, nervozno, a Pilavija s ustručavanjem, sjeda za sofru. Esmihani). Šta je, šta me gledaš?

ESMIHAN: Bože, nekad su veliki veziri i carski zetovi večeravali u prisustvu makar stotinu gostiju...

SOKOLOVIĆ: Ženo, nekad su Osmanovići jeli jednom dnevno, u sedlu. Tada se ovo carstvo gradilo i širilo. Danas ga valja čuvati. (Prvi podigne kapak na sahanu. Namršti se) Pa, jesam li ti sto puta rekao da neću ovih stambolskih krkanluka! Hoću pogaču! Sir! Maštrafu kozjeg mlijeka!

ESMIHAN: Dobro, dobro! Ne ljuti se! (Na dva udarca dlanom, dotrče robinje. Esmihan šapne prvoj, onda obje brzo odnesu sofru. Mužu) Sama sam učestvovala u kuhanju...

SOKOLOVIĆ: Zašto, kad imaš poslugu?

ESMIHAN: Moj brat te mrzi.

SOKOLOVIĆ: Aa, to! Hehehe! Ne brini ti, ženo, imam ja stomačinu, tri žive guje da pojedem... Muzafero, šta si ti ono djeljao danas u hodniku

PILAVIJA: Sudžuku, pašo hazretleri!

SOKOLOVIĆ: Je li ti šta ostalo?

PILAVIJA: Nije, hazretleri...

SOKOLOVIĆ: Mrcino jedna, izjelička! I ti si postao poguzija, kao da te Osmanlija pravio...

ESMIHAN: Mogao si večerati u mojoj sobi.

SOKOLOVIĆ: Star sam ja za tri večere sedmično u ženinoj sobi. Dvije još

nekako... Hahaha! Nisam ja ludi stambolija, pa da se potrošim do četrdesete na robinje i šljam, pa kad dođe da se i svojoj ženi dževap dati mora, onda... jok! Ha, golubice, šta ti kažeš na ovo?

ESMIHAN: Ja bih te molila da pođeš na počinak poslije večere.

SOKOLOVIĆ: Imam posla.

ESMIHAN: Htjela sam ti nešto važno da...

SOKOLOVIĆ: Znam. Opet ćeš o tome da mi spremaju poparu, tvoj brat naredio, a Sadudin i Šudžaja i tvoja majka...

ESMIHAN: Ne moraš ti biti prvi veliki vezir koji je na poslu umro...

SOKOLOVIĆ: Bošnjak mora biti najbolji da bi mu priznali prosječnost.

ESMIHAN: Nemoj mi uzeti za zlo, ali dosta si prosječnih Bošnjaka postavio na mjesta gdje treba da sjede najsposobniji.

SOKOLOVIĆ: Važno je da imam sposobnu ženu. Što je s pogačom i kozijim mlijekom?

ESMIHAN: Sad će... Malo strpljenja!

SOKOLOVIĆ: (nestrpljivo) Dobro, neka donesu u tvoju sobu! Ti, idi, sad ću ja, samo nešto da pribilježim.. Hajde, hajde, ne brini se za me! Mogu ja i treći put u sedmici večerati u ženinoj sobi. Ne obziri se, ne gledaj! Sigurne su straže oko nas. A ovaj Pilavija pobio je već toliko mojih protivnika, da... hajd, hajd! Sad ću ja... (Pošto otprati ženu do vrata, koja se nervozno sruči u postelju u svojoj sobi) Muzafere nemoj se ženiti.

PILAVIJA: Ne bih ni da narediš.

SOKOLOVIĆ: Žena je mudro gurnula muškarca da robuje povijesti, dok ona gospodari u porodici. Žena! Draga vlastita žena. Ooo! Nemoj se ženiti!

PILAVIJA: Ako paša hazretleri zaista želi, ja sam ostavio jedan komad one sandžačke sudžuke...

SOKOLOVIĆ: Ne mogu. Ja sam se ono... pravio pred ženom. A drob mi je oslabio kao vodenica koja će sutra usahnuti. Jedva melje... Kakva sudžuka! Ee, moj Muzafere! Ja, šta bi tek sa mnom bilo da sam se potrošio na robinje i igračice? Bi me s noge na nogu bacale! Supruga je, obično, žalosna činjenica o domaćinu.

PILAVIJA: Esmihan – hanuma je plemenita žena.

SOKOLOVIĆ: Ee, moj Pilavijo! Ja sam ušao u sve tajne golemog carstva. A

ni svoju ženu, kamo li neku tuđu, kamo li ženu uopšte, ne znam ni toliko koliko o njoj zna običan romanijski vo. Znam samo da su odaje veselije, ako si sinoć u dušeku bio... sličniji ždrijepcu, nego konju teretnjaku.

PILAVIJA: Esmihan-hanuma brine za te zbog tvojih protivnika.

SOKOLOVIĆ: Jah! Daj ti znaj... ne, samo se roditelju može bez pogovora vjerovati.

PILAVIJA: Esmihan – hanuma zaslužuje...

SOKOLOVIĆ: De, de, nećeš mi valjda o mojoj ženi priču pričati. Toliku sam djecu s njom izrodio. Znam je. Ali, živi bili pa vidjeli! Ti ćeš to sigurno i dočekati. Čim ja strmeknem ni četeresnica neće proći, ona će sebi odabrati kakvog mladog lijepog beglerbega, od njegove žene će ga silom rastaviti...

PILAVIJA: Zaboga, pašo hazretleri!

SOKOLOVIĆ: De, pogasi čirake, a ja... ja odoh da večeram. (Sokolović pođe, pogled mu pade na kartu. Zastane) Bože, a mene moja građevina ipak satire i mrvli. Jesam li odveć oholo zgrabio od sudbine? Ili je to sudbina neimara da mu djelo njegovo njegove džigerice pojede? Jah! A ti... spremi se i u... tamnicu. Provjeri da li su onim nesrećnicima dali sve što sam naredio. Onoga odozdo neka puste... ali neka se nađe liječnik pri ruci. A onu dvojicu ću za koji dan preda se...

PILAVIJA: Pašo, hazretleri! Ja ne bih... Reći će, puštaš ubice, hamzevije, krivovjernike...

SOKOLOVIĆ: Baš to!

PILAVIJA: Ali, presvijetli pašo...

SOKOLOVIĆ: Baš zato, budalo! Eto baš zato... ha! Pa znaš li ti, ljudi Pilavijo, kako se sudbina sa mnom poigrala, heej, šta sam ja njoj da me tako mazi i tako kažnjava? Idi, provjeri! Neka im i dušeke unesu! Da, da dušeke! A za koji dan, zvaću ih na Divan. Na Divan, šta je, šta me gledaš tako. Miljenici sudbine su oni koji rizikuju. Pogasi čirake, ja odoh. (Sokolović ode. Pilavija gasi čirake. Gleda u kartu carstva zamišljen, zbunjen)

Zatamnjenje.

DRUGI DIO

SCENA ČETVRTA

Esmihanina soba namještena bogato ženstveno.

Postelja malo podignuta govori o raskoši ali i ženskoj vještini da veziru priredi odmor, ljubav i toplinu.

Na zidu u ornamentici, obješene dvije ukrštene sablje i štit, jedine stvari koje podsjećaju na muškarca, vojsku, vlast.

Nurbanu i Esmihan, same...

KURBANU: (Sultanova i Esmihanina majka, žena umrlog sultana Selima, visoka, snažna, srdita, zla žena koja vodi konce mnogih dvorskih intriga. Veliki protivnik Sokolovića i sultanove žene Safije)

Ti si kćeri, budala. Ti si prava budala. Pogledaj se! Znaš li kakva izgleda najljepša ruža u tvom ružičnjaku kad se svaka latica najjačom bojom zažari? To si ti. A on? Ohol bošnjački starkelja... kome si ti deveta rupa na svirali. Njemu su važni njegovi Bošnjaci i Arnauti, njih da protura na položaje, da ih dobro ženi i udaje, to je njemu važno. A ti veneš... dušo, nikad tvom djedu ne mogu oprostiti što te dao toj svirepoj bošnjačkoj leventi.

ESMIHAN: On – svirep? On je samo izvršilac. A naredbodavac je...

NURBANU: Budalo! Naredbodavac nikad nije kriv. On samo izlazi u susret žudnji izvršilaca za vlašću. Daje im dijelove svoje moći pod zakup.

Plaćaju poslušnošću. Kad se uzjogune, opominje ih na razumnu granicu. Mehmed je prekoračio sve granice podnošljivog. Veliki sluga zamislio da je veliki gospodar. A starost mu pomutila razbor. Sasvim.

ESMIHAN: Ali, majko, ja ga volim. Ja sam svu našu djecu s njim u ljubavi začela. Što smjerate učiniti s njim, učinite i sa mnom!

NURBANU: Eh, takva ljepota, a tako sitna pamet! Uostalom, ja se, kao tvoja majka moram o tebi da brinem. On je već star i onemoćao. U slučaju da ostaneš udovica, koji ti se čovjek dopada? Biraj! Ima mladih beglerbega... ni ona dva perzijska princa nisu loši. Galantni

su... prebogati... biraj!

ESMIHAN: Majko, pa vi mog živog muža sahranjujete! Neću, ne govori mi više... neću da čujem... Vidim ja kud smjeraš. Ubij i mene!

NURBANU: Kćeri!...

SOKOLOVIĆ: (Uđe naglo, namračí se videći Nurbanu, shvati šta se događa, smješkom krije mržnju i srdžbu) O, zar moja punica – majka ne spava?

NURBANU: Mehmede, još sam toliko u snazi da mogu da sijelim do ponoći. A kad uporedimo moje i tvoje godine...

SOKOLOVIĆ: Hehehe!! Znam, znam koliko ste osjetljive kad se govori o godinama. Nisam na to mislio. Je li kakva nevolja, da pomognem? Ima li moja punica kakvog miljenika da ga promaknemo? Ili možda neko smeta, pa da ga... smaknemo, s božijom pomoću?! Ženo, zašto ne ponudiš majku nečim...?

NURBANU: (Sokoloviću) Samo nemoj ti da mi spremiš piće...!

SOKOLOVIĆ: A zašto ne bih i ja kad znaš koliko te volim?

NURBANU: Voliš me toliko da od tvog šerbeta ne bih ni tri uzdaha sastavila, a već bih... ohoo...

SOKOLOVIĆ: Teška optužba, punice – majko. Pogotovo kad se uzme u obzir tvoja beskrajna ljubav prema meni.

NURBANU: Previše zajedáš, Mehmede. Zaboravljaš ko si i odakle si.

SOKOLOVIĆ: Paa... ni moja punica nije Osmanovička. Koliko pamtim, ona je... čini mi se, Jevrejka... naravno, porijeklom.

NURBANU: Mehmede! (Histerični vrisak moćne žene koja u ovom trenutku još nije u prilici da se osveti, da kazni) Kćeri, kako možeš kraj ovoga? – Mehmede, zažalićeš... Kćeri, pamet u glavu! Zapamti, razmisli! (Gnjevno ode)

SOKOLOVIĆ: (Podsmijehom isprati Nurbanu. Nasmiješen, ženi) Šta hoće?

ESMIHAN: Mrzi te.

SOKOLOVIĆ: Samo to? Pih! Je li te zatekla budnu?

ESMIHAN: Da. Čekala sam te... stalno sam mislila na onog. Ne smijem pred drugima da te pitam. Ko je bio taj?

SOKOLOVIĆ: Hamzevija? Onaj s nožem? Bošnjak. Zamisli!

ESMIHAN: Je li odmah posječen?

SOKOLOVIĆ: Naredio sam da ga dobro nahrane... i... ostalo... Ali, pobogu, o čemu mi razgovaramo? Nemoj da brineš moje brige, od tebe je dovoljno da brineš o djeci i unučadima. (Poljubi je u rame) Hm, ovako miriše samo zrela fočanska jabuka. Zagriješ, plemenito tle, blaga reskost svježeg osočja, miris cvata davnog, minulog... (sjedne naprema njoj) Je li ti dan bio dug?

ESMIHAN: Duži od teške godine. Taj luđak s nožem...?

SOKOLOVIĆ: Nije luđak. Po obrazovanju, mogao bi biti carigradski kadija.

ESMIHAN: Ali, zašto? Kod tolikih tvojih dobročinstava...?

SOKOLOVIĆ: Hamzevija! Hamza Bošnjak... sjećaš li se onih buntovnika, onih pjesnika i filozofa... Orlovići, Tuzla, Gračanica, Sarajevo, Zvornik, pa ovdje... Konija, Smirna, pa Solun... Ebu Suud efendija ih je ispitivao i utvrdio krivicu... Isječeni su. E, ovaj je posljednji... Hamza Bošnjak je osnivač. I stric ovom momku. Ah, što momak ima jezičinu! I kako kroji umne rečenice! Šteta! Šteta!

ESMIHAN: Ali, zašto tebe?

SOKOLOVIĆ: Paa, sve ono što se ne slaže sa zakonitim ustrojstvom carstva, pobuna je. A svaka pobuna je kažnjiva. A za svaku kaznu koju izriče zakon, odgovoran je i zakonodavac i vrhovni izvršilac. A to sam ja. Šta ja tu mogu! Smrtne presude su neophodno trnje na livadama svakog upravljanja državom. Naredio sam da se pobiju. A ovaj ih sveti.

ESMIHAN: Kad bi ti ostavio službu i posvetio se radostima života.

SOKOLOVIĆ: Ženo, služba je život posvećen potrebama i radostima drugih. Život krvav, ali za ljudski rod – neophodan.

ESMIHAN: Kad bi ostavio svoj položaj, ne bi bio opkoljen ubicama, nego prijateljima. Strah me.

SOKOLOVIĆ: A koji je šejtan svima vama? Ubice, ubice! Pa šta! Vojnik iziđe na bojište, sto hiljada ubica trči prema njemu, i niko ne kaže: bježi, eto ubica! Ljudi stare, godine im se gomilaju za vratom, niko ne viče – zaustavite godine, one su opasne ubice! Čim se rodi, sve dok ne umre, čovjek je opkoljen; grom baca vatrene sjekire, susjed zavidi, prijatelj iznevjerava, bolest čuči u zasjedi tijela, voda se propinje da poplavi, mećava vrišti da zatrpa, konj striže ušima da se čiftekne, neki vezir sastavlja spisak sto hiljada ratnika za sutrašnji rat... sultan čačka zube i smišlja kako da se otarasi vezira, tamo neki kmet birčanski, kraj ognjišta smišlja kako da doskoči obojici... svako nekome smrtnu poparu kuva. Niko od nas nije pošteđen. I sasvim je

svejedno podlegne li čovjek sablji plaćenog ubice, ili mu srce prsne od neke uvrede dojučerašnjeg prijatelja. Svi smo opkoljeni. I ti. Ja, pogotovu. Ali, čovjekovo je da se uvijek i iznova probija kroz te kružne hajke sjećiva, da radi, da prkosi. Uostalom, život bez protivnika nije dostojan čovjeka. Samo protivnik izazove u nama vrline. Ili mane, svejedno.

ESMIHAN: Ja te molim, da bar ne izlaziš bez jake pratnje.

SOKOLOVIĆ: Dovoljan mi je Muzafer Pilavija (S mržnjom pogleda na večeru koju je donijela robinja i udaljila se) Zašto ne legneš?

ESMIHAN: A ti!

SOKOLOVIĆ: Ja bih morao još nešto da pročitam...

ESMIHAN: Nećeš.

SOKOLOVIĆ: Oho!?

ESMIHAN: Nećeš. Dosta! Dosta je i tih pisama i knjiga i te svjetine što se mota, dosta tog bdijenja i – šutnje oko mene! Ne mogu više... Neću. Sjedi! Ako ne možeš spavati, pričaćemo...

SOKOLOVIĆ: (Ironično ali savlađujući bezvoljnost, Sokolović priđe ženi, zagrlji je) Slatka mivko, nemoj da plačeš! Sad ću ja... samo da se raspremim. De, ti lezi! (U trenutku kada je malo silom, malo staračkom šalom povali, iznad njega, nagnutog nad nju, strijela se zabode preko njegovih leđa u drvenu izrezbarenu oplatu zida. Za svoje godine neobično hitro, vezir skoči, strgne sa zida sablju, otvori vrata, izviri, sabljom razmače zavjese, vrati se, uzme strijelu, razgleda je) Iz dvorske radionice. Od ove godine.

ESMIHAN: Bježimo! Možda je ubica opet napeo luk.

SOKOLOVIĆ: Ne brini, dušo! (Zagrlji je, zakloni tijelom, krišom zvijera očekujući drugu strijelu. Čuje šum, odskoči, spreman da se brani, ali se u vratima pojavi Pilavijina glava)

PILAVIJA: (zbunjen ženinom obnaženom ljepotom) Oprosti... vidim... vrata otvorena... a ti sa sabljom...

SOKOLOVIĆ: Uđi, Muzafero! (Dok se Esmihan, njima okrenuta leđima, usplahireno oblači, vezir Pilaviji pokazuje strijelu) Zabola se tu. Odakle je odapeta?

PILAVIJA: (nagne se kroz prozor) Iz druge krošnje.

SOKOLOVIĆ: Oho! Izvrstan strijelac!

PILAVIJA: (zagleda strijelu) Grk Nazir. Potražiću ga.

SOKOLOVIĆ: Ne treba. On je već zadovoljan jer je promašio. (Ženi) Ti si se već spremila?

ESMIHAN: Ja bih išla... A i ti morao... odavde... bože!

SOKOLOVIĆ: Ala si ublijedila! Muzafere, kako joj stoji blijedilo?

PILAVIJA: (Još motreći uokolo) Moj vezir ima najljepši rubin u carstvu.

ESMIHAN: Moj vezir ima uza se najhrabrijeg junaka u carstvu.

SOKOLOVIĆ: (grubom srdačnošću domaćina – seljaka) Ma, šta vi to jedno drugom, je li? Kod mene živog? Ti, kumrijo, idi u svoje odaje... Ovdje nije baš najsigurnije...

ESMIHAN: Tek kad vidim da i ti polaziš...

SOKOLOVIĆ: Slatka mivko, još nismo u prilici da mi i ti postavljaš neke uslove. Moraš ići. (Izvede je na hodnik, vrati se, ali srdit i zabrinut, čime pokaže da su smijeh i srdačnost bili samo zavjesa i utjeha prestrašenoj ženi) Žene! Ipak, nisu sve iste. (Uzme strijelu) Dakle, tako? Počeli su otvoreno. (Strijelom udari gong. Slugi presamićenom u vratima) Je li žena otišla s pratiljama? Ah, ja zaboravio da ti je odrezan jezik! Zdjelu hladnog šerbeta! (Dok sluga izbiva, razgleda strijelu) Tako, znači!

PILAVIJA: Bolje bi bilo da se povučеш. Sami smo, pašo hazretleri! A njih je mnogo.

SOKOLOVIĆ: Zaveži!

(Sluga unese zdjelu. Sokolović posegne za nju, ali ga Pilavija pretekne. Prvi proba. Kad Sokolović ponovo pruži ruku, Pilavija opet izmakne zdjelu.)

PILAVIJA: Treba čekati. Možda je otrovano.

SOKOLOVIĆ: (Vikne) Pa zašto onda ti piješ, budalo?

PILAVIJA: Ko će drugi?

SOKOLOVIĆ: Ne tražim od tebe toliko.

PILAVIJA: Moje je da te čuvam. A ti kako hoćeš.

SOKOLOVIĆ: Za toliko nisi plaćen, nažalost!

PILAVIJA: Ne čuvam ja tebe za plaću.

SOKOLOVIĆ: Nego?

PILAVIJA: Paa, kad tvoja svjetlost želi da čuje, čuvam te jer si mi drugi otac, jer ti je plemenito i mudro sve što...

SOKOLOVIĆ: (Malo ironično začuđen Pilavijinom neobičnom patetikom) Zar baš sve?

PILAVIJA: (Naglo referira iz patetike u nedoumicu) Ma, nije baš sve posve...

SOKOLOVIĆ: Na primjer?

PILAVIJA: Molim, da najprije postavimo dvostruke straže! Ili da bar za noćas napustimo ove odaje.

SOKOLOVIĆ: Ne smiješ da kažeš? Hajd, stisni!

GLASNIK: (Uskoči i pokloni se) Sadudin-efendija, Allah mu ugled uvećao!..

SADUDIN: (zadihan širi ruke) Neka je slava i hvala milostivom Allahu! Pred ovolikom radošću padaju sve sitne svađe i nesporazumi. Mehmed-pašo, neizrecivo mi je drago što je strijela mašila. U vrtu je uhvaćen Grk Nazir. On je digao poganu ruku na te. Ne brini, zločinac je već kažnjen. Zadavljen je i iskomadan. I sam sultan Murat-han šalje ti pozdrave i čestitke povodom srećnog izbjegnuća te...

SOKOLOVIĆ: Drugi put nađi boljeg strijelca!

SADUDIN: Kako, kako?

SOKOLOVIĆ: I selam ćeš sultanu... i reći ćeš mu, pošto on izbjegava da me primi po službenoj dužnosti, na što je zakonom svojih otaca obavezan, reći ćeš mu – znao sam za vaše pripreme da me ubijete.

SADUDIN: Allah, kakve teške riječi!

SOKOLOVIĆ: Mrzite me svi vi kojima je zanat i životni cilj da gradite sebi, a harčite carstvo... Svi vi jedva čekate da vidite ovu glavu kako se niz kaldrmu kotrlja, pa da zaigrate kolo oko mog trupla...

SADUDIN: Mehmed-pašo, kako možeš...?

SOKOLOVIĆ: Ne laj! Pitaj sultana, želi li moju smrt zato što sam u službi ovom carstvu i lozi Osmanovića šatro svojih šezdeset godina života? Šta sam služeci – zaradio tolike rane, kostobolju i bijele vlasi? Što sam smirio 21 pobunu kad je loza Osmanovića, s Muratom zajedno, bila perka ptičija pred orkanom? Hoće li on da me ubije zato što sam ga ovim rukama posadio na prijesto, koji je uz malo mog nehata, mogao pripasti drugom? Što nad granicama carstva bdijem danju i noću, dok se hiljade ulizica, s tobom na čelu, oko njega vesele rasipajući blago – tu krv vojnika i muku seljačku? Šta je, što zvjeraš oko sebe?

Soba.

Ložnica.

Kaži mu i to. Evo postelja je još topla od ženinog tijela. Neka uzme u obzir i to da ja nisam izlapjeli starac kome je vrijeme da ide. Još ja mogu buljuk djece da napravim. Još ja mogu sa svima vama da se nosim o megdanu i pred ženom i pred historijom. Jesi li zapamtio sve što sam ti rekao? A sad – napolje! Napolje dok ti nisam pesnicom razvalio tu poganu lubanju! (Pošto Sadudin pobjegne, Sokolović se još razgnjevljen vrti po sobi. Onda iznenada, umoran, sjedne na postelju) Bože! Zar su muka i čemer jedina tvoja nagrada? Muzafere, umoran sam. Koji je sat? Gluho doba. Šta ćemo, nesrećni Pilavija?

PILAVIJA: Pašo hazretleri, idi sultanu, traži da te oslobodi dužnosti, bježimo odavde!

SOKOLOVIĆ: To? To – neću. Neću za inat. Jesi li čuo onog momka u tamnici, onog hamzeviju? Ili onog nesrećnog dobrovoljca? Po kom zakonu oni, goloruki, i vezani, mogu prkositi i meni i svoj carskoj sili, a ja... s tolikom silom u rukama, ne mogu jednoj rulji čankoliza i trovača? Ne idem. Neću. Reci Hasanu neka mi čauši sutra dovedu dvojicu buntovnika! A on neka odmah dođe s dosta hartije!

PILAVIJA: Pašo hazretleri, da idemo odavde! Smrt vreba.

SOKOLOVIĆ: Rekao sam, sutra hoću da vidim onu dvojicu nesrećnika ovdje. Izvrši zapovijest! (Pošto Pilavija ode) Tako! (Gleda kroz prozor) Bože, požuri jutro. Treba mi dan. He! Hehehe! Pozvaću ih lijepo na Divan. Zamoliću ih da stupe u moju službu. Javno. Onaj učeni bio bi dobar tabor-imam. Ooh! Bože, zašto li to činim! Kakvu li nesreću time izazivam?

Zatamnjenje

SCENA PETA

Sokolovićeva soba prazna. Esmihan u svojoj sobi. Robinja joj oblači ogrtač. Esmihan prelazi u vezirovu radnu sobu, misleći da je vezir tu.

ESMIHAN: Eto, još ga nema.

I ROBINJA: Paša-hazretleri nosi prevelik teret za svoje godine.

ESMIHAN: Još kad mu se doda mlada supruga koja ima svoje hirove...!

I ROBINJA: Oo, Esmihan – hanum, tvoji hirovi su blagoslov za muža. Ti imaš dušu melekja.

ESMIHAN: Znaš da laskaš.

I ROBINJA: Ja samo uzalud pokušavam da nađem prave riječi zahvalnosti što si me spasila od onog...

ESMIHAN: To je Mehmed-paša učinio. Zašto li ga je moj brat toliko zadržao? Čuj, da mi malo prošetamo dok se on ne vrati...!

I ROBINJA: Trebalo bi da se vratimo u dvor. Ne vjerujem da bi ti šetnja ovdje prčinila zadovoljstvo. Pretrčavaju glasnici, straže su sve sami Arnauti i Bošnjaci... dobacuju... ne razlikuju sluškinju od vezirove žene...

ESMIHAN: U dvor neću. Želim da budem što bliže ovoj sobi. Brinem se za njega... (vrate se u Esmihaninu sobu, zatim iz nje izađu)

Vrata na vezirovoj sobi se naglo otvore. Upada Sokolović, za njim zabrinut Pilavija, pa kasajući – Hasan defterdar.

SOKOLOVIĆ: (iznenada otkrije u ruci spise. Bijesno ih baci) Zemljo! Ljudi!

HASAN: Neka se tvoja svjetlost stiša. Carska volja je promjenljiva, kao prolječno nebo nad Sarajevom.

SOKOLOVIĆ: Oo, ljudi! Da on odbije da me primi? Pa ne tražim ja od njega drolju za postelju. Ja dolazim., državnim poslom. Ne mogu bez njegovog odobrenja. Da učinim bez pitanja, odsjeći će mi glavu. Ako ne učinim, opet će... Oni me guraju u pogrešku.

HASAN: Ee, kad bi paša hazretleri mene poslušao!

SOKOLOVIĆ: Šta je?

HASAN: Da ostaviš... da se ukloniš... mirno život da provodiš u porodici... među prijateljima. A prijatelja imaš, Husrev-paša, pa neimar Sinan... pa pjesnik Bakija...

SOKOLOVIĆ: Ne trtljaj džaba, ne umijem ja naprazno glodati vrijeme. Gladan sam. (Poviri u Esmihaninu sobu) Nema je... Hvala bogu. Ako ja moram konačiti van kuće, ne mora ona. (Pilaviji) Neka mi spremite tanku čorbicu! I komad pogače! (Pošto Pilavija iziđe) Hasane, znači od sultana nemamo više šta tražiti... Bože, da ja doživim pod stare

dane da me maršnu s carskih vrata! A nekad sam njegovom silnom djedu Sulejmanu-hanu ulazio u spavaću sobu bez pitanja! Da... Oo, zemljo! O vremena!

HASAN: Kad te tvoji prijatelji savjetuju da odstupiš...

SOKOLOVIĆ: Budalo! Nisam ja u pitanju, nego carstvo. Da samo za trenutak popustim dizgine, raznijeli bi ga kao zvjerinje lešinu...

HASAN: Zlo ti spremaju. Carska zlovolja je uvod u golemu nesreću.

SOKOLOVIĆ: Paa... nosaćemo se. (Pilaviji koji se vrati) Šta je s tim? U posljednje vrijeme, kad se nasekiram, naglo ogladnim, sav treperim... Čelebija liječnik kaže da je to – popustio glavni damar koji drži drobinu. Šta je s ručkom?

PILAVIJA: Sad će...

(Sokolović zlovoljno hoda po sobi. Odgurne zavjesu s vojne karte. Posmatra, prelazi dlanom preko nje, zatim naglo navuče zavjesu. Pošto su ga njih dvojica ćutke posmatrali, uhvati njihove poglede).

SOKOLOVIĆ: Šta je? Gledate kako budalesam? Hm! Pa... gledajte! Ako mi do večeri srce prsne...

HASAN: Allah!

SOKOLOVIĆ: Muzafero, da znaš, za onim vratima u dolafu ima kutija za te. A ključ je ispod daske.

PILAVIJA: Ne razumijem...

SOKOLOVIĆ: Eeh! (Odmahne rukom nesposoban da objasni, da otkrije šta je tom oporukom htio reći. Nastavi hodati) Bože, bože, zar ljudsko biće može dotle dotjerati s mržnjom? Da me mrzi, to znam prije nego što sam ga doveo na prijesto. Ali koga će umjesto mene postaviti? Sadudina? Ili onog lopova baščovana Šejh Šudžaju? Šta je, Muzafero?

PILAVIJA: Nije mi jasno za onu kutiju...

SOKOLOVIĆ: Moram li ti, kao djetetu, sve objasniti: ako mi srce prsne, ili ako me ubiju, uzmi tu kutiju i ponašaj se prema uputstvima koja su ti tamo jasno napisana! Eto... to.

HASAN: Allah! Nije valjda dotle došlo...

SOKOLOVIĆ: Šta ja znam?! Kad car dadne znak da se neko makne, onda taj neko može biti i Sokolović, džaba mu je...

HASAN: Pa zašto onda ne odstupiš, kumim te bogom?

SOKOLOVIĆ, *A carstvo? A granica? A Zakon? A red? A moje ime?* (I rob otvara vrata. Tri robinje unose na rukama suđe, zdjelu, hljeb, ibrik, i legen, peškir za ruke. I rob pokazuje gdje će prostrijeti)

SOKOLOVIĆ: (Nestrpljivo opere i obriše ruke peškirom) *Muzafere, Hasane, tri su kašike! Bujrum!*

HASAN: (Sumnjičavo zagleda u roba) *Koji si ti?*

I ROB: *Ja? Bajremi je bolestan, pa su mene poslali...*

HASAN: *Ko te poslao?*

I ROB: *Tako mi naređeno...*

PILAVIJA: (Počeo je i sam sumnjati. Vezir je podigao kašiku k ustima. Priskoči veziru. Uhvati ga za ruku) *Nemoj još! (I robu) Ko te poslao?*

SOKOLOVIĆ: *Ja ga poznajem. Ostavite ga! Dvije godine je bio sultanin sofra -baša!* (opet podigne kašiku)

PILAVIJA: (Otme i kašiku i zdjelu) *Ja ću prvi...*

ESMIHAN: (Utrči, krikne) *Nee, ne dirajte jelo!* (Otme od Pilavije prinese robu) *Jedi!*

I ROB: *Nisam ja kriv...*

ESMIHAN: *Jedi!* (Istrgne iz Pilavijinih korica sablju, prisloni je robu na prsa) *Jedi! Šta je, ne smiješ?*

SOKOLOVIĆ: *Ženo, idi u svoju sobu!*

ESMIHAN: *Neću. Neka kaže... Bože! Svojim očima sam vidjela Sadudina... kada ga ispraća... znala sam... znala sam... oo, ljudi!*

SOKOLOVIĆ: (Vrati sablju Pilaviji, uzme ženu za ruku, dovede je do sobnih vrata, uprati i nju i robinje, vrati se. Robu) *Paa?*

PILAVIJA: *Kazuj!* (Vadi sablju)

SOKOLOVIĆ: *Ne!* (Robu) *Vrati se onima koji su te poslali i kaži im da im zahvaljujem na ručku. I da mnogo žalim što im poklon ne mogu vratiti istom mjerom... Idi!*

HASAN: *Ne! Bolje je sačekati... Bolje je da sami dođu. Doći će... ubrzo!*

SOKOLOVIĆ: *Imaš pravo.*

PILAVIJA: *Tamo! U čošak! Klekni! Ne mrdaj, kurvin sine!*

HASAN: (Sa strahom obiđe zdjelu) *Pašo hazretleri! Molim ti se kao poočimu, bježi! Bježi odavde! Idi! Idi, molim te. Ljubim ti i noge i*

ruke, idi!

SOKOLOVIĆ: De, ne prepadaј me!

I ČAUŠ: (Utrči) Je li gotovo? (Ugleda Sokolovića, Pilaviju, Hasana, I roba, zabezeknut, prestravljen) Go... ja... ništa... (klanjaše) Pogriješio...

SADUDIN: (Upada slavodobitno) Od toga nema lijeka...

SOKOLOVIĆ: Ima.

SADUDIN: (Zaprepašten) Selam! Neka vas... božji blagoslov... ovaj, htio sam da upitam za zdravlje najslavnijeg...

SOKOLOVIĆ: Hvala. Neka Allah tebi podari bolju pamet! Šta ima? Šta nema? Kako zdravlje? Kako naš sultan Murat han? Allah mu vid razbistri! (Sokolović se razjaren primiče Sadudinu. Pilavija mjerka sablju i Sadudinov vrat. Za sve to vrijeme sinkrono, robinje rashlađuju i umiruju Esmihan u njenoj sobi.)

SADUDIN: (Jasno se vidi da se ispod podrugljivih vezirovih pitanja krije opasan gnjev. Uzmiče) Ja... dobro ja... Allahimanet... (Pobjegne)

SOKOLOVIĆ: (Gleda za njim) Ha! Hahaha! (njegov neurotičan zakocenut smijeh prihvate i Hasan i Pilavija. Hasan se guši u uškopljeničkom falsetu. Valja se. To je nagla provala, neurotično opuštanje nakon straha. Vezir uzme Hasana za jaku. Podigne ga. Govori mu kroz smijeh) Idi, idi molim te, odvedi ovog roba božjeg u kuhinju, i kaži, hahaha... kaži... ah! Ma, ili, kaži im svima nešto... izmisli... hahahah... kaži... (Rukama gura Hasana i roba. Još se smije. Kad dođe nasred sobe, briše oči i lice od znoja, smijeh ga napušta polako... rukom umiruje Pilaviju koji grlato kikoće)

HASAN: (Odlazeći posljednji put, stane kod vrata, obrne se, ražalošćen, ali smiren) Pašo hazretleri, oni sigurno čekaju... oni su svi na okupu...

SOKOLOVIĆ: Šta ti je?

HASAN: Ja idem, a osjećam: noć je nesrećom suždrebna.

SOKOLOVIĆ: (Još s tragovima smijeha) Idi, slobodno, ne smije tebe niko taknuti.

HASAN: (Uporno pri svom predosjećaju tragedije) Ako se ne vidimo, da znaš, svi papiri i sve knjige su sređeni, popisani i povezani. Molim ti se, ne daj neukom i površnom da nastavlja...

SOKOLOVIĆ: Ma, idi Hasane, šta ti je sad odjednom?

HASAN: ...a ti se pričuvaj, tako ti boga, zar ne vidiš kako smo opkoljeni? Ako se ne vratim, pašo hazretleri, oprosti... ja sam dužnost vršio kako

*sam znao i umio... Muzafere, ne zamjeri. I... otvori dobro oba oka!
Savjesna služba je mjerilo čovjeka! (Ode dostojanstveno)*

*I GLASNIK: (utrči savije se) Dovedi su zatvorenike, kako je juče
zapovjedbno...*

*SOKOLOVIĆ: (Pilaviji) Kakve zatvorenike? Ah, da Bošnjake. Neka dođu
sutra na Divan! Ne! Čekaj! Uvedi svu trojicu!*

II GLASNIK: Pašo, hazretleri, ljubim ti skut i ruku, dvojica su.

SOKOLOVIĆ: A treći?

*I GLASNIK: Treći je umro, čim smo ga izveli iz mraka... Strašno... nije
mogao...*

SOKOLOVIĆ: Oslobodio se muka! Šta mogu! Paa... uvedite prvog!

*DALKILIĆ: (Bos u ritama, zapušten, odriješen, trlja zglavke, žmirka,
iskosice gleda u vezira, koji i vedar i umoran, sjedi) Merhaba,
krvniče!*

SOKOLOVIĆ: (Blago) Kasime, ja sam samo veliki vezir.

*DALKILIĆ: Ti si varalica i glavosječa. Gdje su pare za islužene vojnike? Je
li moj otac prešao na islam zato da bi mu sin skapavao od rana i
gladi?*

SOKOLOVIĆ: De, lakše malo! Hoćeš li sjesti?

*DALKILIĆ: Gdje su pare? Šta bi od onolikh tvojih obećanja nama
vojnlicima? Oo, mi lude glave vojničke! Gdje su moje pare? Zemlja?
Jesi li je ti opljačkao? Malo ti svega, pa i sirotinjsko... otimaš...
(razgleda sobu) Sve je ovo našom krvlju išarano. A tebi – smiješno...*

*SOKOLOVIĆ: (Iza skrivene pomične daske u rafu izvadi sahan i komad
hljeba, stavi pred Kasima. Iza pojasa izvadi i baci mu kesu s novcem)
Jedi, a novac uzmi!*

*DALKILIĆ: Hvala. (Pojede alapljivo, opipa kesu, tutne je u njedra. Ne zna
kud bi sad, da li da bježi, ili da ostane)*

*SOKOLOVIĆ: Sačekaj u hodniku! Sad će te pustiti. Daće ti još petnaest
zlatnika. Okupaj se, obrij, iz mojih skladišta neka ti daju najljepšu
odjeću i oružje... kako zaslužuje junak...*

DALKILIĆ: ...Oprosti... kajem se... Pašo presvijetli, nisam znao...

*SOKOLOVIĆ: Idi! Idi! (Pošto Dalkilić priskoči njegovoj nozi, poljubi je i
ispuže napolje) Muzafere, jesi li vidio? Žalosno! Daa! Vojnik!
Plaćenik! Uvedi drugog! (Pilavija uvede odvezanog Orlovića koji*

stane smiren i dostojanstven.) *Objasni mi još jednom zašto si htio da me ubiješ?*

HAMZEVIJA: Da ti vratim za pokolj hamzevija. Da naplatim plać njihove djece. Da zadovoljim srdžbu slobodne misli našeg reda koji si osakatio ubivši čestite i mudre. Eto zašto. Vрати me u tamnicu! Ili šalji na gubilište! Gadim se mjesta na kome stojim.

SOKOLOVIĆ: A kad bi ti bio veliki vezir?

HAMZEVIJA: Veziri nisu potrebni. Po našem učenju, uprava je suvišna.

SOKOLOVIĆ: Ali, kako bi se održalo carstvo?

HAMZEVIJA: Čemu carstvo?

SOKOLOVIĆ: Ali kako bi se dogovorili o čuvanju imetka i... slobode?

HAMZEVIJA: Od koga da ih čuvaju?

SOKOLOVIĆ: Od drugih carstava...

HAMZEVIJA: Ja sam i njih imao u vidu. Ne samo tursko.

SOKOLOVIĆ: Djetinjarija! Kakve naivčine razmišljaju o sudbini islamske države!

HAMZEVIJA: Znao sam da me veliki vezir neće razumjeti.

SOKOLOVIĆ: Niko. Ne samo vezir.

HAMZEVIJA: Uglavnom veziri.

SOKOLOVIĆ: Slušaj, mladiću! Zaloga pravičnosti leži u sili zakona. I sposobnosti izvršioca.

HAMZEVIJA: To je, čini mi se, iz udžbenika za treću godinu janjičarske škole, stranaa... ee... stočetrdeseta... Na tome se školuju svjesne ubice.

SOKOLOVIĆ: Ma slušaj, ti, peksine bezobrazni! Sloboda je u sigurnosti. Sigurnost je u sili... naravno, razumnoj...

HAMZEVIJA: To je filozofija čizme i biča. To je mudrost vas koji ne možete da ne upravljate i da ne budete sluge uprave. Vi polovični, vi strašljivi, vi ne možete bez sile, kao njena tegleća marva, i kao njeni činovnici. Vi nesposobni za slobodu, vi kukavice, vi bajraktari nasilja, vi... tirani...

SOKOLOVIĆ: Zaveži budalo! Muzafere, izvedi ga! Neka ga nahrane, preobuku i daju desetak zlatnika! (Pošto se Pilavija vrati sam) Jesi li ga čuo? Aa? Puna glava žestokih buba! A petlja – čvrsta.

PILAVIJA: Molim ti se...

SOKOLOVIĆ: Šta je? Blijed si.

*PILAVIJA: Molim ti se kao ocu i gospodaru. Hasana, natrag! Zovi Hasana!
A sutra, traži sebi zamjenika!*

SOKOLOVIĆ: Da nisi ti mušterija?

PILAVIJA: Jesam, ako ćeš ti biti sultan.

*SOKOLOVIĆ: Zaveži! Takve bogohulne misli ipak mi ne padaju na pamet. A
zbilja, kako bi ti izgledao kao veliki vezir? A ja, ne kao sultan, bože
me sačuvaj, nego kao tvoj čuvar? Aa?*

PILAVIJA: Teška šala u ružno vrijeme.

*SOKOLOVIĆ: U velikim trenutcima treba se šaliti. Šta bi bilo da sam ja ti, a
ti – ja?*

*PILAVIJA: Paa, po volji pašo hazretleri! Da probamo?! Da zamijenimo
kape, kad ne možemo glave. (Pošto izmijene kape, Pilavija tutne i
svoju sablju veziru u šake. Zatim, imitirajući vezira, ushoda se po
sobi. Onda strogo) Što stojiš tu i bleneš? Na svoje mjesto!*

SOKOLOVIĆ: Oprosti, pašo hazretleri!

*PILAVIJA: Hasane, piši! Hm! Svoj mojoj rodbini koju sam na svojoj grbači
izvukao iz mraka na svjetlost i u obilje, a ja za to dobio – šipak! Svima
Bosancima koje sam školovao i na položaje postavio, a oni mi rade o
glavi...*

SOKOLOVIĆ: (Veselo) Da ti ne pretjeraš, Muzafere?

*PILAVIJA: Pilavijo, ne petljaj se, nego bolje oslušni! Čini mi se neko nezvan
mota se oko vrata.*

SOKOLOVIĆ: Hehehe! – baš si šejtan!

*PILAVIJA: „Već su vlasi pobijeljele,
presta žudnja i za zvanjem
Puti k spasu presječeni,
a brdima mrak se hvata".*

*To sam napisao i potpisao ja, Mehmed Sokollu. Daa. Moj Pilavijo, ti
misliš da ja ne vidim šta se oko mene zbiva. Ako ja drmam carstvom,
to ne znači da i mojom dušom, kao i dušom svakog sitnog podanika,
ne drma neka sila i nevolja. I ja drhturim, i ja cvilim, moj Pilavijo.
Jer, ko sam ja, moj Muzafere? Jedno obično siročić kojeg su slučaj,
božija volja i dječiji strah od povratka kući u siromaštvo i muku,
iznijeli dovde. Dokle reče?*

Dovde. Do vrha. Kad tamo, a ono... isto.

Išta?

Ništa.

Eto, i mene zglobovi bole kao i svakog romanijskog stara seljaka. Straže oko mene. Na moj povik sto hiljda vojnika može krenuti, a mene strah. Od čega? Od svega. Od konačnog. Hasane, gdje ono stadoh? Ah, umoran sam. Hasane, idi, nastavićemo sutra. Ne mogu više. E moj Pilavijo, sad u nas u zavičaju liježe zimski mir na zemlju. U toploj sobi čeljad posjedala. Brkat polusijed djed uzeo gusle... Dječica otvorenih usta slušaju kazivanje o junacima. U aharima konji rumaju zob i sneno odihuju. Budan rundov bdije. Sazviježđa nećujno plove. Mir i božiji blagoslov. Mir i blagoslov.

A mi? A ja?

Ja se natežem s dvorskim govнарima i ubicama. Za što? Ne znam. Možda se ja bunim protiv sebe i svoje nesrećne rađevine. Strah me od nje. Užasavam se. Ta, ja sam opkoljen ubicama. Sve su kapije u meni i oko mene zatvorene. Ja nemam kud. Nemam čak ni zablude u koju bih pobjegao. Samo strah i srdžba.

Srdžba i strah.

Muzafere, strah me...

Hoće da me ubiju.

Odbij ubice od vrata!

(Sokolović je od prvih Pilavijinih riječi o umoru iznenada ozbiljno shvatio ovu igru. Riječi o strahu su ga zapanjile. Nehotice je nekoliko puta prestrašen trgnuo pogled ka vratima.)

PILAVIJA: Pa, šta čekaš Muzafere? Eto ubica kod vrata. Pilavija naglo otvori vrata. Trojica ubica s isukanim noževima iznenađeni su, ne mogu da se snađu ko je vezir ko Pilavija. Gotovo pomahnitao od igre.

PILAVIJA: (Krikne) Ubij, Muzafere, šta čekaš?!

(Pošto vezir, paralizovan otkrićem, ne zna kud bi s rukama, sa sabljom, Pilavija zbacila vezirov kauk s glave, otme sablju i iskoči pred ubice. Dok se on na hodniku bježi s njima, vezir sakrivši lice u šake, šapuće).

SOKOLOVIĆ: Ljudi, ljudi! (Esmihan je na trku i viku najprije iz svoje sobe istrčala na hodnik, zatim se trkom vratila kroz svoju sobu u vezirovu)

ESMIHAN: Zar opet?

SOKOLOVIĆ: Šta je?

ESMIHAN: Pa... kolju se po hodniku. Zar ne čuješ zaboga? ,

SOKOLOVIĆ: To Pilavija vrši redovnu službu (Sokolović pokušava da se šali, ali je unezvijereno psihički prisutan dvoboju u hodniku)

ESMIHAN: Pa tebe su opet htjeli ubiti. Zašto sjediš? Zašto ne učiniš nešto?

SOKOLOVIĆ: Da mi je znati koji šejtan tebe dovodi ovamo kad ne treba? Zašto nisi ostala u dvoru? Ti si od te sobe za posjetu napravila stalno stanište. Hajd, zovi pratilje i idi!

ESMIHAN: Neću.

SOKOLOVIĆ: Kako?

ESMIHAN: Neću. Zašto ti ne odeš? Zašto jednom ne ostaviš ovo krvavo leglo? Kakva to strašna zabluda vitla tobom? Vlast? Zar ti nije dosta, tako ti boga? I šta vam je da se svi o nju tako zvjerski otimate? Čitavog života kod muža, bez muža. Uvijek sama. Uvijek u strahu za te. Je li tvoje bošnjačko siromaštvo bilo tako strašno da se toliko bojiš ostati bez vlasti?

SOKOLOVIĆ: Ženo... carska kćeri, izidi! Izidi... a sutra kad se ova glava zakotrlja po kaldrmi, viči na nju. Dok sam živ ne povišuj glas, carska kćeri, zemlju ti tvoju... izlazi!

ESMIHAN: Mehmede! Ti si... ti si... poremetio umom... Ti nisi onaj...

SOKOLOVIĆ: Ja sam tek sad onaj.

ESMIHAN: (Ustrahu od muževljeve pesnice) Mehmede, tako ti naše djece i... naše ljubavi!

SOKOLOVIĆ: Kakve ljubavi u ovom kotlu mržnje? Idi! Budalo... i tebe će. Tvoj brat je pobio svu svoju braću, svih pet prinčeva, svoju krunu u dječijoj krvi okupao, pamtiš li...? I tebe će. Bježi! (Izgura je u sobu. Esmihan se sruši na postelju. U toj sceni dok je izvodio ženu do vrata, zateče ga Pilavija malo pocijepan i poprsakn krvlju) Eh, žene!

PILAVIJA: Gotovo! S božijom pomoći, ja sam svu trojicu...

SOKOLOVIĆ: (Odsutno) Da, da.

PILAVIJA: A šta ćete sad? Straže su nesigurne, kažu, ovi ih prevarili... bajagi, nosili ti uzvišenu poruku. Moramo ići... Da se kako probiti do Sarajeva, ili bar do Pljevalja, pa otud... Kaži nešto, Mehmed-pašo! Riječ jednu...! Ma, kud li Hasan osta za ovoliko? Mehmed-pašo, pa ti

mene, izgleda niti čuješ, niti vidiš? Pašo hazretleri! Opet se neko čuje. (Izađe, izviri na hodnik. Vraća se natraške unezvijeren. Za njim Sadudin, ali ne više zbunjen i servilan. Sad je ohol, nadmoćan. U ruci mu odsječena Hasanova glava koju drži za perčin)

SADUDIN: (uđe ne poklonivšise, smrknut, osvetljubiv, stavi pred noge velikog vezira krvavu glavu) Poslao ti sultan Murat-han.

SOKOLOVIĆ: (Pogleda glavu, krikne) Hasane! Oo, ljudi! (Sjedne smlaćen otkrićem)

SADUDIN: (je u ovom trenutku namršten dvorjanin kog je usluga sultana u vlastitim očima učinila višim od Sokolovića koji i ne shvaća njegove riječi, samo tiho ječi, krijući lice šakama) Poslao ti da vidiš i da shvatiš ko je ko u carstvu kojim upravlja loza Osmanovića. Previšnja odluka sultana Murata – hana o tebi pašće kad za nju dođe vrijeme. A ovo je samo uvod u strašnu opomenu svima vama došljacima, skorojevićima, koje je ovo carstvo najprije naučilo hodati, pa onda sve ostalo, vama – fukari govedarskoj koja, umjesto da bude srećna što je počašćena službom, dobila prohtjev da gospodari, vama – Bošnjacima i Arnautima i ostaloj periferiji ljudskog duha... (Pilaviji koji polako isukuje sablju, polazeći prema njemu) Šta je, medvjede? Da posiječeš? Ti misliš, ako smo mi Osmanlije ugladen svijet, da sam kukavica? Budalo, ko je bio janjičar prije nego što smo kročili u Bosnu? Hajde, izmahni!

PILAVIJA: Da ga raspolovim... pa jednu polovinu da pošaljemo sultanu... za tu glavu?

SADUDIN: (Nasmiješen) Tri strijele već nišane tvoja prsa. (Sokoloviću) Zapovijedeno ti je – nikud da ne izlaziš, osim na Divan. Konačna presuda biće ti na vrijeme saopštena.

PILAVIJA: (Dok Sokolović sjedi zgranut, on se vrti oko vezira) Mehmed-pašo, učini nešto! Pa mi smo opkoljeni. Treba bježati. Provuci se...

SOKOLOVIĆ: Kud? S kim? Ee, moj Muzafere!

PILAVIJA: Ali, poklaće nas... sami smo. Učini nešto, za milog boga! Da zovem janjičare! Pusti me samo pola sata da zovnem Arnaute i Bošnjake!

SOKOLOVIĆ: Protiv koga? Pa, ja sam Murata posadio na prijesto. Ja sam zaveo ovaj red i zakon. Ne mogu protiv sebe... Jesi li čuo: ja moram na Divan... redovni poslovi uprave...

PILAVIJA: Ubiće te.

SOKOLOVIĆ: Mogu ubiti, ali ne mogu nauditi ni mom imenu, ni mom djelu.

A moje djelo je... ipak ogromno. Neuništivo. Od prve kuhinje za sirotinju, do Višegradske ćuprije i oslobođenja one dvojice nesrećnika... Neću, neću da idem. Ustvari, nemam kud. Osim na sutrašnju redovnu sjednicu Divana.

ČAUŠ: (utrči, pokloni se) Husrev-paša, Allah mu sreću uvećao!

HUSREV-PAŠA: (62 godine, zdrav, snažan, uman vojskovođa, jedan od rijetkih čestitih koji su prijatelji Sokoloviću. Uđe žurno, pozdravi samo rukom, priđe Sokoloviću koji još sjedi i drži lice u šakama) Mehmede, nemamo mnogo vremena za razgovor. Skloni se, otputuj, razboli se, učini nešto! Sultan je zakrvavio očima.

SOKOLOVIĆ: Ali, zašto... zašto toliko? Šta sam učinio?

HUSREV-PAŠA: Mehmede, on te mrzi od djetinjstva. Pa znaš... otac je svu strogost prema njemu preko tebe provodio. Mehmede, on te mrzi užasno... jer si jak, jer si veći... jer na njegovu glavu bacaš sjenu... jer je nemoćan pored tebe... skloni se, molim te! Vrijeme je kratko. Za koji sat, ni mi, tvoji prijatelji, nećemo moći ništa učiniti. Ako do sutra ne odstupiš, ni ja, carski rođak, ni Esmihan, carska sestra, nećemo moći...

SOKOLOVIĆ Neću.

HUSREV-PAŠA: Mehmede!

SOKOLOVIĆ: (Vrisne) Neću. Je li spremio nove ubice? Gdje su? Idi ti, idi, dragi moj Husrev-pašo! Vidjećemo se na jutarnjem Divanu. (Isprati ga, gotovo izgura. Vрати se, sjedne) Muzafero, savladali su me. (Nakon duže šutnje i pribiranja) Daa. Sâm. Uvijek sam to i bio, ali tek sad to jasno uviđam. Paa, Pilavijo, kad je tako ispalo, de da kraj učinimo razboritim.

PILAVIJA: Ne, ne to sad! Najprije – sultanu! Ili se razboli i zatvori u svoj dvor! Učini nešto!

SOKOLOVIĆ: Muzafero, smiri se! I, slušaj me! Ako protusloviš jednu riječ, posjeći ću te. Ovoga časa izići ćeš odavde! (Iz dolafa izvadi poveću kutiju) Ovdje ti je mojom rukom napisana i potvrđena odluka da ti se dodjeljuje Brankovina u Bosni kao nasljedno imanje. Uzmi dva jahaća konja i iz ovih stopa – odlazi!

PILAVIJA: Ja? Ne. Nikud od tebe.

SOKOLOVIĆ: (Otme mu sablju) Bježi! Zar ne vidiš...? Izlazi! Izlazi! Raspoloviću te...

PILAVIJA: (Klekne) Posijeci! Neću od tebe. I šta ću ja biti bez tvoga

prisustva? Šta će biti s tobom bez moje sablje?

SOKOLOVIĆ: Moraš. Pokaži im ovaj moj prsten, pustiće te na kapiji. Uzmi konje i bježi! Što brže, što dalje! Molim te, idi! (Pilavija prestrašen vezirovim padom u molioca, izide natraške, s kutijom u rukama, pobjegne. Vezir ostane sam. Stane nasred sobe. Osvrće se. Iščekuje ubice) Eto! Eto, sad sam sâm. Bez vojske, bez sile, bez pečata koji je krojio vaše sudbine i mijenjao imena i granice država. Sâm sam, kao izboden janjičar koji skapava na rubu panonske močvare. Dobro, kriv sam. Ali, koje od vas čistiji od mene? Ako ima takav, neka siječe? Ko? Ko će prvi!

(Postepeno zatamnjenje. U tanko osvijetljenom pravougaoniku vrata, stoji Sokolović držeći se rukama o dovratnik kao razapet, kao da govori cijelom carstvu.)

Hajde, plaćenici, požurite! Udrite! Nemam ni pisaljke u ruci. Sijecite? Šta je? Bojite se? Ha! Hahahaha! Pa, dobro, ja ću prema vama. No? (Prkosno krene k vratima)

Zatamnjenje

SCENA ŠESTA

Sala za sjednice carskog Divana, ali potpuno zamračena. Samo se vidi Sokolović u svojoj stolici s koje predsjedava sjednicama. Sjedi u tamnoj odori, zaklonivši lice šakom kao da spava. Teško raspoznatljiva figura Pilavije naiđe i pokloni se. Ona je privid teškog sna...

SOKOLOVIĆ: (ne dižući šake s lica) Zar još nisi otišao? Bježi! Potjere još nisu krenule. Kad se dokopaš Drine, za tobom niko neće poći... Idi, daleko je Brankovina! Muzafere, bježi! Ne obaziri se!

(Priviđenje iščezne. Iz potpunog mraka isplovi Dalkilič, nakićen, naoružan, ponizan, pozdravlja nečujno. Vezir nervozno:)

Šta hoćeš još? Dobio si što si tražio. Dođi na Divan!

(Dalkilič iščezne. Zatim se dvije robinje uz pratnju orijentalne muzike na prstima privuku veziru i počnu plesati, srednjovjekovnu igru iz

Bosne! Vezir, umorno) *Ah! Djeco... nemojte! Nemam vremena. Poslovi carstva traže svaki tren života, svaki damar tijela. Hvala vam. Idite!*

(Iz mraka nečujno iznikne Hamzeviija) *Rekao sam i tebi i Dalkiliću da dođete na Divan. Šta hoćeš sa mnom samim?*

HAMZEVIJA: Zablude! Zablude!?

SOKOLOVIĆ: Moje? Kakve?

HAMZEVIJA: Zablude! Krvave zablude!

SOKOLOVIĆ: Govori! Slušam...

HAMZEVIJA: Čovjeka su prevarile i osramotile izmišljene svetinje samovlašća. Carska uprava hrani se mesom svojih podanika. Mehmede, mrtve hamzeviije optužuju te... (Iščezne)

SOKOLOVIĆ: Čekaj! Oo, bože ne čuju me. Hasane piši! Upućuje se Omer, sin Alijin, a učenik slavnog neimara Sinana, da sa šibenskim mimarbašom Antonijem, sinom Franovim, obiđe, pregleda, utvrdi štete i izradi predračun opravki ćuprije na Drini kod Višegrada... da vidi... da vidi... drži li na Drini ćuprija čvrsto svoje obale...

(Sadudin priđe polako s leđa veziru i pokušava da ga udavi. To je vezirova mora u snu. Otima se. Ruku krvavih nestane. Sokolović se još muči s gušenjem. Krikne. Probudi se. S njegovim krikom osvijetli se naglo sala za sjednice Divana. Članovi Divana sjede na svojim mjestima u dva reda, duž zidova. Stolica vezirova s koje predsjedava malo je podignuta. Do njegovih nogu sjedi defterdar. Iza članova Divana stoje naoružani čauši).

(Teško dolazi sebi. Razgони pramenje sna. Postepeno razaznaje gdje je. Tankim osmijehom izvinjenja užurbano prelazi u svoj uobičajeni službeni ton, mada je neprekidno prisutan strah od skrivenih ubica. Ne ustajući, prinese prste čelu) *Sabahleriniz hair oslun!*

ČLANOVI DIVANA: (Ustanu, poklone se) Allah raži olsun! (Sjednu)

HUSREV-PAŠA: (Sokolovićev pašenog, prvi s lijeva, zapovijednik mornarice i drugi vezir po rang) Mehmed-pašo, oprosti, nismo htjeli dolaskom da te uznemirimo. Znamo da si umoran.

SOKOLOVIĆ: Koliko dugo ste tu?

HUSREV-PAŠA: Za tebe, ne mnogo.

SOKOLOVIĆ: Mene je svu noć morila nekakva nesanica. Zato sam ranije došao. San me prevari... i eto! (Defterdaru) Da počnemo! Šta ima za

danas?

DEFTERDAR: (Ustane pokloni se, poljubi svitak hartije, razvije ga) Glavni nadzornik u prijestonici predlaže da se kasapima carskim produži rok za izragnju odgovarajućih odvoda do kanala...

SOKOLOVIĆ: Ne! Sve one koji nisu izvršili naredbu, kazniti novčano u visini četvrtog dijela godišnjeg poreza. Ispitati da li je nadzornik primio mito za taj predlog odlaganja! Ako jeste, odsjeći mu ruku! Ako nije, učiniti ga odgovornim za izvršenje kazni. Ima li kakav prigovor od vas članova ovog carskog Divana?

SINAN-PAŠA: (prijatelj vezirov, poznat vojskovođa, u rangu drugog vezira, otvoren, ali učtiv) Da nisu kazne previsoke? Nemaju svi oni toliko sredstava da odmah...

SOKOLOVIĆ: Građani prestonice moraju odmah biti zaštićeni od zaraze koja ima legla pod kasapnicama. Neka se zapovijest izvrši!

SINAN-PAŠA: Buniće se.

SOKOLOVIĆ: Povješaćemo kolovođe pobune. Bolje njih deset, nego da nam deset hiljada stanovnika pomre od kuge ili srdobolje.

SINAN-PAŠA: Sad mi je jasno. Nemam više primjedbi.

SOKOLOVIĆ: Zar smo morali početi odstraga po značaju pitanja? Ja sam izdiktirao Hasanu neka pisma... Da, da, ubijen je moj Hasan, Allah mu rahmetejele. Ali zakon carstva je iznad pojedinačnih smrti i života. On će naravnati račune i ubicama i ubijenima... Pisma su naslovljena caru austrijskom, kralju španjolskom, tatarskom kanu, bosanskom beglerbegu... Gdje su ta pisma?

DEFTERDAR: (Uzbuđen, znajući šta se prošle noći dogodilo) Presvjetli pašo, iz carske odaje došla je zapovijest da sve tvoje naredbe i pisma... bilo kome... budu obustavljena dok ih ne pregleda i ne odobri lično sultan Murat-han. Kod njega su...

(Uznemirenje. Svi govore uglas)

SINAN-PAŠA: Zar je dotle došlo!?

III ČLAN DIVANA: Allah!

IV ČLAN DIVANA: Za ime boga!

V ČLAN DIVANA: Ja rabbi, ja rabbi!

SOKOLOVIĆ: (Ne obzirući se na iznenađenje i zgražanje članova Divana) Da, da. Dobro. Carska zapovijest mora se slušati. Ako je s tim mojim pismima tako, ja za danas ne bih imao više šta. Ima li koji od članova

visokog Divana nešto da pita, ili saopšti?

(Od početka punog osvjetljenja scene, lijevo, iza tankog zastora, vidljivo publici, ali ne i članovima Divana, kretale su se na prstima neke sjenke izmjenjujući među sobom kratke rečenice. Sad se vide Sadudin, Đuzel, Nurbanu... s pratiocima u pozadini. Sadudin najprije objašnjava Đuzelu nešto pokazujući na unutrašnjost rukava, a zatim s mnogo više poštovanja Nurbani, na što ona zadovoljna, odobri pokretom glave. Izvirili bi, napeto iščekuju)

DEFTERDAR: Pašo, hazretleri, dva Bošnjaka koje si izvolio neki dan pustiti iz tamnice, tvrde da si ih pozvao...

SOKOLOVIĆ: Neka uđu!

PEJAL APAŠA: Mehmed-pašo, nije običaj da moraš i bivše krivce primiti na Divanu. Samo se opterećuješ.

SOKOLOVIĆ: Neka uđu!

PEJALA PAŠA: Sve njihove želje mogao bi i svaki od nas ispuniti.

SOKOLOVIĆ: Oni traže mene. Neka uđe prvi!

DALKILIĆ: (Ulazi u sjajnoj ratničkoj odjeći i naoružan. Klanja se prilazeći. Na tri koraka od vezira klekne, pođe na koljenima, izvuče sablju, pruži držak veziru) Posijeci, ili oprosti!

SOKOLOVIĆ: (Bio je paralisiran, očekujući da će ga Dalkilić ipak posjeći) Dobro, dobro slavni akindžijo Kasime. Budi tu... Ako želiš... u čauše... stani... tamo! Sljedeći!

HAMZEVIJA: (Uđe u pohabanom džubetu i bos, korača dostojanstveno i savršeno pribrano) Rekao si da dođem na Divan. Evo me!

SOKOLOVIĆ: (Očekujući od njega udarac nožem, skriva to, pokušava da ostane pribran i služben) Zašto te nisu preobukli kad sam naredio?

Hamzevija priđe, pođe kao da će se pokloniti i poljubiti skut vezira, naglo izvuče nož iz rukava i probode vezira. Zatim, pred zaprepaštenim članovima Divana i čaušima, spusti nož pored svojih nogu i kaže svima:

HAMZEVIJA: Ubica je ubijen.

(Dok Dalkilić tuče sabljom Hamzeviju, dok ga članovi Divana vežu, vezir se poslije prve zabune pridiže, držeći se za ranu ispod srca, otima se Pejala paši koji bi da ga povali dok liječnik dođe) *Pusti!*

Neka! Tako... Znači – ipak. Mislio sam da jaz nije toliko dubok.

Ljudi...

(Padne na koljena. Sadudin istrči iz zaklona, progura se do Sokolovića tobož da pomogne, pogleda ranu, skoči, isuče skriven nož ispod peša, bode Hamzeviju, zatim, tobož usplahiren viče) *Ljekara! Gdje je Čelebija? Čelebiju, brzo!* (Otrči natrag ka Nurbani, ne krijući radost, pokazuje joj gdje je Sokolović ranjen i da je s njim svršeno, Nurbanu ga potapše po ramen u i rukama ga nagna da se vrati. Za to vrijeme članovi Divana su se zaprepašteni našli oko Sokolovića, Husrev-paša i Pejala-paša vičući da dođe liječnik, pokušavaju da pridignu Sokolovića i da ga povale. Sadudin opet pritrčava da i on pomogne mašući rukama kao da je raspamećen. Sokolović se pridiže polako, otimajući se onima koji ga pridržavaju) *Kad carstvo... ali... a brdima mrak se hvata... eeh!* (Padne opet na koljena, a zatim na Pejala-pašine ruke)

ČELEBIJA: (Ne obazirući se na titule oko sebe, kako je utrčao starački zadihan s liječničkom kutijom u rukama, razmakne ih sve, Sokolovića, koji napola leži udno svog sjedišta, brzo pregleda, zaviri u oči, odgurne rever, pogleda ranu, pipa puls na ruci, na vratu) *Pažljivo spustite! Ne tako...!*

SADUDIN: *Pobogu, brate Čelebija, hoće li nam naš dragi... naš veliki... naš hazretleri... preživjeti?*

ČELEBIJA: *Odbij!*

HUSREV-PAŠA: *Čelebijo, ima li nade?*

ČELEBIJA: *Učiniću sve. Ali, pozovite i rodbinu... da se oprostite...* (U lijevom dijelu scene za sve to vrijeme trajalo je nervozno iščekivanje. Dok je Sokolović izgovarao posljednje riječi, u toj grupi pojavio se iznenada i sultan Murat. Sve se pognulo, samo je Nurbanu ostala uspravljena. Ona nešto šapuće Muratu. Ovaj se smiješi i gladi bradu. Đuzel na koljenima prilazi sultanovoj ruci i revnosno je cmače, pridigne se, objašnjava gestovima kako je izvršeno ubistvo. Sadudin, poslije Čelebijinog "Odbij!" povlači se natraške, a onda na prstima kaskajući ulijevo i tu se gotovo sudari sa sultanom iza koga presamićen ide Đuzel)

SADUDIN: (Histerično radosno) *Padišahu, tvoja volja je izvršena... sunce naše ogrijano...*

MURAT: (Đuzelu, kao začuđen) *Đuzele, šta ova budala bunca? (Na Đuzelovo zaprepaštenje) Kakva volja... čija?*

SADUDIN: (paralisan, širi ruke, osvrće se, pokušava da iskorači natrag) *Ali, tvoja zapovijest... moji ljudi su mu doturili nož... šta sam ja tu...*

pogriješio?

MURAT: Đuzele, vodi ga! Da više nikad ne progovori! Odmah! (Đuzel hitro dokopa Sadudina s leđa, čauši ga zamijene, Đuzel prevezuje Sadudinu crn gajtan oko vrata, više iznose, nego što istjeruju Sadudina)

HUSREV-PAŠA: (Iz gužve koja još traje oko Sokolovića, a Čelebija posluje oko rane, pokušavajući da platnom zaustavi krv, prvi ugleda sultana kako se, tobož zabrinut, primiče. Ne baš obradovan, vikne) *Sultan Murat-han!*

(Osim Čelebije koji hitro posluje oko rane, sve se trgne, neki padnu ničice, drugi se samo duboko naklone. Dalkilič s krvavom sabljom u ruci, sasvim otvorenih usta od zabune, polako pada na koljena oslonivši se rukom, u kojoj je sablja, o leđa mrtvoga Hamzevića)

MURAT: (Pride Sokoloviću, savije se, zove lažnom patetikom) *Mehmede! Mehmede, najtvrđi stupu mog carstva! Šta učiniše zlotvori od tebe!* (Okupljenima) *Zapovijedam: sve, što ovo carstvo može učiniti da Mehmed preživi ranu, neka se učini! Ispusti li plemenitu dušu, neka se zna... Mehmed-paša Sokollu, najveći vezir svih vremena... najdraži, carskom srcu najbliži, poginuo je kao šehit. Njegovu smrt neka ožali cijelo carstvo na način dostojan njegovog imena! Mehmede, neka ti Allah podari najljepše rajске bašte! Sinan-pašo, preuzmi poslove!* (Ode prebrzo za oproštaj kakav je izgovorio. Dotle ukočeni dvorjani opet se sjate oko dva krvava tijela. Dok zavjesa pada, a sultan odlazi, čuju se daleki posmrtni bubnjevi, pa posmrtni salavati...)

Derviš Sušić
VELIKI VEZIR

Istorijska drama u šest slika od dva dijela

LICA

MEHMED-PAŠA SOKOLOVIĆ

MUZAFER PILAVIJA, vezirov tjelohranitelj

ORLOVIĆ, Hamzevija

SADUDIN, carski dovadžija

DUZEL MEHMED-AGA, upravnik tamnice

SULTAN MURAT III

ESMIHAN, vezirova žena

KASIM DALKILIĆ, janjičar

HASAN, vezirov defterdar

HUSREF-PAŠA

CARSKI DEFTERDAR

ŽENA IZ BOSNE

ČLANOVI DIVANA

STRAŽARI

ČAUŠI

IGRAČICE

ROBINJA, pratilja vezirove žene

I ROB

II ROB (nijem)

UBICE

NURBANU, sultanija, majka Muratova i Esmihanina

POSLUŽITELJ NA DIVANU

ČELEBIJA, carski liječnik (hećim)

Događa se početkom oktobra 1579. u Carigradu.

PRVI DIO

Sala za sjednice još je prazna. Protrči poneki čauš i popravi neku sitnicu u namještaju.

Lale Izar, glavni defterdar na Divanu uđe, osmotri prostoriju, sjede u podnožje vezirove stolice s lijeva.

ČAUŠ (navjestitelj): Sijavuš-paša, rumelijski beglerbeg! (Pokloni se.)

Sijavuš-paša uđe, malo se začudi da je prvi došao, ovlaš pozdravi, sjedne, čuti zamišljen.

ČAUŠ: Lala Mustafa paša, vezir kupole. (Pokloni se)

Lala-Mustafa paša uđe, pozdravi, sjedne.

ČAUŠ: Mehmed Paša! (Nakon kraće pauze) Zal Mahmut-paša!

(Dvojica dostojanstvenika uđu gotovo jedan za drugim, pozdrave prisutne gestom kojim se pozdravna prijatelj s kojim se često viđa, zauzmu svoja mjesta.)

ČAUŠ: Abdurahman-efendi, kaziasker Rumelije! Mehmed-efendi kaziasker Anadolije!

(Dvojica dostojanstvenika uđu, uljudnije pozdrave prisutne, sjednu bez riječi na svoja mjesta. Sašaptavaju se...)

ČAUŠ: (Glasnije) Sinan paša, Allah mu ugled učinio vječnim!

(Prisutni s poštovanjem pozdrave Sinan-pašu, izdvajajući ga tim pozdravom među najpoštovanije.)

SCENA PRVA
(Sjednica Divana)

U polukrugu sjede članovi Divana, na koljenima. Iza njih čauši s golim sabljama u rukama. Malo uzvišenje za mjesto velikog vezira je prazno. U njegovom podnožju sjedi defterdar.

Ćutanje.

Iščekivanje.

PEJALA PAŠA: (oslušne, pogleda po ostalim članovima, zatim Defterdaru)
Da li je Mehmed-paša jutros zdrav ustao?

DEFTERDAR: *Javio je da će doći.*

PEJALA PAŠA: (Pogledavši u rešetkasta vrata tzv. Babi Seadat iz kojih ponekad sultan prati sjednice Divana) *Da li je sultan Murathan, Allah mu moć uvećao, sjeo u svoju sobu?*

DEFTERDAR: *Nije.*

SINAN PAŠA: (aludivno) *Već tri godine on to ne čini.*

PEJALA PAŠA: (opomenuvši) *Njegova volja.*

DEFTERDAR: *Čuo sam da je sultan Murat han, Allah mu carstvo udvostručio, svunoć bio na sijelu kod svoje majke...*

Tišina.

Iščekivanje.

ČAUŠ: *Husref-paša, Allah mu ugled učinio vječnim!*

Husref-paša prođe žurno, sjedne na prvo mjesto s desna, gdje mu po ljestvici pripada.

Sjedajući, srdačno se pozdravlja sa Sinan-pašom.

Ćutanje...

ČAUŠ: (S vrata, svečano) *Mehmed-paša Sokollu...*

Članovi Divana ustanu, pognu glave.

Mehmed-paša ulazi za svoje godine brzo, poslovno, srdito, pođe na

svoje mjesto, pogleda na prisutne...

MEHMED PAŠA: Sabahlbriniz hairolsun!

ČLANOVI DIVANA: Allah razi olsun! (*Tek što veliki vezir sjedne i oni posjedaju*)

MEHMED PAŠA: (Defterdaru) *Skrati sve uvode! Počni! Žuri mi se!*

DEFTERDAR: (Poljubi golem defter, raspečati ga, izvuče jedan list hartije)
Pismo venecijanskom duždu u vezi udvostručenog karantina za trgovce iz Azova...

SOKOLOVIĆ: *Potpisano! Raspravljeno. Dalje!*

DEFTERDAR: *Raspis svim kadijama, kadiaskerima i...*

SOKOLOVIĆ: *Je li to tumačenje naredbe o oslobađanju hrišćanskih predhodnica u pohodima od obaveza popravke mostova?! Zar to još nije otišlo? To smo raspravili prije dvadeset i dva dana. Tri pisara koji su najodgovorniji za zakašnjenje raspisa, kazniti! Poslati ih u vojsku na granicu prema Karabogazu. Dvije godine! Dalje!*

DEFTERDAR: *...veliki most na Tisi provaljen...*

SOKOLOVIĆ: *Ravno prije godinu i dva mjeseca s ovog mjesta izdato je naređenje da se popravi. Za prekосуtra sastavi spisak odgovornih i prijedlog – koga na galiju, koga u graničnu službu... a ko da radi na mostu! Dalje!*

DEFTERDAR: *Ostalo – pisma prema zaključcima prekjučerašnje popodnevnice. Da ih čitam?*

SOKOLOVIĆ: *Mislim da ne treba. Želi li neko od članova Divana da ih čuje? Niko? Dalje!*

DEFTERDAR: *Neki podanici mole...*

SOKOLOVIĆ: *Pustite prvog!*

(Defterdar da znak čaušu, ovaj nekome napolje. Na vratima se pojavi žena, u siromašnoj feredži, bosa ali dostojanstvena. Neodlučno stane, pode prema veziru, klekne, ćuti...)

DEFTERDAR: *Govori, ko si, šta želiš?*

ŽENA: *Je li ovdje sam sultan?*

DEFTERDAR: *Ovdje je njegova desna ruka – Mehmed-paša, veliki vezir.*

ŽENA: *Neću ništa. (Pode natrag)*

SOKOLOVIĆ: *Stani! (Pošto je čauš vrati) Ja sam Mehmed. Zar ne mogu*

riješiti to...?

ŽENA: Mogao si, ali nisi htio.

(Govore svi u glas)

PEJALA PAŠA: Znaš li ti gdje si?

SINAN PAŠA: Bezobraznice!

DEFTERDAR: Šta brbljaš!

IV ČLAN DIVANA: O! Ženski jeziče!

V ČLAN DIVANA: Kratka pamet!

VI ČLAN DIVANA: Štap, štap!

SOKOLOVIĆ: (Umirivši rukom zapanjene članove Divana) Šta sam to mogao, a nisam htio?

ŽENA: Paa... eto, ja sam od Teočaka, iz Bosne. Udali su me za Husrefa trgovca u Ilok. Četiri sina sam imala, sve četiri sam izgubila, trojicu na granici, a jednog bog uze onako... Čovjeka mog napiše skeledžije na Tisi i udaviše, a pare oteše... Molila sam kadiju Iločkog da napiše... da pomognete, da ne prosim... da napiše tebi, jer je moj Husref bio s tobom na Mohaču, stalno se hvalio tvojim jaranstvom... Dva puta je kadija pisao... a ti... biva, tako...

SOKOLOVIĆ: (Opet umirujući članove Divana koji su zapanjeni ženinom slobodom, Defterdaru) Je li kad stigla takva žalba?

DEFTERDAR: Nije, hazretleri!

SOKOLOVIĆ: (čaušu) Izvedite ženu, dajte joj pristojan konak, neka moj Hasan da novac da joj se skroji nova feredža, obuću i sve ostalo... novo, i neka čeka u ženskom hanu na Prvoj kapiji! (ženi) Idi, biće sve u redu...

ŽENA: Ali, ja nisam rekla šta hoću.

SOKOLOVIĆ: Da čujem?

ŽENA: Ja hoću... ja molim... samo da se kadiji Iločkom prebije lijeva noga.

Smijeh.

Radoznalo krivljenje vratova.

SOKOLOVIĆ: Kako reče?

ŽENA: Da mu se prebije lijeva noga. Ja došla njemu, pitam je li moja žalba otišla u Stambol, on na me vatru... ja njemu: pare si moje potrošio, a

on mene da oprostite – lijevom nogom...

SOKOLOVIĆ: Ispitaćemo. Kaznićemo. Možeš ići!

ŽENA: (Odlazeći) *Samo lijevu... Tako sam se zaklela...*

(Govore svi u glas)

DEFTERDAR: *Svašta u božjoj bašči...*

PEJALAPAŠA: The, ženska pamet!

SINAN PAŠA: *Guja otrovnica!*

III ČLAN DIVANA: Zmaj!

IV ČLAN DIVANA: *Sve su iste!*

V ČLAN DIVANA: *Ja ne bih smio!*

VIČLANDIVANA: *Štap, samo štap!*

SOKOLOVIĆ: (Pošto žena ode, Defterdaru, umirujući članove velikog divana) *Neka joj se da što sam rekao! Neka sačeka! Ispitati je li tačno! Ako jeste, neka kadiju sprovedu ovamo..! I predaju Đuzelu. Taj će mu prebiti obadvije. Dalje!*

DEFTERDAR: (opet namigne čaušu, ovaj da znak drugom)

HAMZEVIJA: (Nakloni se malo, stane prema Sokoloviću na pristojnoj udaljenosti) *Ako sam pred velikim vezirom Mehmed-pašom, neka mi se ne zamjeri! Nevolja me dognala...*

SOKOLOVIĆ: *Čekaj, paa... ja sam tebe viđao...*

HAMZEVIJA: (Odveć odlučno i dostojanstveno za svoj izgled). *Da, dva put sam ti prilazio ruci... htio sam da molim, a ti si mi bacio milostinju. Vraćam ti novac. Ja novac ne tražim (Spusti preda se novac)*

SOKOLOVIĆ: *Nego, šta želiš?*

HAMZEVIJA: *Ja sam iz tekije iz Orlovića, u Birču, vilajet bosanski...*

Vezir se namršti.

Članovi Divana začuđeni, namršteni.

Tajac.

SOKOLOVIĆ: *Hamzevija?*

HAMZEVIJA: *Ta riječ je veoma opasna kao ime. Ja kažem samo da sam rođen i odrastao tamo...*

SOKOLOVIĆ: Pa šta hoćeš?

HAMZEVIJA: Molim da pustite na slobodu okovane hamzevije...

SOKOLOVIĆ: Štaa?

HAMZEVIJA: Ja mislim da su oni nepravedno proglašeni dušmanima. Hamzevijski red uči milosrđu, dobroti, ljubavi prema ljudima... Njih su opanjkali...

SOKOLOVIĆ: (Defterdaru) Udarite mu deset vrućih po tabanima, a zatim ga nahranite, odjenite i pošaljite natrag. Da nikad više ne spomene ime tih bogohulnika! (Hamzeviji) Ahmače! Ko te nagovorio da se igraš glavom? Vodite ga! (Kad čauši izvedu Hamzeviju) Aa, ljudi!

PEJALA PAŠA: On još misli da su hamzevije žive...

SINAN PAŠA: I njega bih ja. I on je, sigurno buntovnik kao svi oni...

SOKOLOVIĆ: Budala! (Ćuti. Zamišljen. Naglo.) Vratite ga! (Kad čauš istrči) Ne, tu nešto nije u redu. Smjesta neka se vrati/ (Kad ga čauš dovede) Je li, ko je tebe poslao da moliš za njih?

HAMZEVIJA: Moja savjest. I moja nada da ovo carstvo može ponekad patiti od zabluda, ali da je sposobno ispraviti ih čim prije.

SOKOLOVIĆ: Oo!

HAMZEVIJA: Kažite mi, ako nije tako...

SOKOLOVIĆ: Kaži mi – ko te poslao?

HAMZEVIJA: Zar vaša slavna mudrost mora ponoviti pitanje na koje je već dobila istinit odgovor?

PEJALA PAŠA: Bezobrazniče!

SOKOLOVIĆ: (Pejala paši) Neka! (Hamzeviji) Hamzevije su zvanično proglašene bogohulnicima.

HAMZEVIJA: Slabosti dokaza ne može pomoći njihovo ozvaničenje.

SOKOLOVIĆ: Oho, kaži ti meni – jesi li ti kad ubijao?

HAMZEVIJA: Ne razumijem, pašo hazretleri. Ne znam kakve veze ima...

SOKOLOVIĆ: Jesi li kad ubio?

HAMZEVIJA: To je nespojivo sa... uostalom...

SOKOLOVIĆ: S čime je nespojivo? S čime? Kazuj, brzo! Nespojivo sa hamzevijskim učenjem, je li? Znači, i ti si? Govori brzo!

HAMZEVIJA: Nemam šta da kažem... (svi ustaju i reaguju)

SOKOLOVIĆ: Znači, jesi. No, dobre sam volje. A šta bi recimo... da saznaš... neko je od ovih prisutnih isjekao tvoje hamzevijske... recimo – on! (Sinan paša) Potamnio ih. (Čaušu) Daj ovom momku tu sablju! (Čauš dadne hamzevijsku sablju) Evo, on je pobio tvoje hamzevijske! Osveti se! (U međuvremenu Sokolović je namignuo jednom čaušu koga hamzevijska ne vidi. Čauš naperi strijelu na Hamzevijsku za slučaj da izmahne) No, udri!

HAMZEVIJA: (Spusti sablju) Molim da se ne šaljete s tim... Na licu ovog umnog čovjeka vidi se da – nije...

SOKOLOVIĆ: Ja? Recimo... ja sam...

HAMZEVIJA: Ja znam da vaša svjetlost odavno ne ubija i da taj krvavi posao rade drugi... po zapovijesti...

SOKOLOVIĆ: Mnogo ti znaš.

SINAN PAŠA: Mehmed-pašo, predložio bih da se ovaj zatvori i ispita...

SOKOLOVIĆ: Nema potrebe.

PEJALAPAŠA: Jedan hamzevijski ne predstavlja opasnost.

HAMZEVIJA: Nijedan hamzevijski nikome nije opasnost.

SINAN PAŠA: (Sokoloviću)... i ovaj je kao i oni... govori kao da smo i mi s njim ovce čuvali.

SOKOLOVIĆ: Smirite se! (Hamzevijski) Hamzevijske nećemo pustiti. Ustvari ne možemo.

HAMZEVIJA: Kako da opravdam to... da su u okovima najplemenitiji ljudi carstva?

SOKOLOVIĆ: Izvedite budalu! Oslobodite ga! (Pošto Hamzevijsku izvedu) Dalje!

DEFTERDAR: Ima još jedan. Žali se... progoni ga žena...

SOKOLOVIĆ: Progoni i mene moja. Ne primam. (Šuti namršten, dok se svi diskretno smiju)

DEFTERDAR: Ejub Gručoglu moli...

ČAUŠ: (utrči, savija se na koljena) Sultan Murat Han! Članovi divana skoče. Saviju se s rukama na prsima.

Sokolović začuđen, uznemiren. Čekanje se oteže.

DEFTERDAR: (Tiho Sokoloviću) Nije najavljeno...

SOKOLOVIĆ: Carska volja mora se poštovati (Videći Murata koji još nije na sceni, siđe s uzvišenja, stane i nagne glavu. Kad Murat gnjevan uleti kao oluja u odaju, Sokolović ga pozdravi, priđe mu skutu i poljubi ga). Neka je hvala Allahu...

MURAT: (Snažan, riđobrad, Azijat prefinjenih crta lica, s tragovima uživanja i prvog sala od nezdrava života) Napolje! Osim Mehmeda, svi napolje!

Članovi Divana, klanjajući se i zazirući, požure napolje.

SOKOLOVIĆ: Mogu li znati razlog ovoj preuzvišenoj posjeti i srdžbi?

MURAT: Razlog, razlog? Praviš se naivan... Stotinu razloga nakupilo se u meni. Mi te doveli da služiš – ti se propeo da gospodariš. Kao podanik ti si drzak – kao rođak suviše gord.

Mi te uveli u carski rod, a ti zaboravio da si Bošnjak. Ti prekidaš rat, zaključuješ mir – a ja?!... Mehmede, mom strpljenju je kraj. Tvoje žudnje za vlašću tresu carskim kapijama...

Slušaj, Mehmede kad ćeš jednom početi da poštuješ moju volju...? Ne, ne govori! Nema opravdanja! Ti... ti si moje prokletstvo od mog djetinjstva do dana današnjeg – od kako sam kao prestolonasljednik zasjeo, biću Amasiju. Pa ne može to tako...

Carska riječ skida glave i vezirima... Mehmede, nemoj da zaboravljaš...

SOKOLOVIĆ: Molim da mi se kaže osnovni razlog...

MURAT: Zašto si uskratio novac Šejhu – Šudžai?

SOKOLOVIĆ: Aa... to! Ja smatram da je Šejh Šudžaa varalica.

MURAT: Mehmede!

SOKOLOVIĆ: Šejh Šudžaa je običan nepismen baščovan koji je neoprežnošću tvoje svjetlosti došao pod tvoje okrilje...

MURAT: To znači da sam ja budala... da okupljam varalice...? Hoćeš li reći da je i Sadudin efendija varalica?? (Sadudin snishodljivo ulazi na scenu sa smiješkom iščekujući dobit od ovog dijaloga.)

SOKOLOVIĆ: Da, ja smatram da je i Sadudin varalica.

MURAT: A ti – pošten?

SOKOLOVIĆ: Vršim zakone tvojih predaka i tvoju volju.

MURAT: A samo ti – čist, je li? Šta je, što me gledaš tako? Na koljena! Na koljena? kad ti kažem (Pošto Sokolović klekne povijene glave) Slušaj, dosta nije i tebe i... tvoje rodbine, po dvoru, po vezirskim mjestima i vašeg jezika mi je dosta! Zapamti! Kad ja odlučim da neko bude moj prijatelj, onda ga moraš poštovati kao i mene. Šejhu Sudžai odobrićeš vlastitim potpisom one zakupnine u Izmiru... i daćeš mu iz riznice šest hiljada zlatnika da može...

SOKOLOVIĆ: To nije po zakonu.

MURAT: Ja sam zakon. To ćeš izvršit. Počni odmah! Idi!

SOKOLOVIĆ: To nije po zakonu.

MURAT: (Krikne) Izvrši, drtino jedna bošnjačka, ili ću te posjeći.

SOKOLOVIĆ: Posijeci!

MURAT: Napolje! (Uhvati ga za prsa i gura) Napolje!

SOKOLOVIĆ: Hvala gospodaru!

MURAT (Pošto Sokolović ode) Stara uobražena budala!

SADUDIN: Neka se vaša preuzvišena duša smiri! Jedan Bošnjak nije dostojan tolike carske srdžbe.

MURAT: Zaveži! To je najbolji veliki vezir kog je tursko carstvo ikad imalo. Bože, zašto si kaznio vladaoce? Ko ima dobrog vezira, malen je kao vladar, ko ima lošeg, slabo mu carstvo, Ne, moj zet veliki vezir, moj najveći stub carstva, baca suviše hlada na me. Treba ga ukloniti...

SADUDIN: (izazivajući sultana na otvorenu odluku) Ali, sunce sjajno koje zemlju obasjavaš, ti reče da je on najveći... najzaslužniji...

MURAT: Previše je... Ne mogu. Neću.

SADUDIN: Ali kako takvu ogromnu planinu od čovjeka...? Nije li odveć postao dio tvoje moći?

MURAT: Jeste. Ali taman da je krvna žila što mi spaja srce i životni duh, iskinuću je, ne mogu više. Allah! Estakfirullah! Tobe estakfirullah!

SADUDIN: Da, da, zlatousti, izvore vjere i mudrosti. (Obradovan, ali još da utvrdi to što je čuo) Je li to konačna odluka?

MURAT: Ukloniti! Dosta više! Osam godina ga trpim...

SADUDIN: Je li... onako (kretnjom pokaže davljenje) ili (kretnjom pokaže sasijecanje)

MURAT: Temeljito.

SADUDIN: Oo, mudri, o plemeniti! Oo, neka je slava Allahu! Svijet čestitih odahnuće kad nestane vrhovnog nasilnika...

MURAT: Ma, šta kažeš? Kad Mehmed ode, vi... ulizice, vi... pljačkaši vi... živoderi... navalicete na carstvo da ga razgrabite. Znam ja to. Ali, moram... Neću, ne dam da je iko iznad mene. Najmanje jedan tvrdoglavi bošnjak... Ubiti, a onda ga zlatnim slovima upisati u istoriju carske loze Osmanovića. Ne mogu više. A šteta! Zločin. Šta mogu? Ubiti! Šta je, što se čudiš? Napolje, razbojniše (Pošto Sadudin pobjegne) Bože, oprosti mi! Allah, estakfirullah, tobe estakfirullah! I moj djed Sulejman han Zakonodavac ubio je velikog vezira jer je bio suviše sposoban, suviše velik... Ubio i plakao... Narediću to da učine što bezbolnije. (Pođe ka izlazu) Sadudine! Gdje ste, hrsuzi!

ESMIHAN: (Ude brzo zadihana, uznemirena, rukom vrati pratilje) Znala sam. Znala, čim si onako srdit napustio veselje u majčinim odajama, nije na dobro.

MURAT: Sestro, ti si prva žena koja se udala... ovdje... bez dozvole..

ESMIHAN: Ali, ja sam tvoja sestra...

MURAT: Jedno je vlast... a drugo – rod. Šta ćeš ti tu?

ESMIHAN: Hoću da te pitam – zašto progoniš Mehmeda?

MURAT: Ma, ko kaže?

ESMIHAN: Zašto ga već godinama ponižavaš? Zašto si ga opkolio svojom mržnjom? Ružne se vijesti pronose o tvojim namjerama.

MURAT: Eh, vi žene i vaše jezičine... samo ogovarate!

ESMIHAN: Zašto oko sebe okupljaš njegove protivnike? Kako to da ne možeš da uporediš njih i njega i da shvatiš ko ti je prijatelj?

MURAT: Sestro, otac je pogriješio što te dao njemu.

ESMIHAN: Bože!

MURAT: A ja mogu svoju sestru natjerati da promijeni vjeru, kamo li ne muža.

ESMIHAN: Zaboga! Smiješ li to reći majci?

MURAT: Budalo, naša majka pokušala je dva puta da otruje svog slavnog zeta. Ovog istog tvog Mehmeda.

ESMIHAN: Pitaću je. Mislim da je to jedna od onih tvojih zabluda koje...

MURAT: Sestro, vrijeme je da ideš...

ESMIHAN: Hoću da te pitam..

MURAT: Idi! Ne pitaj me, dosta je. Dojadila si mi i ti, a tvoj oholi uobraženi Bošnjak pogotovu. Nosite mi se s očiju! Idi!

ESMIHAN: Bog mi je svjedok...

MURAT: Ma idi, kad ti kažem. Straža! Otrpatite princezu... (Pošto Esmihan iziđe, a Sadudin se uvuče) Kud si se ti djenuo?

SADUDIN: Alem-Kamene u kruni nebesa, ja...

MURAT: Ako si šta smislio, izvrši!

SADUDIN: Nije teško naći običnog ubicu. Ali... doušnici mi već nekoliko dana javljaju, po Stambolu se mota jedan... hamzevija...

MURAT: Zar ta gamad hamzevijska nije istrijebljena?

SADUDIN: Jeste, sunce naše ogrijano, ali, ovaj momak nekako preživio. Izgleda, došao da ubije velikog vezira... na veziru je krivica za hamzevije... pa, mislim, kako bi bilo da mi...

MURAT: Hamzevija, pa slobodan hoda po prijestonici?

SADUDIN: Nije slobodan. Maločas mi pade na pamet, a zašto mi ne bi... da on... to ...

MURAT: Aaa! (Trgne se) Ne znam ništa. Radi! Učini! Ali, carska ruka mora ostati čista. (Kako je Murat pružio ruku, Sadudin je usrdno ljubi)

SADUDIN: Najčistija ruko, istino i pravdo ovog carstva...! a veliki vezir je izgleda, spreman da oprostí hamzeviji...

MURAT: Neka hamzevija ne oprostí veziru! Ali, dotle... nešto jednostavnije pokušaj... nešto... ma, šta ja tu! Radi! Učini! Carska ruka mora ostati čista. (Dok mu Sadudin ljubi ruku) Ma, pusti! Hajde ispred mene! Javi; neka se svirači i robinje okupe u mom vrtu! Javi, pa na posao!

Zatamnjenje

SCENA DRUGA

Tamnica u Carigradu. Dno ovalne kule. Crni, od pljesni i vlage masni zidovi. Vrata gore u lijevom uglu, od njih se stepenicama bez ograde silazi na dno prostorije. Nešto više u gornjem desnom uglu, prozorče,

kao puškarnica. U zidu drvena greda s lancima i alkama u visini ljudskog trupa. Sve to odaje utisak da je ovo dno tamnice.

Naprijed desno, kostur ljudski, s jednom uzdignutom rukom, zaostalom u lancu. U sredini, uza zid, kleči čovjek s objema rukama u alki, visoko dignutim.

Negdje daleko, muški otegnut glas uči salavate – znak da je neko umro.

Zvek ključeva. Teška vrata se, škripeći otvore. Prvi stražar uđe, očigledno službeno potjeran, oprtči prostoriju, nogom porazmješta otpatke koji bi mogli zapeti za nogu, provjeri čvrstinu dva tri slobodna okova, odabere jedan, kaftanom ga čisti i za sve to vrijeme govori.

I STRAŽAR: Eto, dobićeš društvo. Biće ti lakše. Kažem ja Đuzel Mehmedagi, Allah mu ugled povećao, molim ti se, velim, daj koga u društvo onom nesrećnom Bošnjaku.

A on meni – eno mu, veli društvo, a ja njemu... umro je Mustafa sin Halilov prije tri godine. Eto šta je od njega onakvog silnog buntovnog ostalo... (pokazuje kostur) a Mehmedaga na to meni –neka se Bošnjak Kasim to jest ti, neka se navikne na društvo mrtvih, trebaće mu... a ja njemu opet... jedanaest godina leži u lancima Kasim, to jest ti... a pitanje je da li je on, to jest ti, velim ja... da li si ti htio da ubiješ velikog vezira Mehmed pašu Sokolovića, ili da mu se samo glasnije požališ na ljute nevolje vojničke. Ja tako tebe branim, a Đuzel Mehmedaga veli meni – marš, mrcino, hoćeš li da tebe vežem da Kasimu praviš društvo dok si živ? (Prodrma ga. Kasim se ne probudi) Ako je umro, Allah mu rahmetejele. Ako nije, pas mu majku, ipak bi trebalo da sluša kad ja govorim (Otvori kapak na podu i više dolje) Heej, Redžepe, živ li si?

GLAS: S kim to govoriš?

I STRAŽAR: Izgleda Kasim odapeo..

GLAS: Koja su doba?

I STRAŽAR: Podne, Redžepe.

GLAS: Je li živ Sokolović?

I STRAŽAR: Živ je veliki vezir.

GLAS: Oo, ljudi, oo, nebesa! Kakve ubice zemljom hodaju!

I STRAŽAR: Dolazi nam novak, Redžepe. Dok se sve smiri, javiću ti se. (zatvori kapak) Još živ. Tolike godine! (Čuje korake. Odskoči prema

stepenicama. Savija se)

Ulaze vezan Hamzevija, drugi stražar, Đuzel Mehmedaga i Muzafer Pilavija.

ĐUZEL: (je upravnik tamnice, feminizovan, ženski nakićen, neurotik, zločinac, sadist na jedan tanan način „gajtanski“, pred drugima revnostan, pred zatvorenicama zvijer) *Tu, tu ga zakuj! Neka mu gvožđe za noć sraste s mesom! A sutra, ako bog da, na kolac! Ja ću da zakivam. Kuc, kuc, kuc, malo pomalo, pa tebi, dušo, na usta izadu sve te bezbožne bube iz glave.* (Pride Kasimu Dalkiliću, udari ga nogom u rebra, vrisne) *Ustaj marvo, kad ulazim ja i to s takvim junakom i carskim čovjekom kao što je slavni Muzafer Pilavija.* (Prvom stražaru) *Šta mu je?*

ISTRAŽAR: *Možda je mrtav. Možda spava.*

ĐUZEL: *Ako je mrtav – šteta! Ovako dugačak krasno bi se njihao na vješalima. Ako je živ, opet – šteta, džaba carski hljeb jede.* (Postoje drugi stražar svezao Hamzeviju i uklonio se, pride Hamzeviji, provjerava okove) *Tako, djetliću, šarenčiću! Tako, razbojniče!* (Zagleda ga podrugljivo, pobjedonosno) *He! Hehe! Hehehehe! I ti, takav, nožem na velikog vezira Mehmed-pašu?* (vrisne) *Ćafire!* (Pilaviji mirno) *Šta da kažem? Šta uopšte pametan čovjek da kaže? Ko je on?* (Hamzeviji) *Ko si? Kazuj! Nećeš? Oo, reći ćeš dušo, govorićeš ti meni ovdje i više nego što te budem pitao.* (Drugom stražaru) *Izvadi mu lijevo oko! Ali... polako, bez kapaka, nijednu trepavicu da ne oštetiš! Hajde, vadi nož!*

II STRAŽAR: *Bezbeli, izvadiću ga!*

PILAVIJA: (je visok, snažan, malo od dvorske hrane ugojen tjelohranitelj velikog vezira Sokolovića, poznat mačevalac u carevini, odjeven vojnički, ali s primjesama dvorskog kićenja. Od ulaska u tamnicu on se mršti zbog smrada i užasa) *Ne, nemoj!*

ĐUZEL: *Ali – zašto? Ta, šta je to – jedno oko od ovakvog razbojnika?*

PILAVIJA: *Neka Mehmed paša presudi!* (Hamzeviji) *Zašto si pošao s nožem na Mehmed pašu?*

HAMZEVIJA: (pripadnik reda hamzevija bosanskih mistika, filozofa i pjesnika, veoma skromno odjeven, sa zelenom čalmom oko glave, u haljetku širokih rukava, nasmiješten i pored udaraca što ih je dobio od neuspjelog atentata, superioran svetački) *Možda gazijo, nećeš razumjeti...*

PILAVIJA: *Kakva je to naročita pamet potrebna da bi se shvatili razlozi*

jednog ubistva? (Đuzelu) Jesi li ga čuo? Molim te lijepo, mi jašemo, ja uz vezira, vidim on prilazi, po kretnji ruku osjećam da će isukati sječivo iz rukava, mašim se za sablju... a on jednako ide... gleda u me i ide na vezira... (Hamzeviji) Zašto?

HAMZEVIJA: Da osvetim nevine. Nije mi uspjelo. Šta ćeš! Uspjeće drugi.

DUZEL: Pa on prijeti? Allah, on još prijeti. Jezik ću ti iščupati. Ne, pomalo ću ga rezuckati... Razbojniče! Huljo! (Pilaviji) Ne, ovo je prevršilo svaku mjeru. Vlast je suviše popustljiva. Razbojnici će raznijeti carstvo... (Stražaru) Bič! Daj mi bič!

PILAVIJA: Nemoj sad! Hajdemo!

DUZEL: Ali, zar mi ti, slavni Pilavijo, ne reče da će i čestiti vezir Mehmed-paša navratiti gore u dvorište da mu pokažemo ovog ubojicu?

PILAVIJA: Da, ali ne znam kad će. Ja moram njemu. Možda još neko želi da potegne nož na njega. Doći ću ja s njim... a ti, ne diraj ovog dok vezir ne odluči... (Pođe s gađenjem uza stepenice)

DUZEL: Stani, stani bar časak! Samo da saznam ko je. Sav Carigrad bruji o njegovom pokušaju. Mene će pitati i s najvišeg mjesta ko je i odakle je. Moram bar to znati (Hamzeviji) Paa, golubiću, koji no ti bješe?

HAMZEVIJA: Ja sam običan žitelj ovog carstva. Ime nije važno.

DUZEL: Ime? Zanimanje? Porijeklo?

PILAVIJA: Đuzele, ja moram ići...

DUZEL: Još malo, još samo malo (Hamzeviji) Golubiću, ime, porijeklo, zanimanje?

PILAVIJA: (Hamzeviji) Budalo budalasta! Aa, ljudi! Pa mogao sam te posjeći.

HAMZEVIJA: Učinio bi mi uslugu, gazijo.

PILAVUA: Aa, ljudi!

DUZEL: Samoubica!

HAMZEVIJA: Ee, nesrećnici! Teško vama sa samim sobom.

PILAVIJA: (Đuzelu, postojte bio pošao) Čekaj! (Hamzeviji) Ma, šta ti pričaš? Budalo, kad si nasrtao na vezira, jesi li znao šta činiš?

HAMZEVIJA: (Nasmiješen) A kad si ti branio vezira, jesi li ti znao šta činiš?

DUZEL: Bogami, ovaj je lud.

PILAVIJA: (Hamzeviji, sujevjerno) Ne razumijem. (Đuzelu) Đuzele, ne

dirajte ga! Nek vezir odluči... Ljudi, ljudi! Hoćemo li, Đuzele?

ĐUZEL: (drugom stražaru) Osmane, isprati slavnog Muzafera! Pilavijo, ja bih ostao malo da pospremim., znaš, može Mehmed paši pasti na pamet, ne daj bože, da zaviri u ovo ćošće carevine. Ejvalah!? Allah ti učino slavnu desnicu još bržom. (Pošto Pilavija maknuvši rukom u znak pozdrava, ode praćen stražarom, Đuzel zatvori vrata, i silazeći, naglo se mijenja, uspravlja, postaje isključivi gospodar i krvnik odrješanih ruku) Pa, je li vrijeme da ja i ti počnemo razgovor kao dva čovjeka koji se dobro poznaju?

HAMZEVIJA: Ti ne poznaješ ni sebe, kamo li mene.

ĐUZEL: Ah, ah,! Što volim s pametnim da razgovaram! Ta prilika ne pruža mi se često. Učene i ugledne smaknu odmah po višem naređenju, a meni ostavljaju (pokaže na Dalkiliča i kostur) sve neke glupe vojnike. Doduše, ja njih i njihove grijehe razumijem. Neznanje je preduslov bezumnog poduhvata. Ali – ti? Tako mlad, pa odgojen, pa učen! Hajde, kaži svom Đuzelu – što diže ruku na vezira? Još nešto. Ja razumijem... recimo... u dvoru, na najvišem mjestu, ima ljudi koji ne vole Mehmed-pašu, podmeću mu svašta, neka ga Allah sačuva, šalju ubice, onaj Pilavija jedva izlazi na kraj s njima... ali zašto ti?

HAMZEVIJA: Rekao si da me poznaješ. Onda – znaš i odgovor.

ĐUZEL: Dabome da znam. Samo ćeš morati da mi potvrdiš. Prvo, ti si Bošnjak. Pa: šejh. Pošto si to dvoje, mora da si – hamzevija. A pošto su sve hamzevije, hvala Allahu, ili isječene, ili nabijene na kolac, ti kao posljednji, pošao da se svetiš. A pošto ne možeš ubiti sve one koji su sudili hamzevijama ili ih pobili, ti mislio da ćeš se dovoljno namiriti ako ubiješ velikog vezira. Eto, na osnovu onoga što vidim na tebi i što tvoje prljavo djelo otkriva, mogao bih o tebi donijeti niz važnih zaključaka, važnih i tačnih. (Odozgo odnekle čuje se od prije jauk i vrisak. Đuzel se okrene prvom stražaru) Idi, sinko, reci Fejzagi da onome božjem robu koji više, zalije usta vrelim olovom. Vika mi smeta kad razgovaram s učenim čovjekom. (Pošto stražar ode) Kao što vidiš, znam o tebi mnogo. Zanima me još samo ovo. Jesi li Orlović iz Nove Kasabe?

HAMZEVIJA: Jesam.

ĐUZEL: Hamza Bošnjak, osnivač vašeg reda, nije imao djece. Znači, bio ti je stric.

HAMZEVIJA: Jest.

ĐUZEL: Dovoljno. A sad... ko te nagovorio da odabereš baš velikog vezira

za glavnog krivca?

HAMZEVIJA: Ja. Sâm.

DUZEL: Ma, nemoj! Ah, kakav odgovor! Bez duha i mašte. Bez truna iskrenosti. Baš mi je žao. Pošto si ti ipak učeniji nego što se praviš, kaži mi, mrziš li ti vezira kao krivca za smrt tvojih hamzevija, ili kao krunu carske uprave koja je hamzevije uništila?

HAMZEVIJA: Iz oba razloga.

DUZEL: E, to je već bolje. Toje iskreno, aferim! (Opipava rebra i mišiee Hamzeviji) Hm! Žilavo! Isposničko! Dugo će izdržati. Hakimefendijo, šta ti je više po volji – da te meljemo polako s nogu, ili – živ na kolac?! Možda ti visine bolje odgovaraju,

HAMZEVIJA: Zalij mi usta vrelin olovom da ne bih rekao što ne mislim.

DUZEL: Ee, olovo je usputica. A kazna je šira i temeljitija. Znaš, oni dvorski... ubice, oni idu odmah s kamenom o vratu na dno Bosfora A ti, ti moraš malo dublje. Samo da čujem vezirovu riječ! Zašto se smješkaš? Da možda ne očekuješ od njega milost.

HAMZEVIJA: Od jedne ovakve bukve janjičarske, ja ne očekujem ništa!

DUZEL: Kako, kako? Kako si rekao? (Vrisne) Kako se usuđuješ, psino? Hrsuze, govнару ušljivi, kako se usuđuješ prljati to čestito i mudro ime? Znaš li ti koje on? U dvije šake on drži najveće carstvo svijeta. Tri kontinenta drhte od njegovog imena. Dva sultana je on postavio na prijesto, a ovo je treći kome služi. On vlada. Vlaadaa, razumiješ li...? Hej, gurbete, znaš li koga vrijeđaš? Najslavnijeg, najmoćnijeg velikog vezira.

II STRAŽAR: (Utrči, s vrha stepenica vikne) Veliki vezir Mehmed-paša, Allah mu slavu uvećao (Stražar siđe i pokloni se prema vratima)

DUZEL: (od krvoločnog istražitelja pretvori se u servilnog činovnika. Sav je savijen, u širokom licemjernom osmijehu, pritom povremeno baca brz pogled desno i lijevo da provjeri je li sve u redu, pa opet smiješak, ali kako to malo duže potraje, poluglasno kaže stražaru)

Mrcino, blentovino! Gdje je ćilim? Ćilim niza stepenice! Bože, kako se ne sjetih. Ćilim, naravno!

PILAVIJA: (Uskoči na vrata i odozgo) Brzo, odvezuj, hoće Mehmed paša da ga vidi!

DUZEL: (pomažući stražaru, usplahireno pita Pilaviju) Gdje je? Gdje se zaustavio?

PILAVIJA: U tvojoj sobi.

DUZEL: Allah, ko ga uvede tamo? (Ošamari stražara) Šta si se spleo, pasiji sine! Brže! (Pogura Hamzeviju pred sobom. Pilaviji) Hoće li ovamo? (Stražaru) Ćilim donesi za svaki slučaj!

PILAVIJA: (isuče sablju, vršak postavi među plečke Hamzeviji, a Đuzelu) Ti, ne idi! Vezir je zavirio u neke prostorije.

Daj bože da ti vlastitim šakama ne odvrne glavu! Ostani tu! Reći ću mu... izmisliću mu nešto... (Hamzeviji) Polazi!

DUZEL: (Za Pilavijom koji odlazi) A šta sam ja kriv? Zar nije sve kako je naređeno? (Odalami nogom stražara) Šta dreljiš u mene tako, firaune smrdljivi? – Idi za njim! Oteće mu se razbojnik. (Pošto i stražar otrči) Zavirio u neke tamničke prostorije? Allah! A ako siđe ovamo? (Uznemireno gledanje šta bi još ovdje trebalo učiniti da vezir imadne što manje zamjerki. Razmišlja. Širi ruke, klanja se nevidljivom veziru) Ali, slavni, najslavniji alem kamene u kruni padišahovoj, Mehmed-pašo sine Sokolov, nije moguće drukčije. Zgrada je sagrađena prije četrdeset godina. Nije u mojoj moći ijedan kamen da izmijenim. (Za sebe, kritički) Ne valja. Nije to. (Opet nevidljivom veziru) A što je ovako... paaaa, takav je zakon, alem kamene u kruni padišahovoj, ako ne stigne zapovijest da se smakne, ili da se mrtav sahrani o tamničkom trošku, on ostaje tu... Zaboravi vlast i da ima ovdje čovjek u lancima, svejedno što ja moljakam da se riješi, ama zaborave na me, koliko godina ja služim u ovoj memli, zindanu, i nikad ni pohvale, ni povišice, ni unapređenja, zašto, zašto? Oo, najslavniji među gazijama! Ne, ne bunim se ja, ja samo molim... na koljena padam pred tvoju milost ovdje je sve po zakonima što si ih ti izdiktirao i potpisao. (Vidi kako Dalkilič za kog je mislio da je mrtav, dolazi sebi i uspravlja se. Osmotri, pobjegne u drugi ugao) Zar nisi mrtav? (Srdito polazi prema njemu) Zašto nisi umro?

KASIM: (je mršav, osijedio, zapušten robijaš, na granici između svijesti i nesvijesti, ali grubo prkosan i zajedljiv) Tebi zainat!

DUZEL: Dobro, dobro. Ali... slušaj, ako ipak vezir naiđe, nemoj da bi...

DALKILIČ: Sokolović? On – ovamo? Pljunuću mu u bradu.

DUZEL: Umukni, umukni životinjo (Tobož uređuje prostoriju. Sa strahom pogleda u vrata. Osluškuje prema tavanici)

DALKILIČ: Zašto ne istrčaš pred njega?

DUZEL: Zaveži!

DALKILIČ: Moliš boga da te ne nađe?

DUZEL: Ama, utrni kad ti kažem!

DALKILIČ: (Uvijek sačeka trenutak kad Đuzel gleda u vrata) Strah te, krvniče? Ne boj se! Tamnica je njegova tvorevina. Ti si samo sitan tamnički miš koji nama glode kosti.

DUZEL: Pa, hoćeš li jednom umuknuti, skote razbojnički? Na točak ću ja tebe... Sve ću ti kosti izlomiti. Pihtiju ću od tebe napraviti.

SOKOLOVIĆ: (već je stao na vrh stepenica, visok, namršten, poslovan, a dostojanstven, državnički malo umoran, ali spreman da se bavi svakom sitnicom koja je u vezi s vlašću, tamnicom, ljudima. Pita sasvim mirno) Zašto vičeš, Đuzele?

DUZEL: (U naglom trzaju pokloni se, padne na koljena) Allah! kruno... alem kamene u kruni... ja to onako, razgovaram...

SOKOLOVIĆ: (Silazi niza stepenice, razgleda domaćinski zidove, ćeliju, ništa ga ne uzbuđuje, ili samo krije misao i utisak) Neko reče da si u velikom poslu.

Za to vrijeme Pilavija koji je najprije iskočio ispred Sokolovića uvodeći ga u ćeliju, rukama zaustavi gomilu koja bi da navali za vezikom unutra, onda propusti drugog stražara i Hamzeviju, zatvori vrata, trkom se spusti niza stepenice i postavi se kao profesionalni tjelohranitelj uz vezira. Hamzevija je superiorno nasmješšen stao uza zid pored svojih lanaca.

Dalkilič se uspravio zabezeknut, ali ga polako zaokuplja gnjev na vezira.

Sve su oči uprte u Sokolovića. Vezir osmotri ćeliju, kostur, zatim stane pred Dalkiliča, šutke, bez truna radoznalosti gleda mu u lice.

DALKILIČ: Gdje si ti, carska ulizico?

Pilavija isuče sablju da posiječe Dalkiliča, ali ga Sokolović kretnjom ruke spriječi u tome.

SOKOLOVIĆ: Žuri ti se da umreš?

DUZEL: Razbojnik... ubica... ja ću njega, presvijetli...

SOKOLOVIĆ: (kretnjom ruke ućutka Đuzela. Dalkiliču) Koji si ti?

DALKILIČ: Samo si ti, kurvo, mogao da zaboraviš.

DUZEL: Alem – kamene u kruni padišahovoj, ovaj razbojnik se zove Kasim Dalkilič, a rodom je iz sela Osata, kadiluk Srebrenica, u Bosni.

SOKOLOVIĆ: Aa, Kasim! Pamtim.

DALKILIĆ: Nisam ni ja zaboravio. Mohač, Dunav, Siget, Krajina, buna u Carigradu. A kad pamtiš, da te pitam... gdje su vojničke plaće? Potrošio si plaćajući gomile svojih ulizica? Joj, što te ne posjekoh! Zmijo!

Pilavija nadlanicom iz sve snage udari Dalkiliča i robijaš se stropošta, a ruke mu ostanu visoko u alkama.

SOKOLOVIĆ: (Pilaviji malo srdito, ali bez povišenog glasa) Zašto si to učinio? To je slavan junak bio. Bolji od tebe. (Posmatra onesviještenog Kasima.) Daa, ali i slavni podliježu zakonu. (Sasvim ravnodušno) Oslobodite ga okova! (Đuzel hitro odvezuje Dalkiliča) I njemu, a i ovome (pokaže na Hamzeviju) dopustite dva sata izlaska na dvorište. Namaknite im bolju hranu! Hasure im unesite! Odjeću promijenite! Nijedna grubost da im se ne učini bez mog odobrenja. (Hamzeviji) Da ti dokažem da hamzevije nisu isječene jer sam ih ja mrzio, nego zato što su smetali jedino ispravnom poretku stvari.

HAMZEVIJA: (nasmiješen) Varaš sebe, a pokušavaš i druge. Ti se samo pod starost kaješ zbog svojih zločina.

SOKOLOVIĆ: Ah, vi filozofi! Kako vi pojednostavljujete ljude!

HAMZEVIJA: Ne, nego kako starost pojednostavljuje kajanje!

SOKOLOVIĆ: De, de, sram te bilo! Glava ti o koncu, a ti još i neučtiv prema starijima! Vidi ti njega! Kad se filozof počne mješati u poslove upravljača, jednog od njih dvojice treba objesiti. U koliko si filozof. Sumnjam. Potegao si nožem, umjesto knjigom! Đuzele, je li i onaj kostur bio Bošnjak?

ĐUZEL: Jeste, pašo hazretleri! A i pod nama u rupi ima još jedan... dugo je dolje... mislim šesnaest godina...

SOKOLOVIĆ: Paa, nisi baš nešto sjajno izabrao za nas Bošnjake. Ti si Anadolac? Pa, da. Jasno. Krk bošnjak, bir Adam. Četrdeset Bošnjaka, jedan čovjek, je li tako? Dobro, dobro, hajdemo, Muzafero, vrijeme je. (Pođe uza stepenice) Đuzele, prekosutra se javi kadiji carigradskom. Dužnost predaj svom pomoćniku!

ĐUZEL: Avaaj, ali zašto?

SOKOLOVIĆ: Hajdmo, Muzafero!

DALKILIĆ: (Dolazeći svijesti) Kurvo! Ulizico osmanlijska! (Otima se, jer ga Đuzel pokušava rukama umiriti) Zašto me ne posiječeš? Zašto me mučiš? Ubijte mee! (Sokolović je već izašao) Milost, ubijte me!

(Đuzel otrči za vezirom) *Ubijte me, ljuuuuudiiii!*

HAMZEVIJA: (S rukom na Dalkiličevom ramenu) Prijatelju, smiri se! Ne očajavaj! Tvoja hrabrost obavezuje te da izdržiš. Koliko se razumijem u ponašanje upravljača, tebe će uskoro pustiti.

DALKILIČ: Oo, efendijo, ne poznaješ ti Sokolovića.

HAMZEVIJA: Možda. Možda još nisam izmjerio sve strahote što se zovu carska uprava. Ali ono što sam lično čuo i vidio, dovoljno je da ne vjerujem ničemu što nosi pečat uprave. Ni njenoj milostinji. Ni mostu. Ni džamiji...

DALKILIČ: Ni džamiji.

HAMZEVIJA: Bože, šta to bude sa čovjekom kad stane bilo gdje na ljestvicu vlasti? Kukavičluk mu se udvostruči, oholost tri puta grublja biva. Svaki dar miriše mu na otrov.

DALKILIČ: Na otrov.

HAMZEVIJA: Svaki smiješak mu je zamka za neobaviještenog. Što čovjek po toj ljestvici ide naviše, on po ljudskim mjerilima silazi naniže.

DALKILIČ: Tako je. Naniže.

HAMZEVIJA: Ljudski život, to najveće i najsvetije božje djelo, postaje mu sve sitniji novčić u kusuru. Ljudi, ljudi! A ti, prijatelju, zašto si ovdje?

DALKILIČ: (Povremeno, na pauzama Kasimovog monologa koji zove odozdo: Ljudi, koje je doba?) Ja? Aha! He, moj efendijo! Ja sam s onim istim Mehmedom Sokolovićem u školi, u Enderunu, bio, na Mohaču, mi – u prve redove, a on uz vezira! Na Sigetu, mi golim sabljama na bedeme, a on veliki vezir i carski zet! U Beogradu, a zatim u Carigradu, mi vojnici zametnemo bunu, pare išćemo, plaće naše redovne, sablje povadimo, bogme počeše glave paša da se kotrljaju, mi... taman da se dokopamo i sultanove, a on lisac, među nas... baca nam dukate šakama, smiruje... pa pošto nas umiri, pozva naše najbolje starješine na večeru i... dragi moj efendijo, potrova ih sve redom. Ostale razagna u graničnu službu da lipsajemo po stepama i slanim močvarama. E, velim ja, nećeš, gujo, dokle hoćeš, pa nasrnem sabljom. Ali šta ćeš, uz njega onaj prokleti Pilavija, najvjestiji mačevalac u carstvu. Savlada me, i... eto... ja mislim, jedanaest je godina otad. Ja truhnem, a on zlotvor, i zaboravio me. (Histerično prema tavanici) Lopove! Kučko! Ubij me! (Videći Đuzela i stražare kako nose hranu) Ubijte me, ne mogu više... Majkoooo!

DUZEL: (noseći hasuru) Šta je, Kasime? Šta je pobogu?! Kakva je tebi nevolja? U suhu si, u zaklonu, džabe carski hljeb jedeš, eto, sad si

*dobio i hasuru... dobra hasura, nova... i hranu ćeš bolju dobiti...
zahvali dobročinitelju Mehmed-paši, Allah ga blago...*

DALKILIČ: Milu ti majku, i tebi i njemu!

ĐUZEL: Odbij, bogohulniče! Za te riječi čupamo jezik i šaljemo na kolac.

GLAS: Ljudi, koja su doba...?

*ĐUZEL: (Odškrine kapak) Šta je, Redžo? Koja su doba? Zar ti nije
svejedno, moj Redžepe?!*

GLAS: Je li Sokolović još živ?

ĐUZEL: Živ, hvala Allahu. Ne lete vezirske glave tako lako kao vojničke...

GLAS: O, ljudi, ružna vremena!

*ĐUZEL: Šta ćeš, moj Redžo, ni meni nije lako. (Zatvori kapak, zaključa.
Hamzeviji, koji blijed gleda u kapak) Uvijek ima gore od goreg.
(Kasimu) Ti, nemoj da psuješ, izvadiću ti lijevo oko. Magarac jedan!
Vidi ti njega! Veliki vezir brine o njemu, a on... tako! (Iziđe sa
stražom)*

DALKILIČ: (za njima) Strvino!

GLAS: Ja li Kosara živa?

*DALKILIČ: Ne vjerujem da čuje. U posljednje vrijeme, čim izgovori
nekoliko riječi, potpuno obamre, i ne javlja se.*

*HAMZEVIJA: (Gleda u svoju desnu ruku) Zašto zakasni? Zašto ne ubi?
Zašto, nesrećnice?*

*DALKILIČ: Ne brini. Učiniće to drugi. (Povjerljivo) Čuo sam od stražara
da su na Sokolovića dvorjani slali nekoliko ubica. Sada vele, sultan je
čvrsto naumio... Svakog časa očekujem da čujem da su našem
zemljaku grkljan prerezali.*

*HAMZEVIJA: Ne razumijem. Dvor vezira želi da ubije? Hm! Nije valjda
sultan pravičniji od njega...?*

*DALKILIČ: Jok. Nego, zemljak nam se izgleda, tamo previsoko popeo, pa
smeta osjetljivim Osmanlijama. Ubiće psine slugu svoga. Takav je
zakon među njima. Pasji!*

*ISTRAŽAR: (Donosi na rukama veliku zdjelu i dvije kašike. Drugi stražar
ostane u vrhu kod vrata) U ruku da me poljubite, magarci! Ime
vezirovo s blagoslovom da spominjete! Ah, kakva čorba! Bujrum,
begefendijo! Deder, Kasime!*

HAMZEVIJA: Otrovano?

*DALKILIČ: Kamo sreće, prekratili bi mi muke! (Navali halapljivo da jede)
Ah, ljudi... meso! ... pirinač!... biber! De, prijatelju!*

HAMZEVIJA: Najmanje me hranom mogu omekšati;

DALKILIČ: Jedi i mrzi! Oh, što je čorba!

ISTRAŽAR: Jedi, efendijo, milost carske uprave kolebljiva je kao proljetno vrijeme. A tvoja krivica je takva da se ne zna, ako sad ručaš, da li ćeš stići da večeraš?

DALKILIČ: Neka samo sačekaju da ručam.

HAMZEVIJA: Kako bi bilo... doturiti malo i onom nesrećniku dolje?

ISTRAŽAR: Nemoguće je. On je duboko. Ne može vratiti zdjelu. Njemu se hljeb baca... malo mandre... suha hošafa... a vodu pije s kamena... Kasime, gotovo? Daj zdjelu. Eh, zar nećeš blagosloviti onog ko je naredio da se donese ručak?

DALKILIČ: ...ti pas mater i tebi i njemu!

ISTRAŽAR: Eh, Bošnjak, luda glavo! Bože, kakva nezahvalnost! (Ode)

DALKILIČ: Mmmm, dobra čorba! E sad se može malo i prileći. Oho, dobra hasura! (Pošto se namjesti) A boga ti, šejhefendijo, ko si ti i odakle si? I kakva nevolja nagna tebe tako mladog i učenog da nasrneš na vlast? Ja mislio, to činimo samo mi... uvrijeđeni vojnici...

HAMZEVIJA: Vojnici uglavnom ubijaju one koji se bune.

DALKILIČ: Mrziš vojsku? Svi vi učevni mrzite ratnike...

HAMZEVIJA: Mrzim ciljeve kojima služe, mrzim način na koji lukavi upotrebljavaju žive ljude nazvane – vojnici... mrzim...

DALKILIČ: Hm, mora da su ti nekog dragog ubili.

HAMZEVIJA: Ubili su mene u meni. Nasilje vlasti zatrovalo me mržnjom. Poremetilo u meni sklad razbora i ljubavi. Od mene, sveštenika bratstva među ljudima, učinili ubicu.

Oo, vrhovni krvnice! Ako te ubije čestit čovjek, neka ga zemlja slavi! Ako te ubije plaćeni zločinac, neka mu svi grijesi budu oprošteni! Toliko te mrzim. (Odozgo se čuje krik, stenjanje, molbe nekog ko je na užasnim mukama. Hamzeviija pogleda gore.) Šta je to?

DALKILIČ: He, vlast vrši svoju pravdu nad nekim nesrećnikom, De, ti, šejhefendijo, prilegni malo, a to... to ćeš ti slušati svakog dana... naviknućeš se... shvatićeš što i ja, da vlast nije samo onaj naš Bošnjak

na vrhu... vlast je stoglava strahoba, glava joj u Stambolu, pipci u Budimu... noge kvasi u dva velika mora. A hrana joj je... ljudsko meso, što od protivnika, što od vlastite djece. Umiva se suzama podanika, a groblja su joj najdraža tefejričišta. Prilegni, prijatelju, navikni se!

HAMZEVIJA: (Gleda opet u svoju ruku) Zašto zakasni? Zašto ne ubi?

Zatamnjenje

SCENA TREĆA

Radna soba Mehmed-paše Sokolovića. Za visinu praga iznad nje nalazi se njegova soba za dnevni odmor u kojoj posljednjih dana boravi njegova supruga Esmihan s robinjama. Kroz rijetku mrežu mušebaka i zavjesa vidi se kako Esmihan čita, a zatim je robinje presvlače za noć. Sokolović je u lakoj kućnoj odjeći. Hoda po sobi, diktira svom sekretaru Hasanu. Pilavija, uvijek budan, sjedi kod vrata na svom malom uzvišenju, sa sabljom u krilu. Ponekad oslušne prema vratima, ili osmotri prozore, po profesionalnoj navici tjelohranitelja.

SOKOLOVIĆ: (Diktira) Hasane, piši!... Kralju Španije Filipu II. Razbojništva se ponavljaju u vodama Magriba. Zaprijetiti! Na moj povik krenuće više lađa, nego što Španija ima stanovnika! Oštro i bez uobičajenih pozdrava! Gotovo? Dalje! Čekaj! Šta misliš Hasane, da li je onaj momak lud?

HASAN: (Intelligentan uškopljenik, poslušan, vjeran, diskretan, ali strašljiv) Trebalo bi ispitati, pašo hazretleri...

SOKOLOVIĆ: Odgovor dostojan malo manje umne glave nego što je tvoja. Piši! Maksimilijanu Caru austrijskom!... ukoliko tvoji graničari još jednom pređu granicu turskog carstva, ja stavljam nogu u uzengiju i dovodim ti krvave goste, sto hiljada najboljih vojnika svijeta. Ovo sročiti opširnije. Izraziti nadu da se to neće ponoviti. Napomenuti utvrđeno prijateljstvo. I da na vrijeme izmire danak! Gotovo? A što ti, Muzafero, misliš da li je lud onaj momak što poteže na me nož?

PILAVIJA: Ne bi rekao.

SOKOLOVIĆ: Kako to – ne bih rekao?

PILAVIJA: Paa, u jednom golemom računu trampiti svoju glavu za glavu velikog vezira, nije loša računica.

SOKOLOVIĆ: Hm (Hasanu) Dalje! Tatarskom hanu! Da ne upada u zemlju Moskova bez našeg odobrenja. To nakitite ljubaznije, kao nedotupavnom rođaku. I, spremite usput neki poklon tom proždrljivcu. Gotovo? Dalje! Bosanskom beglerbegu, neka mu Allah uveća sposobnosti... i tako dalje! Da iz državne blagajne godišnje daje deset sindžirli-altuna Fetahu sinu Abdulahovom iz Rogatice, za junaštvo, da se daje dok je živ.

HASAN: (bojažljivo) Da neće biti mnogo?

PILAVIJA: Za onakvo junaštvo i to je malo.

SOKOLOVIĆ: (Pilaviji) Ti, ne petljaj se! (Hasanu) Ne – deset, nego dvadeset takvih zlatnika.

(Pride prozoru. Zuri, gunda stihove)

*Uzalud Stambolu ljepota i ljepotice!
Jedna tamnica
i jedna ružna jesen ih ko trag u pijesku
brišu.
Bože moj, darivaj ohole dvorom u Stambolu
i daj im dugu prljavu jesen stambolsku,
a meni učini uslugu i kazni me
da – dok sam živ, kosim čaire romanijske,
ljeti na pripeci,
i pijem vodu, Knežinac zvanu,
od koje gled' po zubima puca.*

Znate li čija je ovo pjesma? Ne znate? Hasane, piši! Sulejmanu sinu Zahirovom iz Knežine, sandžak zbornički, vilajet Bosna, da se za dvije zbirke pjesama dade šezdeset zlatnika. (Pilaviji) Šta veliš?

PILAVIJA: E, to je mnogo.

SOKOLOVIĆ: Kako – mnogo?

PILAVIJA: A onaj Omer, za izgubljene oči na Klisu, koliko on dobi?

SOKOLOVIĆ: Prosječnih vojnika je mnogo, a dobrih pjesnika malo.

PILAVIJA: Ne bih dao jedno vojničko oko za svo pjesništvo svijeta.

SOKOLOVIĆ: Zato i nisi vezir.

PILAVIJA: (Tiho) Hvala Allahu, zato me ne mrzi sav svijet...

SOKOLOVIĆ: Ne gundaj! (Hasanu) Do prekosutra u podne da se Đuzel Mehmedaga, upravnik tamnice, razriješi dužnosti i pošalje za nadglednika radova u jednoj od najdubljih jama rudnika olova u Olovu, vilajet Bosna... Razlozi! nesavjesna služba.

HASAN: Svijetli pašo, Đuzel je najsavjesniji...

SOKOLOVIĆ: Zašto ni jednog Osmanlije nema u podrumima tamnice? Šta su to Bošnjaci izuzetno krivi...? Uostalom, nisam nikome dužan objašnjenja. Dakle, Đuzel u olovске jame!

Dalje! Da se zarobljenicima Kasimu Dalkiliću i... Muzafere, kako bi ime onom ludom momku što me zamalo ne probode?'

PILAVIJA: Znam samo da je pripadnik hamzevija...

SOKOLOVIĆ: ...i mladiću, porijeklom iz Orlovića kod Nove Kasabe, vilajet Bosna, optuženom za navodni pokušaj ubistva velikog vezira Mehmed-paše... preuredi tamnovanje da, što se tiče odjeće, ishrane i uslova za molitvu, čitanje... (primijeti kako se Hasan i Pilavija zgedaju) Šta je, ne sviđa vam se?

HASAN: Pašo hazretleri, takve razbojnice su nekad nabijali na kolac!

SOKOLOVIĆ: Šta ti misliš, Muzafere? Obojica su Bošnjaci, lude glave, kad malo okuse bolje hrane i ljudskije požive, od ubica postaće stvaraoci. Ja bih obojici...

PILAVIJA: Ima i treći. Ispod njih, izbodenih očiju.

SOKOLOVIĆ: Ko je taj?

PILAVIJA: Onaj Neretljak... koji je u Slavoniji oteo Kosaru, hoću reći, onu Umiđulsum, pa mu je tvoja svjetlost oduzela, a on nožem...

SOKOLOVIĆ: Aa, to ona s benom na obrazu? Ona što smo je dali u Maroko? Sjećam se. A zar nesrećnik nije oslobođen?

PILAVIJA: Ljudi se čude što nije ubijen. To bi bila milost prema njemu, kakve je, inače muke preživio...

SOKOLOVIĆ: Da... Muke, muke! (Pravdajući se neuvjerljivo) Pa ne mogu ja i na to misliti. Toliki poslovi, a oni... nožem na vezira! U svakoj upravi koja želi red i sugurnost ubice se ubijaju. Filozofi! Pjesnici! Vojnik poremetio umom zbog ratnih strahota a on – nožem na vezira. Filozof uvidi da mu vlastiti sistem nije jasan, a on... Eh! Kad se ta raspojasana tevabija počne miješati u državne poslove, treba ih u okove. Umorne noge liječe bolestan um. Je l tako? (nakon pauze

šutanje) *Šta je, ne mislite što i ja? Dobro, svu trojicu u bolje prostorije! Hasane pobrini se za to! (Zamišljen, više sebi) Zaboravio, šta mogu! Hoćemo li dalje? (Odgurne zastor na velikoj karti turskog carstva. Posmatra. Vrti se prozoru. Gleda u noć) Bože, kakva ružna jesen! (Pilaviji) A u nas, tamo... šljive su obrane, bestilj krčka u kazanima... ovnovi razapeti visoko na tavanima... sijela djevojačka... gore nebo planinsko, mrazno, zvjezdano... usamljen vuk vije na mjesecini... Hasane, kasno je, ne mogu više. Sve to... neka bude za sutrašnji popodnevni Divan sročeno i spremno za potpis! Možeš ići!*

HASAN: (sprema papire, oteže, htio bi nešto da kaže)

SOKOLOVIĆ: (Zamišljeno posmatra kartu carstva. Umorno pređe dlanom preko nje. U toj kretnji primijeti Hasanovu zabunu) Šta je?

HASAN: Pašo hazretleri, ne zamjeri na velikoj slobodi koju sebi uzimam. Ja bih te opet zamolio – skloni se, zahvali se padišahu na ljubavi i povjerenju.

SOKOLOVIĆ: To smo raspravili. Idi!

HASAN: Molim te! Crn se oblak nadvija nad tvoju kuću. Predaj ovu pretešku, dužnost drugome! Opet će na te ubicu da pošalju Murat... i...

SOKOLOVIĆ: Kako kažeš? Murat? A gdje ti nauči da tako izgovaraš ime sultanovo? Na koljena kad ga spomeneš!

HASAN: (na koljenima) Ubiće te. Čuo sam. Znam.

SOKOLOVIĆ: (Smirenije) Znam i ja. Idi ti i naspavaj se! I sutra ta pisma da su u redu za potpis. Idi!

GLASNIK: (Pilavijaje čuo glasnikov trk kroz hodnik, izviri je, otvorio mu vrata i propustio ga, ali ipak dok se ovaj klanja veziru, Pilavija staje uz vezira, oprezan, spreman na sve.) (Glasnik govori zadihano) Neka se tvoje presvijetlo lice udostoji primiti i saslušati Sadudin-efendiju...

SADUDIN: (Sultanov dovađžija, visok, mršav, elastičan i kretnjom i mimikom, licemjer, na registru od jezuita do korumpiranog dvorjanina, ulazi brzo, nasmiješen, srdačan, kao podređeni koji prijateljuje s vezirom) Akşam hairolsun! (Ne primjećuje da su se Hasan i Pilavija svaki na svoj način poklonili, ni pozdrav glasnika koji natraške izađe) Ponoć blizu, a u vas radno podne. Tursko carstvo i jeste moćno, jer mu na čelu stoje ovakvi ljudi i bdiju. Kako si najslavniji...?

SOKOLOVIĆ: Šta je?

SADUDIN: Alem-kamen u ogrlici od zvijezda, naš dragi sultan Murat han, čiji sam ja skroman šticećenik i dovađžija, čuo je da je vaša presvijetla ličnost izvoljela odbiti izaslanika države Venecije, pa pita za razloge te neshvatljive grubosti i nemara i izražava svoju uzvišenu srdžbu koju morate hitro zadovoljiti.

SOKOLOVIĆ: Napolje!

SADUDIN: Ja znam da me vaša svjetlost ne podnosi. Allah mi je svjedok da nisam kriv. Samo upozoravam: odbijanjem venecijanskog izaslaništva, grdno je uvrijeđena sultana Safija, jer je ona kao što je poznato, rođena Venecijanka... Sultan Murat han se na njenu pritužbu, toliko ražestio da je izgovorio strašne riječi... Neka Allah milošću svojom zaštiti vašu glavu! Vi znate šta to znači...

SOKOLOVIĆ: Slušaj ti, zelembaću, ja sam tebi već jednom zabranio da mi izlaziš na oči. Poselami sultanu Safije-hanumu koja te poslala...

SADUDIN: Ja govorim o srdžbi sultanovoj...

SOKOLOVIĆ: Reci ti njoj da ja odgovaram za sudbinu turskog carstva. Ja sam njegovu slavu i moć ovom glavom i ovim rukama podigao među zvijezde. Carstvo diše mojim dahom. I dok sam živ, neću dati da mi se haremski ćejfovi miješaju u državničke poslove. A sad, napolje!

SADUDIN: Upozorio sam te... put carske srdžbe posijan je mrtvim glavama.

SOKOLOVIĆ: Napolje, kad kažem!

(Sadudin se pokloni i izađe)

Nitkove! Nije loza Osmanovića spala na to da im žene, kao kojekakve engleske Elizabete sa svojim karađozima, upravljaju državom.

HASAN: Tačno! Ali zašto navlačiš još veću mržnju na se? Koliko je plaćenih ubica pobio ovaj Pilavija? Jedan će biti brži i od Pilavije i od božije milosti koja te štiti. Zašto se ne povučesh? Zašto u miru starost ne provodiš...?

SOKOLOVIĆ: Rekao sam ti – idi! Do sutra popodne sve da je to sročeno!

HASAN: Ubiće te.

SOKOLOVIĆ: Ču li ti zapovjest? Idi!

(Pošto Hasan izađe, stoji neko vrijeme ćutke nasred sobe) Hm! Ubiti! Znam. Ubili su tolike prije mene samo zato što su se pameću i trudom propeli iznad tog šljama neradnika i izjelica.

PILAVIJA: Opasno te ljudi mrze. Na ulici te čekaju... kao onaj... hamzevija. Ovdje – plaćenici... Ja te upozoravam za tvoje dobro. Služim ti vjerno

tolike godine i... imam pravo...

SOKOLOVIĆ: Pravo? Hm! Nastaju ružna vremena. Više se govori o pravima, nego o dužnostima.

PILAVIJA: Uvijek se traži više ono čega ima manje.

SOKOLOVIĆ: Zaveži! Vidi ti njega..! Nego, jesi li provjerio da li su onoj dvojici nesrećnika... odnijeli hranu i hasure?

PILAVIJA: Trojica su... za onu dvojicu jesu.

SOKOLOVIĆ: Napomeni mi sutra, onog trećeg da puste. Vrijeme je.

PILAVIJA: Kasno je. Sloboda bi ga ubila. Bez prisustva hećima, sumnjam da bi izdržao ijedan udisaj čistog vazduha.

SOKOLOVIĆ: Neka mu dadnu liječnika!

PILAVIJA: Njemu?

SOKOLOVIĆ: Ovo carstvo je još toliko moćno da može biti plemenito i kad mu to nije korisno... (Gleda kartu) Moćno! Venecija! Španija! Undurija! Franačka zemlja! Hm! Sitan svijet, poprilično. Da je rat samo sukob dviju vojski, zaratio bih sa svakom, ili sa svima odjednom. Još ova pesnica može da razvaljuje granice carstva. Ali u rat se polazi samo kad dušmanska sjekira udara u vrata, ili kad je pobjeda zrela kruška koja se može brzo i sigurno brati. Rat nije igra i hazardna pustolovina objesnih – kako to neki u nas misle – neki moji protivnici... Rat je i rodilja i grobnica carstva. Sve zavisi od... ali šta ja tu tebi drobim... Muzafere, znaš i sam, bitke su deseti dio rata. Ostalih devet su pokolji žitelja, piska nejači, pusta zemlja. A zgarišta i zapuštene oranice nisu nijedno carstvo učinili srećnim. Ne. Mrzim rat. Ali od njega se čovjek može sačuvati samo – ako je dovoljno snažan da ga drugi ne napadnu. Tursko carstvo čine moćnim dvije prednosti: jasna misao vodilja i čvrsta uprava. Ako nas ne razore rasipništvo bogatih i neposlušnost siromašnih, razapećemo granice na tri okeana. Sa moskovskih zvonara javljaće se mujezini pet puta na dan. A Beč je samo jedan korak u tom pohodu. Šta je, što me gledaš tako?

PILAVIJA: Ja – onako...

SOKOLOVIĆ: Govori!

PILAVIJA: Ja mislio – ti brineš o sultani Safiji i Veneciji!

SOKOLOVIĆ: A, moja plemenita ahmačino! Na ovim visinama s kojih ja gledam, ženski hir je pijesak pod nogama...

PILAVIJA: Ja bih molio da večeras konačiš u svom dvoru.

(Esmihan je za to vrijeme dobavila večeru. Uputi I robinju u vezirovu sobu.)

I ROBINJA: (Presavijena) Pitaju... da li će paša hazretleri najzad večerati i da li ovdje ili...

SOKOLOVIĆ: Neka donesu ovamo! (Pošto robinja izađe) Eto, i večera pređe u obavezu!

PILAVIJA: Nisi od jutros jeo...

SOKOLOVIĆ: Starim. Ali, nisi ni ti. (Robinje unose sofru. Za njima Esmihan. Jedna robinja posipa veziru da opere ruke) Muzafero, peri ruke!

PILAVIJA: Ja ću s Hasanom.

SOKOLOVIĆ: Prilazi! (Vezir brzo, nervozno, a Pilavija s ustručavanjem, sjeda za sofru. Esmihani). Šta je, šta me gledaš?

ESMIHAN: Bože, nekad su veliki veziri i carski zetovi večeravali u prisustvu makar stotinu gostiju...

SOKOLOVIĆ: Ženo, nekad su Osmanovići jeli jednom dnevno, u sedlu. Tada se ovo carstvo gradilo i širilo. Danas ga valja čuvati. (Prvi podigne kapak na sahanu. Namršti se) Pa, jesam li ti sto puta rekao da neću ovih stambolskih krkanluka! Hoću pogaču! Sir! Maštrafu kozjeg mlijeka!

ESMIHAN: Dobro, dobro! Ne ljuti se! (Na dva udarca dlanom, dotrče robinje. Esmihan šapne prvoj, onda obje brzo odnesu sofru. Mužu) Sama sam učestvovala u kuhanju...

SOKOLOVIĆ: Zašto, kad imaš poslugu?

ESMIHAN: Moj brat te mrzi.

SOKOLOVIĆ: Aa, to! Hehehe! Ne brini ti, ženo, imam ja stomačinu, tri žive guje da pojedem... Muzafero, šta si ti ono djeljao danas u hodniku

PILAVIJA: Sudžuku, pašo hazretleri!

SOKOLOVIĆ: Je li ti šta ostalo?

PILAVIJA: Nije, hazretleri...

SOKOLOVIĆ: Mrcino jedna, izjelička! I ti si postao poguzija, kao da te Osmanlija pravio...

ESMIHAN: Mogao si večerati u mojoj sobi.

SOKOLOVIĆ: Star sam ja za tri večere sedmično u ženinoj sobi. Dvije još

nekako... Hahaha! Nisam ja ludi stambolija, pa da se potrošim do četrdesete na robinje i šljam, pa kad dođe da se i svojoj ženi dževap dati mora, onda... jok! Ha, golubice, šta ti kažeš na ovo?

ESMIHAN: Ja bih te molila da pođeš na počinak poslije večere.

SOKOLOVIĆ: Imam posla.

ESMIHAN: Htjela sam ti nešto važno da...

SOKOLOVIĆ: Znam. Opet ćeš o tome da mi spremaju poparu, tvoj brat naredio, a Sadudin i Šudžaja i tvoja majka...

ESMIHAN: Ne moraš ti biti prvi veliki vezir koji je na poslu umro...

SOKOLOVIĆ: Bošnjak mora biti najbolji da bi mu priznali prosječnost.

ESMIHAN: Nemoj mi uzeti za zlo, ali dosta si prosječnih Bošnjaka postavio na mjesta gdje treba da sjede najsposobniji.

SOKOLOVIĆ: Važno je da imam sposobnu ženu. Što je s pogačom i kozijim mlijekom?

ESMIHAN: Sad će... Malo strpljenja!

SOKOLOVIĆ: (nestrpljivo) Dobro, neka donesu u tvoju sobu! Ti, idi, sad ću ja, samo nešto da pribilježim.. Hajde, hajde, ne brini se za me! Mogu ja i treći put u sedmici večerati u ženinoj sobi. Ne obziri se, ne gledaj! Sigurne su straže oko nas. A ovaj Pilavija pobio je već toliko mojih protivnika, da... hajd, hajd! Sad ću ja... (Pošto otprati ženu do vrata, koja se nervozno sruči u postelju u svojoj sobi) Muzafere nemoj se ženiti.

PILAVIJA: Ne bih ni da narediš.

SOKOLOVIĆ: Žena je mudro gurnula muškarca da robuje povijesti, dok ona gospodari u porodici. Žena! Draga vlastita žena. Ooo! Nemoj se ženiti!

PILAVIJA: Ako paša hazretleri zaista želi, ja sam ostavio jedan komad one sandžačke sudžuke...

SOKOLOVIĆ: Ne mogu. Ja sam se ono... pravio pred ženom. A drob mi je oslabio kao vodenica koja će sutra usahnuti. Jedva melje... Kakva sudžuka! Ee, moj Muzafere! Ja, šta bi tek sa mnom bilo da sam se potrošio na robinje i igračice? Bi me s noge na nogu bacale! Supruga je, obično, žalosna činjenica o domaćinu.

PILAVIJA: Esmihan – hanuma je plemenita žena.

SOKOLOVIĆ: Ee, moj Pilavijo! Ja sam ušao u sve tajne golemog carstva. A

ni svoju ženu, kamo li neku tuđu, kamo li ženu uopšte, ne znam ni toliko koliko o njoj zna običan romanijski vo. Znam samo da su odaje veselije, ako si sinoć u dušeku bio... sličniji ždrijepcu, nego konju teretnjaku.

PILAVIJA: Esmihan-hanuma brine za te zbog tvojih protivnika.

SOKOLOVIĆ: Jah! Daj ti znaj... ne, samo se roditelju može bez pogovora vjerovati.

PILAVIJA: Esmihan – hanuma zaslužuje...

SOKOLOVIĆ: De, de, nećeš mi valjda o mojoj ženi priču pričati. Toliku sam djecu s njom izrodio. Znam je. Ali, živi bili pa vidjeli! Ti ćeš to sigurno i dočekati. Čim ja strmeknem ni četeresnica neće proći, ona će sebi odabrati kakvog mladog lijepog beglerbega, od njegove žene će ga silom rastaviti...

PILAVIJA: Zaboga, pašo hazretleri!

SOKOLOVIĆ: De, pogasi čirake, a ja... ja odoh da večeram. (Sokolović pođe, pogled mu pade na kartu. Zastane) Bože, a mene moja građevina ipak satire i mrvli. Jesam li odveć oholo zgrabio od sudbine? Ili je to sudbina neimara da mu djelo njegovo njegove džigerice pojede? Jah! A ti... spremi se i u... tamnicu. Provjeri da li su onim nesrećnicima dali sve što sam naredio. Onoga odozdo neka puste... ali neka se nađe liječnik pri ruci. A onu dvojicu ću za koji dan preda se...

PILAVIJA: Pašo, hazretleri! Ja ne bih... Reći će, puštaš ubice, hamzevije, krivovjernike...

SOKOLOVIĆ: Baš to!

PILAVIJA: Ali, presvijetli pašo...

SOKOLOVIĆ: Baš zato, budalo! Eto baš zato... ha! Pa znaš li ti, ludi Pilavijo, kako se sudbina sa mnom poigrala, heej, šta sam ja njoj da me tako mazi i tako kažnjava? Idi, provjeri! Neka im i dušeke unesu! Da, da dušeke! A za koji dan, zvaću ih na Divan. Na Divan, šta je, šta me gledaš tako. Miljenici sudbine su oni koji rizikuju. Pogasi čirake, ja odoh. (Sokolović ode. Pilavija gasi čirake. Gleda u kartu carstva zamišljen, zbunjen)

Zatamnjenje.

DRUGI DIO

SCENA ČETVRTA

Esmihanina soba namještena bogato ženstveno.

Postelja malo podignuta govori o raskoši ali i ženskoj vještini da veziru priredi odmor, ljubav i toplinu.

Na zidu u ornamentici, obješene dvije ukrštene sablje i štit, jedine stvari koje podsjećaju na muškarca, vojsku, vlast.

Nurbanu i Esmihan, same...

KURBANU: (Sultanova i Esmihanina majka, žena umrlog sultana Selima, visoka, snažna, srdita, zla žena koja vodi konce mnogih dvorskih intriga. Veliki protivnik Sokolovića i sultanove žene Safije)

Ti si kćeri, budala. Ti si prava budala. Pogledaj se! Znaš li kakva izgleda najljepša ruža u tvom ružičnjaku kad se svaka latica najjačom bojom zažari? To si ti. A on? Ohol bošnjački starkelja... kome si ti deveta rupa na svirali. Njemu su važni njegovi Bošnjaci i Arnauti, njih da protura na položaje, da ih dobro ženi i udaje, to je njemu važno. A ti veneš... dušo, nikad tvom djedu ne mogu oprostiti što te dao toj svirepoj bošnjačkoj leventi.

ESMIHAN: On – svirep? On je samo izvršilac. A naredbodavac je...

NURBANU: Budalo! Naredbodavac nikad nije kriv. On samo izlazi u susret žudnji izvršilaca za vlašću. Daje im dijelove svoje moći pod zakup.

Plaćaju poslušnošću. Kad se uzjogune, opominje ih na razumnu granicu. Mehmed je prekoračio sve granice podnošljivog. Veliki sluga zamislio da je veliki gospodar. A starost mu pomutila razbor. Sasvim.

ESMIHAN: Ali, majko, ja ga volim. Ja sam svu našu djecu s njim u ljubavi začela. Što smjerate učiniti s njim, učinite i sa mnom!

NURBANU: Eh, takva ljepota, a tako sitna pamet! Uostalom, ja se, kao tvoja majka moram o tebi da brinem. On je već star i onemoćao. U slučaju da ostaneš udovica, koji ti se čovjek dopada? Biraj! Ima mladih beglerbega... ni ona dva perzijska princa nisu loši. Galantni

su... prebogati... biraj!

ESMIHAN: Majko, pa vi mog živog muža sahranjujete! Neću, ne govori mi više... neću da čujem... Vidim ja kud smjeraš. Ubij i mene!

NURBANU: Kćeri!...

SOKOLOVIĆ: (Uđe naglo, namračí se videći Nurbanu, shvati šta se događa, smješkom krije mržnju i srdžbu) O, zar moja punica – majka ne spava?

NURBANU: Mehmede, još sam toliko u snazi da mogu da sijelim do ponoći. A kad uporedimo moje i tvoje godine...

SOKOLOVIĆ: Hehehe!! Znam, znam koliko ste osjetljive kad se govori o godinama. Nisam na to mislio. Je li kakva nevolja, da pomognem? Ima li moja punica kakvog miljenika da ga promaknemo? Ili možda neko smeta, pa da ga... smaknemo, s božijom pomoću?! Ženo, zašto ne ponudiš majku nečim...?

NURBANU: (Sokoloviću) Samo nemoj ti da mi spremiš piće...!

SOKOLOVIĆ: A zašto ne bih i ja kad znaš koliko te volim?

NURBANU: Voliš me toliko da od tvog šerbeta ne bih ni tri uzdaha sastavila, a već bih... ohoo...

SOKOLOVIĆ: Teška optužba, punice – majko. Pogotovo kad se uzme u obzir tvoja beskrajna ljubav prema meni.

NURBANU: Previše zajedaš, Mehmede. Zaboravljaš ko si i odakle si.

SOKOLOVIĆ: Paa... ni moja punica nije Osmanovička. Koliko pamtim, ona je... čini mi se, Jevrejka... naravno, porijeklom.

NURBANU: Mehmede! (Histerični vrisak moćne žene koja u ovom trenutku još nije u prilici da se osveti, da kazni) Kćeri, kako možeš kraj ovoga? – Mehmede, zažalićeš... Kćeri, pamet u glavu! Zapamti, razmisli! (Gnjevno ode)

SOKOLOVIĆ: (Podsmijehom isprati Nurbanu. Nasmiješen, ženi) Šta hoće?

ESMIHAN: Mrzi te.

SOKOLOVIĆ: Samo to? Pih! Je li te zatekla budnu?

ESMIHAN: Da. Čekala sam te... stalno sam mislila na onog. Ne smijem pred drugima da te pitam. Ko je bio taj?

SOKOLOVIĆ: Hamzevija? Onaj s nožem? Bošnjak. Zamisli!

ESMIHAN: Je li odmah posječen?

SOKOLOVIĆ: Naredio sam da ga dobro nahrane... i... ostalo... Ali, pobogu, o čemu mi razgovaramo? Nemoj da brineš moje brige, od tebe je dovoljno da brineš o djeci i unučadima. (Poljubi je u rame) Hm, ovako miriše samo zrela fočanska jabuka. Zagriješ, plemenito tle, blaga reskost svježeg osočja, miris cvata davnog, minulog... (sjedne naprema njoj) Je li ti dan bio dug?

ESMIHAN: Duži od teške godine. Taj luđak s nožem...?

SOKOLOVIĆ: Nije luđak. Po obrazovanju, mogao bi biti carigradski kadija.

ESMIHAN: Ali, zašto? Kod tolikih tvojih dobročinstava...?

SOKOLOVIĆ: Hamzevija! Hamza Bošnjak... sjećaš li se onih buntovnika, onih pjesnika i filozofa... Orlovići, Tuzla, Gračanica, Sarajevo, Zvornik, pa ovdje... Konija, Smirna, pa Solun... Ebu Suud efendija ih je ispitivao i utvrdio krivicu... Isječeni su. E, ovaj je posljednji... Hamza Bošnjak je osnivač. I stric ovom momku. Ah, što momak ima jezičinu! I kako kroji umne rečenice! Šteta! Šteta!

ESMIHAN: Ali, zašto tebe?

SOKOLOVIĆ: Paa, sve ono što se ne slaže sa zakonitim ustrojstvom carstva, pobuna je. A svaka pobuna je kažnjiva. A za svaku kaznu koju izriče zakon, odgovoran je i zakonodavac i vrhovni izvršilac. A to sam ja. Šta ja tu mogu! Smrtne presude su neophodno trnje na livadama svakog upravljanja državom. Naredio sam da se pobiju. A ovaj ih sveti.

ESMIHAN: Kad bi ti ostavio službu i posvetio se radostima života.

SOKOLOVIĆ: Ženo, služba je život posvećen potrebama i radostima drugih. Život krvav, ali za ljudski rod – neophodan.

ESMIHAN: Kad bi ostavio svoj položaj, ne bi bio opkoljen ubicama, nego prijateljima. Strah me.

SOKOLOVIĆ: A koji je šejtan svima vama? Ubice, ubice! Pa šta! Vojnik iziđe na bojište, sto hiljada ubica trči prema njemu, i niko ne kaže: bježi, eto ubica! Ljudi stare, godine im se gomilaju za vratom, niko ne viče – zaustavite godine, one su opasne ubice! Čim se rodi, sve dok ne umre, čovjek je opkoljen; grom baca vatrene sjekire, susjed zavidi, prijatelj iznevjerava, bolest čuči u zasjedi tijela, voda se propinje da poplavi, mećava vrišti da zatrpa, konj striže ušima da se čiftekne, neki vezir sastavlja spisak sto hiljada ratnika za sutrašnji rat... sultan čačka zube i smišlja kako da se otarasi vezira, tamo neki kmet birčanski, kraj ognjišta smišlja kako da doskoči obojici... svako nekome smrtnu poparu kuva. Niko od nas nije pošteđen. I sasvim je

svejedno podlegne li čovjek sablji plaćenog ubice, ili mu srce prsne od neke uvrede dojučerašnjeg prijatelja. Svi smo opkoljeni. I ti. Ja, pogotovu. Ali, čovjekovo je da se uvijek i iznova probija kroz te kružne hajke sjećiva, da radi, da prkosi. Uostalom, život bez protivnika nije dostojan čovjeka. Samo protivnik izazove u nama vrline. Ili mane, svejedno.

ESMIHAN: Ja te molim, da bar ne izlaziš bez jake pratnje.

SOKOLOVIĆ: Dovoljan mi je Muzafer Pilavija (S mržnjom pogleda na večeru koju je donijela robinja i udaljila se) Zašto ne legneš?

ESMIHAN: A ti!

SOKOLOVIĆ: Ja bih morao još nešto da pročitam...

ESMIHAN: Nećeš.

SOKOLOVIĆ: Oho!?

ESMIHAN: Nećeš. Dosta! Dosta je i tih pisama i knjiga i te svjetine što se mota, dosta tog bdijenja i – šutnje oko mene! Ne mogu više... Neću. Sjedi! Ako ne možeš spavati, pričaćemo...

SOKOLOVIĆ: (Ironično ali savlađujući bezvoljnost, Sokolović priđe ženi, zagrlji je) Slatka mivko, nemoj da plačeš! Sad ću ja... samo da se raspremim. De, ti lezi! (U trenutku kada je malo silom, malo staračkom šalom povali, iznad njega, nagnutog nad nju, strijela se zabode preko njegovih leđa u drvenu izrezbarenu oplatu zida. Za svoje godine neobično hitro, vezir skoči, strgne sa zida sablju, otvori vrata, izviri, sabljom razmače zavjese, vrati se, uzme strijelu, razgleda je) Iz dvorske radionice. Od ove godine.

ESMIHAN: Bježimo! Možda je ubica opet napeo luk.

SOKOLOVIĆ: Ne brini, dušo! (Zagrlji je, zakloni tijelom, krišom zvijera očekujući drugu strijelu. Čuje šum, odskoči, spreman da se brani, ali se u vratima pojavi Pilavijina glava)

PILAVIJA: (zbunjen ženinom obnaženom ljepotom) Oprosti... vidim... vrata otvorena... a ti sa sabljom...

SOKOLOVIĆ: Uđi, Muzafero! (Dok se Esmihan, njima okrenuta leđima, usplahireno oblači, vezir Pilaviji pokazuje strijelu) Zabola se tu. Odakle je odapeta?

PILAVIJA: (nagne se kroz prozor) Iz druge krošnje.

SOKOLOVIĆ: Oho! Izvrstan strijelac!

PILAVIJA: (zagleda strijelu) Grk Nazir. Potražiću ga.

SOKOLOVIĆ: Ne treba. On je već zadovoljan jer je promašio. (Ženi) Ti si se već spremila?

ESMIHAN: Ja bih išla... A i ti morao... odavde... bože!

SOKOLOVIĆ: Ala si ublijedila! Muzafere, kako joj stoji blijedilo?

PILAVIJA: (Još motreći uokolo) Moj vezir ima najljepši rubin u carstvu.

ESMIHAN: Moj vezir ima uza se najhrabrijeg junaka u carstvu.

SOKOLOVIĆ: (grubom srdačnošću domaćina – seljaka) Ma, šta vi to jedno drugom, je li? Kod mene živog? Ti, kumrijo, idi u svoje odaje... Ovdje nije baš najsigurnije...

ESMIHAN: Tek kad vidim da i ti polaziš...

SOKOLOVIĆ: Slatka mivko, još nismo u prilici da mi i ti postavljaš neke uslove. Moraš ići. (Izvede je na hodnik, vrati se, ali srdit i zabrinut, čime pokaže da su smijeh i srdačnost bili samo zavjesa i utjeha prestrašenoj ženi) Žene! Ipak, nisu sve iste. (Uzme strijelu) Dakle, tako? Počeli su otvoreno. (Strijelom udari gong. Slugi presamićenom u vratima) Je li žena otišla s pratiljama? Ah, ja zaboravio da ti je odrezan jezik! Zdjelu hladnog šerbeta! (Dok sluga izbiva, razgleda strijelu) Tako, znači!

PILAVIJA: Bolje bi bilo da se povučеш. Sami smo, pašo hazretleri! A njih je mnogo.

SOKOLOVIĆ: Zaveži!

(Sluga unese zdjelu. Sokolović posegne za nju, ali ga Pilavija pretekne. Prvi proba. Kad Sokolović ponovo pruži ruku, Pilavija opet izmakne zdjelu.)

PILAVIJA: Treba čekati. Možda je otrovano.

SOKOLOVIĆ: (Vikne) Pa zašto onda ti piješ, budalo?

PILAVIJA: Ko će drugi?

SOKOLOVIĆ: Ne tražim od tebe toliko.

PILAVIJA: Moje je da te čuvam. A ti kako hoćeš.

SOKOLOVIĆ: Za toliko nisi plaćen, nažalost!

PILAVIJA: Ne čuvam ja tebe za plaću.

SOKOLOVIĆ: Nego?

PILAVIJA: Paa, kad tvoja svjetlost želi da čuje, čuvam te jer si mi drugi otac, jer ti je plemenito i mudro sve što...

SOKOLOVIĆ: (Malo ironično začuđen Pilavijinom neobičnom patetikom) Zar baš sve?

PILAVIJA: (Naglo referira iz patetike u nedoumicu) Ma, nije baš sve posve...

SOKOLOVIĆ: Na primjer?

PILAVIJA: Molim, da najprije postavimo dvostruke straže! Ili da bar za noćas napustimo ove odaje.

SOKOLOVIĆ: Ne smiješ da kažeš? Hajd, stisni!

GLASNIK: (Uskoči i pokloni se) Sadudin-efendija, Allah mu ugled uvećao!..

SADUDIN: (zadihan širi ruke) Neka je slava i hvala milostivom Allahu! Pred ovolikom radošću padaju sve sitne svađe i nesporazumi. Mehmed-pašo, neizrecivo mi je drago što je strijela mašila. U vrtu je uhvaćen Grk Nazir. On je digao poganu ruku na te. Ne brini, zločinac je već kažnjen. Zadavljen je i iskomadan. I sam sultan Murat-han šalje ti pozdrave i čestitke povodom srećnog izbjegnuća te...

SOKOLOVIĆ: Drugi put nađi boljeg strijelca!

SADUDIN: Kako, kako?

SOKOLOVIĆ: I selam ćeš sultanu... i reći ćeš mu, pošto on izbjegava da me primi po službenoj dužnosti, na što je zakonom svojih otaca obavezan, reći ćeš mu – znao sam za vaše pripreme da me ubijete.

SADUDIN: Allah, kakve teške riječi!

SOKOLOVIĆ: Mrzite me svi vi kojima je zanat i životni cilj da gradite sebi, a harčite carstvo... Svi vi jedva čekate da vidite ovu glavu kako se niz kaldrmu kotrlja, pa da zaigrate kolo oko mog trupla...

SADUDIN: Mehmed-pašo, kako možeš...?

SOKOLOVIĆ: Ne laj! Pitaj sultana, želi li moju smrt zato što sam u službi ovom carstvu i lozi Osmanovića šatro svojih šezdeset godina života? Šta sam služeci – zaradio tolike rane, kostobolju i bijele vlasi? Što sam smirio 21 pobunu kad je loza Osmanovića, s Muratom zajedno, bila perka ptičija pred orkanom? Hoće li on da me ubije zato što sam ga ovim rukama posadio na prijesto, koji je uz malo mog nehata, mogao pripasti drugom? Što nad granicama carstva bdijem danju i noću, dok se hiljade ulizica, s tobom na čelu, oko njega vesele rasipajući blago – tu krv vojnika i muku seljačku? Šta je, što zvjeraš oko sebe?

Soba.

Ložnica.

Kaži mu i to. Evo postelja je još topla od ženinog tijela. Neka uzme u obzir i to da ja nisam izlapjeli starac kome je vrijeme da ide. Još ja mogu buljuk djece da napravim. Još ja mogu sa svima vama da se nosim o megdanu i pred ženom i pred historijom. Jesi li zapamtio sve što sam ti rekao? A sad – napolje! Napolje dok ti nisam pesnicom razvalio tu poganu lubanju! (Pošto Sadudin pobjegne, Sokolović se još razgnjevljen vrti po sobi. Onda iznenada, umoran, sjedne na postelju) Bože! Zar su muka i čemer jedina tvoja nagrada? Muzafere, umoran sam. Koji je sat? Gluho doba. Šta ćemo, nesrećni Pilavija?

PILAVIJA: Pašo hazretleri, idi sultanu, traži da te oslobodi dužnosti, bježimo odavde!

SOKOLOVIĆ: To? To – neću. Neću za inat. Jesi li čuo onog momka u tamnici, onog hamzeviju? Ili onog nesrećnog dobrovoljca? Po kom zakonu oni, goloruki, i vezani, mogu prkositi i meni i svojoj carskoj sili, a ja... s tolikom silom u rukama, ne mogu jednoj rulji čankoliza i trovača? Ne idem. Neću. Reci Hasanu neka mi čauši sutra dovedu dvojicu buntovnika! A on neka odmah dođe s dosta hartije!

PILAVIJA: Pašo hazretleri, da idemo odavde! Smrt vreba.

SOKOLOVIĆ: Rekao sam, sutra hoću da vidim onu dvojicu nesrećnika ovdje. Izvrši zapovijest! (Pošto Pilavija ode) Tako! (Gleda kroz prozor) Bože, požuri jutro. Treba mi dan. He! Hehehe! Pozvaću ih lijepo na Divan. Zamoliću ih da stupe u moju službu. Javno. Onaj učeni bio bi dobar tabor-imam. Ooh! Bože, zašto li to činim! Kakvu li nesreću time izazivam?

Zatamnjenje

SCENA PETA

Sokolovićeva soba prazna. Esmihan u svojoj sobi. Robinja joj oblači ogrtač. Esmihan prelazi u vezirovu radnu sobu, misleći da je vezir tu.

ESMIHAN: Eto, još ga nema.

I ROBINJA: Paša-hazretleri nosi prevelik teret za svoje godine.

ESMIHAN: Još kad mu se doda mlada supruga koja ima svoje hirove...!

I ROBINJA: Oo, Esmihan – hanum, tvoji hirovi su blagoslov za muža. Ti imaš dušu melekja.

ESMIHAN: Znaš da laskaš.

I ROBINJA: Ja samo uzalud pokušavam da nađem prave riječi zahvalnosti što si me spasila od onog...

ESMIHAN: To je Mehmed-paša učinio. Zašto li ga je moj brat toliko zadržao? Čuj, da mi malo prošetamo dok se on ne vrati...!

I ROBINJA: Trebalo bi da se vratimo u dvor. Ne vjerujem da bi ti šetnja ovdje prčinila zadovoljstvo. Pretrčavaju glasnici, straže su sve sami Arnauti i Bošnjaci... dobacuju... ne razlikuju sluškinju od vezirove žene...

ESMIHAN: U dvor neću. Želim da budem što bliže ovoj sobi. Brinem se za njega... (vrate se u Esmihaninu sobu, zatim iz nje izađu)

Vrata na vezirovoj sobi se naglo otvore. Upada Sokolović, za njim zabrinut Pilavija, pa kasajući – Hasan defterdar.

SOKOLOVIĆ: (iznenada otkrije u ruci spise. Bijesno ih baci) Zemljo! Ljudi!

HASAN: Neka se tvoja svjetlost stiša. Carska volja je promjenljiva, kao prolječno nebo nad Sarajevom.

SOKOLOVIĆ: Oo, ljudi! Da on odbije da me primi? Pa ne tražim ja od njega drolju za postelju. Ja dolazim., državnim poslom. Ne mogu bez njegovog odobrenja. Da učinim bez pitanja, odsjeći će mi glavu. Ako ne učinim, opet će... Oni me guraju u pogrešku.

HASAN: Ee, kad bi paša hazretleri mene poslušao!

SOKOLOVIĆ: Šta je?

HASAN: Da ostaviš... da se ukloniš... mirno život da provodiš u porodici... među prijateljima. A prijatelja imaš, Husrev-paša, pa neimar Sinan... pa pjesnik Bakija...

SOKOLOVIĆ: Ne trtljaj džaba, ne umijem ja naprazno glodati vrijeme. Gladan sam. (Poviri u Esmihaninu sobu) Nema je... Hvala bogu. Ako ja moram konačiti van kuće, ne mora ona. (Pilaviji) Neka mi sprema tanku čorbicu! I komad pogače! (Pošto Pilavija iziđe) Hasane, znači od sultana nemamo više šta tražiti... Bože, da ja doživim pod stare

dane da me maršnu s carskih vrata! A nekad sam njegovom silnom djedu Sulejmanu-hanu ulazio u spavaću sobu bez pitanja! Da... Oo, zemljo! O vremena!

HASAN: Kad te tvoji prijatelji savjetuju da odstupiš...

SOKOLOVIĆ: Budalo! Nisam ja u pitanju, nego carstvo. Da samo za trenutak popustim dizgine, raznijeli bi ga kao zvjerinje lešinu...

HASAN: Zlo ti spremaju. Carska zlovolja je uvod u golemu nesreću.

SOKOLOVIĆ: Paa... nosaćemo se. (Pilaviji koji se vrati) Šta je s tim? U posljednje vrijeme, kad se nasekiram, naglo ogladnim, sav treperim... Čelebija liječnik kaže da je to – popustio glavni damar koji drži drobinu. Šta je s ručkom?

PILAVIJA: Sad će...

(Sokolović zlovoljno hoda po sobi. Odgurne zavjesu s vojne karte. Posmatra, prelazi dlanom preko nje, zatim naglo navuče zavjesu. Pošto su ga njih dvojica ćutke posmatrali, uhvati njihove poglede).

SOKOLOVIĆ: Šta je? Gledate kako budalesam? Hm! Pa... gledajte! Ako mi do večeri srce prsne...

HASAN: Allah!

SOKOLOVIĆ: Muzafero, da znaš, za onim vratima u dolafu ima kutija za te. A ključ je ispod daske.

PILAVIJA: Ne razumijem...

SOKOLOVIĆ: Eeh! (Odmahne rukom nesposoban da objasni, da otkrije šta je tom oporukom htio reći. Nastavi hodati) Bože, bože, zar ljudsko biće može dotle dotjerati s mržnjom? Da me mrzi, to znam prije nego što sam ga doveo na prijesto. Ali koga će umjesto mene postaviti? Sadudina? Ili onog lopova baščovana Šejh Šudžaju? Šta je, Muzafero?

PILAVIJA: Nije mi jasno za onu kutiju...

SOKOLOVIĆ: Moram li ti, kao djetetu, sve objasniti: ako mi srce prsne, ili ako me ubiju, uzmi tu kutiju i ponašaj se prema uputstvima koja su ti tamo jasno napisana! Eto... to.

HASAN: Allah! Nije valjda dotle došlo...

SOKOLOVIĆ: Šta ja znam?! Kad car dadne znak da se neko makne, onda taj neko može biti i Sokolović, džaba mu je...

HASAN: Pa zašto onda ne odstupiš, kumim te bogom?

SOKOLOVIĆ, *A carstvo? A granica? A Zakon? A red? A moje ime?* (I rob otvara vrata. Tri robinje unose na rukama suđe, zdjelu, hljeb, ibrik, i legen, peškir za ruke. I rob pokazuje gdje će prostrijeti)

SOKOLOVIĆ: (Nestrpljivo opere i obriše ruke peškirom) *Muzafere, Hasane, tri su kašike! Bujrum!*

HASAN: (Sumnjičavo zagleda u roba) *Koji si ti?*

I ROB: *Ja? Bajremi je bolestan, pa su mene poslali...*

HASAN: *Ko te poslao?*

I ROB: *Tako mi naređeno...*

PILAVIJA: (Počeo je i sam sumnjati. Vezir je podigao kašiku k ustima. Priskoči veziru. Uhvati ga za ruku) *Nemoj još! (I robu) Ko te poslao?*

SOKOLOVIĆ: *Ja ga poznajem. Ostavite ga! Dvije godine je bio sultanin sofra -baša!* (opet podigne kašiku)

PILAVIJA: (Otme i kašiku i zdjelu) *Ja ću prvi...*

ESMIHAN: (Utrči, krikne) *Nee, ne dirajte jelo!* (Otme od Pilavije prinese robu) *Jedi!*

I ROB: *Nisam ja kriv...*

ESMIHAN: *Jedi!* (Istrgne iz Pilavijinih korica sablju, prisloni je robu na prsa) *Jedi! Šta je, ne smiješ?*

SOKOLOVIĆ: *Ženo, idi u svoju sobu!*

ESMIHAN: *Neću. Neka kaže... Bože! Svojim očima sam vidjela Sadudina... kada ga ispraća... znala sam... znala sam... oo, ljudi!*

SOKOLOVIĆ: (Vrati sablju Pilaviji, uzme ženu za ruku, dovede je do sobnih vrata, uprati i nju i robinje, vrati se. Robu) *Paa?*

PILAVIJA: *Kazuj!* (Vadi sablju)

SOKOLOVIĆ: *Ne!* (Robu) *Vrati se onima koji su te poslali i kaži im da im zahvaljujem na ručku. I da mnogo žalim što im poklon ne mogu vratiti istom mjerom... Idi!*

HASAN: *Ne! Bolje je sačekati... Bolje je da sami dođu. Doći će... ubrzo!*

SOKOLOVIĆ: *Imaš pravo.*

PILAVIJA: *Tamo! U čošak! Klekni! Ne mrdaj, kurvin sine!*

HASAN: (Sa strahom obiđe zdjelu) *Pašo hazretleri! Molim ti se kao poočimu, bježi! Bježi odavde! Idi! Idi, molim te. Ljubim ti i noge i*

ruke, idi!

SOKOLOVIĆ: De, ne prepadaј me!

I ČAUŠ: (Utrči) Je li gotovo? (Ugleda Sokolovića, Pilaviju, Hasana, I roba, zabezeknut, prestravljen) Go... ja... ništa... (klanjaše) Pogriješio...

SADUDIN: (Upada slavodobitno) Od toga nema lijeka...

SOKOLOVIĆ: Ima.

SADUDIN: (Zaprepašten) Selam! Neka vas... božji blagoslov... ovaj, htio sam da upitam za zdravlje najslavnijeg...

SOKOLOVIĆ: Hvala. Neka Allah tebi podari bolju pamet! Šta ima? Šta nema? Kako zdravlje? Kako naš sultan Murat han? Allah mu vid razbistri! (Sokolović se razjaren primiče Sadudinu. Pilavija mjerka sablju i Sadudinov vrat. Za sve to vrijeme sinkrono, robinje rashlađuju i umiruju Esmihan u njenoj sobi.)

SADUDIN: (Jasno se vidi da se ispod podrugljivih vezirovih pitanja krije opasan gnjev. Uzmiče) Ja... dobro ja... Allahimanet... (Pobjegne)

SOKOLOVIĆ: (Gleda za njim) Ha! Hahaha! (njegov neurotičan zakocenut smijeh prihvate i Hasan i Pilavija. Hasan se guši u uškopljeničkom falsetu. Valja se. To je nagla provala, neurotično opuštanje nakon straha. Vezir uzme Hasana za jaku. Podigne ga. Govori mu kroz smijeh) Idi, idi molim te, odvedi ovog roba božjeg u kuhinju, i kaži, hahaha... kaži... ah! Ma, ili, kaži im svima nešto... izmisli... hahahah... kaži... (Rukama gura Hasana i roba. Još se smije. Kad dođe nasred sobe, briše oči i lice od znoja, smijeh ga napušta polako... rukom umiruje Pilaviju koji grlato kikoće)

HASAN: (Odlazeći posljednji put, stane kod vrata, obrne se, ražalošćen, ali smiren) Pašo hazretleri, oni sigurno čekaju... oni su svi na okupu...

SOKOLOVIĆ: Šta ti je?

HASAN: Ja idem, a osjećam: noć je nesrećom suždrebna.

SOKOLOVIĆ: (Još s tragovima smijeha) Idi, slobodno, ne smije tebe niko taknuti.

HASAN: (Uporno pri svom predosjećaju tragedije) Ako se ne vidimo, da znaš, svi papiri i sve knjige su sređeni, popisani i povezani. Molim ti se, ne daj neukom i površnom da nastavlja...

SOKOLOVIĆ: Ma, idi Hasane, šta ti je sad odjednom?

HASAN: ...a ti se pričuvaj, tako ti boga, zar ne vidiš kako smo opkoljeni? Ako se ne vratim, pašo hazretleri, oprosti... ja sam dužnost vršio kako

*sam znao i umio... Muzafere, ne zamjeri. I... otvori dobro oba oka!
Savjesna služba je mjerilo čovjeka! (Ode dostojanstveno)*

*I GLASNIK: (utrči savije se) Dovedi su zatvorenike, kako je juče
zapovjedbno...*

*SOKOLOVIĆ: (Pilaviji) Kakve zatvorenike? Ah, da Bošnjake. Neka dođu
sutra na Divan! Ne! Čekaj! Uvedi svu trojicu!*

II GLASNIK: Pašo, hazretleri, ljubim ti skut i ruku, dvojica su.

SOKOLOVIĆ: A treći?

*I GLASNIK: Treći je umro, čim smo ga izveli iz mraka... Strašno... nije
mogao...*

SOKOLOVIĆ: Oslobodio se muka! Šta mogu! Paa... uvedite prvog!

*DALKILIĆ: (Bos u ritama, zapušten, odriješen, trlja zglavke, žmirka,
iskosice gleda u vezira, koji i vedar i umoran, sjedi) Merhaba,
krvniče!*

SOKOLOVIĆ: (Blago) Kasime, ja sam samo veliki vezir.

*DALKILIĆ: Ti si varalica i glavosječa. Gdje su pare za islužene vojnike? Je
li moj otac prešao na islam zato da bi mu sin skapavao od rana i
gladi?*

SOKOLOVIĆ: De, lakše malo! Hoćeš li sjesti?

*DALKILIĆ: Gdje su pare? Šta bi od onolikh tvojih obećanja nama
vojnlicima? Oo, mi lude glave vojničke! Gdje su moje pare? Zemlja?
Jesi li je ti opljačkao? Malo ti svega, pa i sirotinjsko... otimaš...
(razgleda sobu) Sve je ovo našom krvlju išarano. A tebi – smiješno...*

*SOKOLOVIĆ: (Iza skrivene pomične daske u rafu izvadi sahan i komad
hljeba, stavi pred Kasima. Iza pojasa izvadi i baci mu kesu s novcem)
Jedi, a novac uzmi!*

*DALKILIĆ: Hvala. (Pojede alapljivo, opipa kesu, tutne je u njedra. Ne zna
kud bi sad, da li da bježi, ili da ostane)*

*SOKOLOVIĆ: Sačekaj u hodniku! Sad će te pustiti. Daće ti još petnaest
zlatnika. Okupaj se, obrij, iz mojih skladišta neka ti daju najljepšu
odjeću i oružje... kako zaslužuje junak...*

DALKILIĆ: ...Oprosti... kajem se... Pašo presvijetli, nisam znao...

*SOKOLOVIĆ: Idi! Idi! (Pošto Dalkilić priskoči njegovoj nozi, poljubi je i
ispuže napolje) Muzafere, jesi li vidio? Žalosno! Daa! Vojnik!
Plaćenik! Uvedi drugog! (Pilavija uvede odvezanog Orlovića koji*

stane smiren i dostojanstven.) *Objasni mi još jednom zašto si htio da me ubiješ?*

HAMZEVIJA: Da ti vratim za pokolj hamzevija. Da naplatim plać njihove djece. Da zadovoljim srdžbu slobodne misli našeg reda koji si osakatio ubivši čestite i mudre. Eto zašto. Vрати me u tamnicu! Ili šalji na gubilište! Gadim se mjesta na kome stojim.

SOKOLOVIĆ: A kad bi ti bio veliki vezir?

HAMZEVIJA: Veziri nisu potrebni. Po našem učenju, uprava je suvišna.

SOKOLOVIĆ: Ali, kako bi se održalo carstvo?

HAMZEVIJA: Čemu carstvo?

SOKOLOVIĆ: Ali kako bi se dogovorili o čuvanju imetka i... slobode?

HAMZEVIJA: Od koga da ih čuvaju?

SOKOLOVIĆ: Od drugih carstava...

HAMZEVIJA: Ja sam i njih imao u vidu. Ne samo tursko.

SOKOLOVIĆ: Djetinjarija! Kakve naivčine razmišljaju o sudbini islamske države!

HAMZEVIJA: Znao sam da me veliki vezir neće razumjeti.

SOKOLOVIĆ: Niko. Ne samo vezir.

HAMZEVIJA: Uglavnom veziri.

SOKOLOVIĆ: Slušaj, mladiću! Zaloga pravičnosti leži u sili zakona. I sposobnosti izvršioca.

HAMZEVIJA: To je, čini mi se, iz udžbenika za treću godinu janjičarske škole, stranaa... ee... stočetrdeseta... Na tome se školuju svjesne ubice.

SOKOLOVIĆ: Ma slušaj, ti, peksine bezobrazni! Sloboda je u sigurnosti. Sigurnost je u sili... naravno, razumnoj...

HAMZEVIJA: To je filozofija čizme i biča. To je mudrost vas koji ne možete da ne upravljate i da ne budete sluge uprave. Vi polovični, vi strašljivi, vi ne možete bez sile, kao njena tegleća marva, i kao njeni činovnici. Vi nesposobni za slobodu, vi kukavice, vi bajraktari nasilja, vi... tirani...

SOKOLOVIĆ: Zaveži budalo! Muzafere, izvedi ga! Neka ga nahrane, preobuku i daju desetak zlatnika! (Pošto se Pilavija vrati sam) Jesi li ga čuo? Aa? Puna glava žestokih buba! A petlja – čvrsta.

PILAVIJA: Molim ti se...

SOKOLOVIĆ: Šta je? Blijed si.

*PILAVIJA: Molim ti se kao ocu i gospodaru. Hasana, natrag! Zovi Hasana!
A sutra, traži sebi zamjenika!*

SOKOLOVIĆ: Da nisi ti mušterija?

PILAVIJA: Jesam, ako ćeš ti biti sultan.

*SOKOLOVIĆ: Zaveži! Takve bogohulne misli ipak mi ne padaju na pamet. A
zbilja, kako bi ti izgledao kao veliki vezir? A ja, ne kao sultan, bože
me sačuvaj, nego kao tvoj čuvar? Aa?*

PILAVIJA: Teška šala u ružno vrijeme.

*SOKOLOVIĆ: U velikim trenucima treba se šaliti. Šta bi bilo da sam ja ti, a
ti – ja?*

*PILAVIJA: Paa, po volji pašo hazretleri! Da probamo?! Da zamijenimo
kape, kad ne možemo glave. (Pošto izmijene kape, Pilavija tutne i
svoju sablju veziru u šake. Zatim, imitirajući vezira, ushoda se po
sobi. Onda strogo) Što stojiš tu i bleneš? Na svoje mjesto!*

SOKOLOVIĆ: Oprosti, pašo hazretleri!

*PILAVIJA: Hasane, piši! Hm! Svoj mojoj rodbini koju sam na svojoj grbači
izvukao iz mraka na svjetlost i u obilje, a ja za to dobio – šipak! Svima
Bosancima koje sam školovao i na položaje postavio, a oni mi rade o
glavi...*

SOKOLOVIĆ: (Veselo) Da ti ne pretjeraš, Muzafere?

*PILAVIJA: Pilavijo, ne petljaj se, nego bolje oslušni! Čini mi se neko nezvan
mota se oko vrata.*

SOKOLOVIĆ: Hehehe! – baš si šejtan!

*PILAVIJA: „Već su vlasi pobijeljele,
presta žudnja i za zvanjem
Puti k spasu presječeni,
a brdima mrak se hvata".*

*To sam napisao i potpisao ja, Mehmed Sokollu. Daa. Moj Pilavijo, ti
misliš da ja ne vidim šta se oko mene zbiva. Ako ja drmam carstvom,
to ne znači da i mojom dušom, kao i dušom svakog sitnog podanika,
ne drma neka sila i nevolja. I ja drhturim, i ja cvilim, moj Pilavijo.
Jer, ko sam ja, moj Muzafere? Jedno obično siročje kojeg su slučaj,
božija volja i dječiji strah od povratka kući u siromaštvo i muku,
iznijeli dovde. Dokle reče?*

Dovde. Do vrha. Kad tamo, a ono... isto.

Išta?

Ništa.

Eto, i mene zglobovi bole kao i svakog romanijskog stara seljaka. Straže oko mene. Na moj povik sto hiljda vojnika može krenuti, a mene strah. Od čega? Od svega. Od konačnog. Hasane, gdje ono stadoh? Ah, umoran sam. Hasane, idi, nastavićemo sutra. Ne mogu više. E moj Pilavijo, sad u nas u zavičaju liježe zimski mir na zemlju. U toploj sobi čeljad posjedala. Brkat polusijed djed uzeo gusle... Dječica otvorenih usta slušaju kazivanje o junacima. U aharima konji rumaju zob i sneno odihuju. Budan rundov bdije. Sazviježđa nećujno plove. Mir i božiji blagoslov. Mir i blagoslov.

A mi? A ja?

Ja se natežem s dvorskim govнарima i ubicama. Za što? Ne znam. Možda se ja bunim protiv sebe i svoje nesrećne rađevine. Strah me od nje. Užasavam se. Ta, ja sam opkoljen ubicama. Sve su kapije u meni i oko mene zatvorene. Ja nemam kud. Nemam čak ni zablude u koju bih pobjegao. Samo strah i srdžba.

Srdžba i strah.

Muzafere, strah me...

Hoće da me ubiju.

Odbij ubice od vrata!

(Sokolović je od prvih Pilavijinih riječi o umoru iznenada ozbiljno shvatio ovu igru. Riječi o strahu su ga zapanjile. Nehotice je nekoliko puta prestrašen trgnuo pogled ka vratima.)

PILAVIJA: Pa, šta čekaš Muzafere? Eto ubica kod vrata. Pilavija naglo otvori vrata. Trojica ubica s isukanim noževima iznenađeni su, ne mogu da se snađu ko je vezir ko Pilavija. Gotovo pomahnitao od igre.

PILAVIJA: (Krikne) Ubij, Muzafere, šta čekaš?!

(Pošto vezir, paralizovan otkrićem, ne zna kud bi s rukama, sa sabljom, Pilavija zbacila vezirov kauk s glave, otme sablju i iskoči pred ubice. Dok se on na hodniku bije s njima, vezir sakrivši lice u šake, šapuće).

SOKOLOVIĆ: Ljudi, ljudi! (Esmihan je na trku i viku najprije iz svoje sobe istrčala na hodnik, zatim se trkom vratila kroz svoju sobu u vezirovu)

ESMIHAN: Zar opet?

SOKOLOVIĆ: Šta je?

ESMIHAN: Pa... kolju se po hodniku. Zar ne čuješ zaboga? ,

SOKOLOVIĆ: To Pilavija vrši redovnu službu (Sokolović pokušava da se šali, ali je unezvijereno psihički prisutan dvoboju u hodniku)

ESMIHAN: Pa tebe su opet htjeli ubiti. Zašto sjediš? Zašto ne učiniš nešto?

SOKOLOVIĆ: Da mi je znati koji šejtan tebe dovodi ovamo kad ne treba? Zašto nisi ostala u dvoru? Ti si od te sobe za posjetu napravila stalno stanište. Hajd, zovi pratilje i idi!

ESMIHAN: Neću.

SOKOLOVIĆ: Kako?

ESMIHAN: Neću. Zašto ti ne odeš? Zašto jednom ne ostaviš ovo krvavo leglo? Kakva to strašna zabluda vitla tobom? Vlast? Zar ti nije dosta, tako ti boga? I šta vam je da se svi o nju tako zvjerski otimate? Čitavog života kod muža, bez muža. Uvijek sama. Uvijek u strahu za te. Je li tvoje bošnjačko siromaštvo bilo tako strašno da se toliko bojiš ostati bez vlasti?

SOKOLOVIĆ: Ženo... carska kćeri, izidi! Izidi... a sutra kad se ova glava zakotrlja po kaldrmi, viči na nju. Dok sam živ ne povišuj glas, carska kćeri, zemlju ti tvoju... izlazi!

ESMIHAN: Mehmede! Ti si... ti si... poremetio umom... Ti nisi onaj...

SOKOLOVIĆ: Ja sam tek sad onaj.

ESMIHAN: (Ustrahu od muževljeve pesnice) Mehmede, tako ti naše djece i... naše ljubavi!

SOKOLOVIĆ: Kakve ljubavi u ovom kotlu mržnje? Idi! Budalo... i tebe će. Tvoj brat je pobio svu svoju braću, svih pet prinčeva, svoju krunu u dječijoj krvi okupao, pamtiš li...? I tebe će. Bježi! (Izgura je u sobu. Esmihan se sruši na postelju. U toj sceni dok je izvodio ženu do vrata, zateče ga Pilavija malo pocijepan i poprsakn krvlju) Eh, žene!

PILAVIJA: Gotovo! S božijom pomoći, ja sam svu trojicu...

SOKOLOVIĆ: (Odsutno) Da, da.

PILAVIJA: A šta ćete sad? Straže su nesigurne, kažu, ovi ih prevarili... bajagi, nosili ti uzvišenu poruku. Moramo ići... Da se kako probiti do Sarajeva, ili bar do Pljevalja, pa otud... Kaži nešto, Mehmed-pašo! Riječ jednu...! Ma, kud li Hasan osta za ovoliko? Mehmed-pašo, pa ti

mene, izgleda niti čuješ, niti vidiš? Pašo hazretleri! Opet se neko čuje. (Izađe, izviri na hodnik. Vraća se natraške unezvijeren. Za njim Sadudin, ali ne više zbunjen i servilan. Sad je ohol, nadmoćan. U ruci mu odsječena Hasanova glava koju drži za perčin)

SADUDIN: (uđe ne poklonivšise, smrknut, osvetljubiv, stavi pred noge velikog vezira krvavu glavu) Poslao ti sultan Murat-han.

SOKOLOVIĆ: (Pogleda glavu, krikne) Hasane! Oo, ljudi! (Sjedne smlaćen otkrićem)

SADUDIN: (je u ovom trenutku namršten dvorjanin kog je usluga sultana u vlastitim očima učinila višim od Sokolovića koji i ne shvaća njegove riječi, samo tiho ječi, krijući lice šakama) Poslao ti da vidiš i da shvatiš ko je ko u carstvu kojim upravlja loza Osmanovića. Previšnja odluka sultana Murata – hana o tebi pašće kad za nju dođe vrijeme. A ovo je samo uvod u strašnu opomenu svima vama došljacima, skorojevićima, koje je ovo carstvo najprije naučilo hodati, pa onda sve ostalo, vama – fukari govedarskoj koja, umjesto da bude srećna što je počašćena službom, dobila prohtjev da gospodari, vama – Bošnjacima i Arnautima i ostaloj periferiji ljudskog duha... (Pilaviji koji polako isukuje sablju, polazeći prema njemu) Šta je, medvjede? Da posiječeš? Ti misliš, ako smo mi Osmanlije ugladen svijet, da sam kukavica? Budalo, ko je bio janjičar prije nego što smo kročili u Bosnu? Hajde, izmahni!

PILAVIJA: Da ga raspolovim... pa jednu polovinu da pošaljemo sultanu... za tu glavu?

SADUDIN: (Nasmiješen) Tri strijele već nišane tvoja prsa. (Sokoloviću) Zapovijedeno ti je – nikud da ne izlaziš, osim na Divan. Konačna presuda biće ti na vrijeme saopštena.

PILAVIJA: (Dok Sokolović sjedi zgranut, on se vrti oko vezira) Mehmed-pašo, učini nešto! Pa mi smo opkoljeni. Treba bježati. Provuci se...

SOKOLOVIĆ: Kud? S kim? Ee, moj Muzafere!

PILAVIJA: Ali, poklaće nas... sami smo. Učini nešto, za milog boga! Da zovem janjičare! Pusti me samo pola sata da zovnem Arnaute i Bošnjake!

SOKOLOVIĆ: Protiv koga? Pa, ja sam Murata posadio na prijesto. Ja sam zaveo ovaj red i zakon. Ne mogu protiv sebe... Jesi li čuo: ja moram na Divan... redovni poslovi uprave...

PILAVIJA: Ubiće te.

SOKOLOVIĆ: Mogu ubiti, ali ne mogu nauditi ni mom imenu, ni mom djelu.

A moje djelo je... ipak ogromno. Neuništivo. Od prve kuhinje za sirotinju, do Višegradske ćuprije i oslobođenja one dvojice nesrećnika... Neću, neću da idem. Ustvari, nemam kud. Osim na sutrašnju redovnu sjednicu Divana.

ČAUŠ: (utrči, pokloni se) Husrev-paša, Allah mu sreću uvećao!

HUSREV-PAŠA: (62 godine, zdrav, snažan, uman vojskovođa, jedan od rijetkih čestitih koji su prijatelji Sokoloviću. Uđe žurno, pozdravi samo rukom, priđe Sokoloviću koji još sjedi i drži lice u šakama) Mehmede, nemamo mnogo vremena za razgovor. Skloni se, otputuj, razboli se, učini nešto! Sultan je zakrvavio očima.

SOKOLOVIĆ: Ali, zašto... zašto toliko? Šta sam učinio?

HUSREV-PAŠA: Mehmede, on te mrzi od djetinjstva. Pa znaš... otac je svu strogost prema njemu preko tebe provodio. Mehmede, on te mrzi užasno... jer si jak, jer si veći... jer na njegovu glavu bacaš sjenu... jer je nemoćan pored tebe... skloni se, molim te! Vrijeme je kratko. Za koji sat, ni mi, tvoji prijatelji, nećemo moći ništa učiniti. Ako do sutra ne odstupiš, ni ja, carski rođak, ni Esmihan, carska sestra, nećemo moći...

SOKOLOVIĆ Neću.

HUSREV-PAŠA: Mehmede!

SOKOLOVIĆ: (Vrisne) Neću. Je li spremio nove ubice? Gdje su? Idi ti, idi, dragi moj Husrev-pašo! Vidjećemo se na jutarnjem Divanu. (Isprati ga, gotovo izgura. Vрати se, sjedne) Muzaferе, savladali su me. (Nakon duže šutnje i pribiranja) Daa. Sâm. Uvijek sam to i bio, ali tek sad to jasno uviđam. Paa, Pilavijo, kad je tako ispalo, de da kraj učinimo razboritim.

PILAVIJA: Ne, ne to sad! Najprije – sultanu! Ili se razboli i zatvori u svoj dvor! Učini nešto!

SOKOLOVIĆ: Muzaferе, smiri se! I, slušaj me! Ako protusloviš jednu riječ, posjeći ću te. Ovoga časa izići ćeš odavde! (Iz dolafa izvadi poveću kutiju) Ovdje ti je mojom rukom napisana i potvrđena odluka da ti se dodjeljuje Brankovina u Bosni kao nasljedno imanje. Uzmi dva jahaća konja i iz ovih stopa – odlazi!

PILAVIJA: Ja? Ne. Nikud od tebe.

SOKOLOVIĆ: (Otme mu sablju) Bježi! Zar ne vidiš...? Izlazi! Izlazi! Raspoloviću te...

PILAVIJA: (Klekne) Posijeci! Neću od tebe. I šta ću ja biti bez tvoga

prisustva? Šta će biti s tobom bez moje sablje?

SOKOLOVIĆ: Moraš. Pokaži im ovaj moj prsten, pustiće te na kapiji. Uzmi konje i bježi! Što brže, što dalje! Molim te, idi! (Pilavija prestrašen vezirovim padom u molioca, izide natraške, s kutijom u rukama, pobjegne. Vezir ostane sam. Stane nasred sobe. Osvrće se. Iščekuje ubice) Eto! Eto, sad sam sâm. Bez vojske, bez sile, bez pečata koji je krojio vaše sudbine i mijenjao imena i granice država. Sâm sam, kao izboden janjičar koji skapava na rubu panonske močvare. Dobro, kriv sam. Ali, koje od vas čistiji od mene? Ako ima takav, neka siječe? Ko? Ko će prvi!

(Postepeno zatamnjenje. U tanko osvijetljenom pravougaoniku vrata, stoji Sokolović držeći se rukama o dovratak kao razapet, kao da govori cijelom carstvu.)

Hajde, plaćenici, požurite! Udrite! Nemam ni pisaljke u ruci. Sijecite? Šta je? Bojite se? Ha! Hahahaha! Pa, dobro, ja ću prema vama. No? (Prkosno krene k vratima)

Zatamnjenje

SCENA ŠESTA

Sala za sjednice carskog Divana, ali potpuno zamračena. Samo se vidi Sokolović u svojoj stolici s koje predsjedava sjednicama. Sjedi u tamnoj odori, zaklonivši lice šakom kao da spava. Teško raspoznatljiva figura Pilavije naiđe i pokloni se. Ona je privid teškog sna...

SOKOLOVIĆ: (ne dižući šake s lica) Zar još nisi otišao? Bježi! Potjere još nisu krenule. Kad se dokopaš Drine, za tobom niko neće poći... Idi, daleko je Brankovina! Muzafere, bježi! Ne obaziri se!

(Priviđenje iščezne. Iz potpunog mraka isplovi Dalkilič, nakićen, naoružan, ponizan, pozdravlja nečujno. Vezir nervozno:)

Šta hoćeš još? Dobio si što si tražio. Dođi na Divan!

(Dalkilič iščezne. Zatim se dvije robinje uz pratnju orijentalne muzike na prstima privuku veziru i počnu plesati, srednjovjekovnu igru iz

Bosne! Vezir, umorno) *Ah! Djeco... nemojte! Nemam vremena. Poslovi carstva traže svaki tren života, svaki damar tijela. Hvala vam. Idite!*

(Iz mraka nečujno iznikne Hamzeviija) *Rekao sam i tebi i Dalkiliću da dođete na Divan. Šta hoćeš sa mnom samim?*

HAMZEVIJA: Zablude! Zablude!?

SOKOLOVIĆ: Moje? Kakve?

HAMZEVIJA: Zablude! Krvave zablude!

SOKOLOVIĆ: Govori! Slušam...

HAMZEVIJA: Čovjeka su prevarile i osramotile izmišljene svetinje samovlašća. Carska uprava hrani se mesom svojih podanika. Mehmede, mrtve hamzeviije optužuju te... (Iščezne)

SOKOLOVIĆ: Čekaj! Oo, bože ne čuju me. Hasane piši! Upućuje se Omer, sin Alijin, a učenik slavnog neimara Sinana, da sa šibenskim mimarbašom Antonijem, sinom Franovim, obiđe, pregleda, utvrdi štete i izradi predračun opravki ćuprije na Drini kod Višegrada... da vidi... da vidi... drži li na Drini ćuprija čvrsto svoje obale...

(Sadudin priđe polako s leđa veziru i pokušava da ga udavi. To je vezirova mora u snu. Otima se. Ruku krvavih nestane. Sokolović se još muči s gušenjem. Krikne. Probudi se. S njegovim krikom osvijetli se naglo sala za sjednice Divana. Članovi Divana sjede na svojim mjestima u dva reda, duž zidova. Stolica vezirova s koje predsjedava malo je podignuta. Do njegovih nogu sjedi defterdar. Iza članova Divana stoje naoružani čauši).

(Teško dolazi sebi. Razgoni pramenje sna. Postepeno razaznaje gdje je. Tankim osmijehom izvinjenja užurbano prelazi u svoj uobičajeni službeni ton, mada je neprekidno prisutan strah od skrivenih ubica. Ne ustajući, prinese prste čelu) *Sabahleriniz hair oslun!*

ČLANOVI DIVANA: (Ustanu, poklone se) Allah raži olsun! (Sjednu)

HUSREV-PAŠA: (Sokolovićev pašenog, prvi s lijeva, zapovijednik mornarice i drugi vezir po rangi) Mehmed-pašo, oprosti, nismo htjeli dolaskom da te uznemirimo. Znamo da si umoran.

SOKOLOVIĆ: Koliko dugo ste tu?

HUSREV-PAŠA: Za tebe, ne mnogo.

SOKOLOVIĆ: Mene je svu noć morila nekakva nesanica. Zato sam ranije došao. San me prevari... i eto! (Defterdaru) Da počnemo! Šta ima za

danas?

DEFTERDAR: (Ustane pokloni se, poljubi svitak hartije, razvije ga) Glavni nadzornik u prijestonici predlaže da se kasapima carskim produži rok za izragnju odgovarajućih odvoda do kanala...

SOKOLOVIĆ: Ne! Sve one koji nisu izvršili naredbu, kazniti novčano u visini četvrtog dijela godišnjeg poreza. Ispitati da li je nadzornik primio mito za taj predlog odlaganja! Ako jeste, odsjeći mu ruku! Ako nije, učiniti ga odgovornim za izvršenje kazni. Ima li kakav prigovor od vas članova ovog carskog Divana?

SINAN-PAŠA: (prijatelj vezirov, poznat vojskovođa, u rangu drugog vezira, otvoren, ali ućtiv) Da nisu kazne previsoke? Nemaju svi oni toliko sredstava da odmah...

SOKOLOVIĆ: Građani prestonice moraju odmah biti zaštićeni od zaraze koja ima legla pod kasapnicama. Neka se zapovijest izvrši!

SINAN-PAŠA: Buniće se.

SOKOLOVIĆ: Povješaćemo kolovođe pobune. Bolje njih deset, nego da nam deset hiljada stanovnika pomre od kuge ili srdobolje.

SINAN-PAŠA: Sad mi je jasno. Nemam više primjedbi.

SOKOLOVIĆ: Zar smo morali početi odstraga po značaju pitanja? Ja sam izdiktirao Hasanu neka pisma... Da, da, ubijen je moj Hasan, Allah mu rahmetejele. Ali zakon carstva je iznad pojedinačnih smrti i života. On će naravnati račune i ubicama i ubijenima... Pisma su naslovljena caru austrijskom, kralju španjolskom, tatarskom kanu, bosanskom beglerbegu... Gdje su ta pisma?

DEFTERDAR: (Uzbuđen, znajući šta se prošle noći dogodilo) Presvjetli pašo, iz carske odaje došla je zapovijest da sve tvoje naredbe i pisma... bilo kome... budu obustavljena dok ih ne pregleda i ne odobri lično sultan Murat-han. Kod njega su...

(Uznemirenje. Svi govore uglas)

SINAN-PAŠA: Zar je dotle došlo!?

III ČLAN DIVANA: Allah!

IV ČLAN DIVANA: Za ime boga!

V ČLAN DIVANA: Ja rabbi, ja rabbi!

SOKOLOVIĆ: (Ne obzirući se na iznenađenje i zgražanje članova Divana) Da, da. Dobro. Carska zapovijest mora se slušati. Ako je s tim mojim pismima tako, ja za danas ne bih imao više šta. Ima li koji od članova

visokog Divana nešto da pita, ili saopšti?

(Od početka punog osvjetljenja scene, lijevo, iza tankog zastora, vidljivo publici, ali ne i članovima Divana, kretale su se na prstima neke sjenke izmjenjujući među sobom kratke rečenice. Sad se vide Sadudin, Đuzel, Nurbanu... s pratiocima u pozadini. Sadudin najprije objašnjava Đuzelu nešto pokazujući na unutrašnjost rukava, a zatim s mnogo više poštovanja Nurbani, na što ona zadovoljna, odobri pokretom glave. Izvirili bi, napeto iščekuju)

DEFTERDAR: Pašo, hazretleri, dva Bošnjaka koje si izvolio neki dan pustiti iz tamnice, tvrde da si ih pozvao...

SOKOLOVIĆ: Neka uđu!

PEJAL APAŠA: Mehmed-pašo, nije običaj da moraš i bivše krivce primiti na Divanu. Samo se opterećuješ.

SOKOLOVIĆ: Neka uđu!

PEJALA PAŠA: Sve njihove želje mogao bi i svaki od nas ispuniti.

SOKOLOVIĆ: Oni traže mene. Neka uđe prvi!

DALKILIČ: (Ulazi u sjajnoj ratničkoj odjeći i naoružan. Klanja se prilazeći. Na tri koraka od vezira klekne, pođe na koljenima, izvuče sablju, pruži držak veziru) Posijeci, ili oprosti!

SOKOLOVIĆ: (Bio je paralisan, očekujući da će ga Dalkilič ipak posjeći) Dobro, dobro slavni akindžijo Kasime. Budi tu... Ako želiš... u čauše... stani... tamo! Sljedeći!

HAMZEVIJA: (Uđe u pohabanom džubetu i bos, korača dostojanstveno i savršeno pribrano) Rekao si da dođem na Divan. Evo me!

SOKOLOVIĆ: (Očekujući od njega udarac nožem, skriva to, pokušava da ostane pribran i služben) Zašto te nisu preobukli kad sam naredio?

Hamzevija priđe, pođe kao da će se pokloniti i poljubiti skut vezira, naglo izvuče nož iz rukava i probode vezira. Zatim, pred zaprepaštenim članovima Divana i čaušima, spusti nož pored svojih nogu i kaže svima:

HAMZEVIJA: Ubica je ubijen.

(Dok Dalkilič tuče sabljom Hamzeviju, dok ga članovi Divana vežu, vezir se poslije prve zabune pridiže, držeći se za ranu ispod srca, otima se Pejala paši koji bi da ga povali dok liječnik dođe) *Pusti!*

Neka! Tako... Znači – ipak. Mislio sam da jaz nije toliko dubok.

Ljudi...

(Padne na koljena. Sadudin istrči iz zaklona, progura se do Sokolovića tobož da pomogne, pogleda ranu, skoči, isuče skriven nož ispod peša, bode Hamzeviju, zatim, tobož usplahiren viče) *Ljekara! Gdje je Čelebija? Čelebiju, brzo!* (Otrči natrag ka Nurbani, ne krijući radost, pokazuje joj gdje je Sokolović ranjen i da je s njim svršeno, Nurbanu ga potapše po ramen u i rukama ga nagna da se vrati. Za to vrijeme članovi Divana su se zaprepašteni našli oko Sokolovića, Husrev-paša i Pejala-paša vičući da dođe liječnik, pokušavaju da pridignu Sokolovića i da ga povale. Sadudin opet pritrčava da i on pomogne mašući rukama kao da je raspamećen. Sokolović se pridiže polako, otimajući se onima koji ga pridržavaju) *Kad carstvo... ali... a brdima mrak se hvata... eeh!* (Padne opet na koljena, a zatim na Pejala-pašine ruke)

ČELEBIJA: (Ne obazirući se na titule oko sebe, kako je utrčao starački zadihan s liječničkom kutijom u rukama, razmakne ih sve, Sokolovića, koji napola leži udno svog sjedišta, brzo pregleda, zaviri u oči, odgurne rever, pogleda ranu, pipa puls na ruci, na vratu) *Pažljivo spustite! Ne tako...!*

SADUDIN: *Pobogu, brate Čelebija, hoće li nam naš dragi... naš veliki... naš hazretleri... preživjeti?*

ČELEBIJA: *Odbij!*

HUSREV-PAŠA: *Čelebijo, ima li nade?*

ČELEBIJA: *Učiniću sve. Ali, pozovite i rodbinu... da se oprostite...* (U lijevom dijelu scene za sve to vrijeme trajalo je nervozno iščekivanje. Dok je Sokolović izgovarao posljednje riječi, u toj grupi pojavio se iznenada i sultan Murat. Sve se pognulo, samo je Nurbanu ostala uspravljena. Ona nešto šapuće Muratu. Ovaj se smiješi i gladi bradu. Đuzel na koljenima prilazi sultanovoj ruci i revnosno je cmače, pridigne se, objašnjava gestovima kako je izvršeno ubistvo. Sadudin, poslije Čelebijinog "Odbij!" povlači se natraške, a onda na prstima kaskajući ulijevo i tu se gotovo sudari sa sultanom iza koga presamićen ide Đuzel)

SADUDIN: (Histerično radosno) *Padišahu, tvoja volja je izvršena... sunce naše ogrijano...*

MURAT: (Đuzelu, kao začuđen) *Đuzele, šta ova budala bunca? (Na Đuzelovo zaprepaštenje) Kakva volja... čija?*

SADUDIN: (paralisan, širi ruke, osvrće se, pokušava da iskorači natrag) *Ali, tvoja zapovijest... moji ljudi su mu doturili nož... šta sam ja tu...*

pogriješio?

MURAT: Đuzele, vodi ga! Da više nikad ne progovori! Odmah! (Đuzel hitro dokopa Sadudina s leđa, čauši ga zamijene, Đuzel prevezuje Sadudinu crn gajtan oko vrata, više iznose, nego što istjeruju Sadudina)

HUSREV-PAŠA: (Iz gužve koja još traje oko Sokolovića, a Čelebija posluje oko rane, pokušavajući da platnom zaustavi krv, prvi ugleda sultana kako se, tobož zabrinut, primiče. Ne baš obradovan, vikne) *Sultan Murat-han!*

(Osim Čelebije koji hitro posluje oko rane, sve se trgne, neki padnu ničice, drugi se samo duboko naklone. Dalkilič s krvavom sabljom u ruci, sasvim otvorenih usta od zabune, polako pada na koljena oslonivši se rukom, u kojoj je sablja, o leđa mrtvoga Hamzevića)

MURAT: (Pride Sokoloviću, savije se, zove lažnom patetikom) *Mehmede! Mehmede, najtvrđi stupu mog carstva! Šta učiniše zlotvori od tebe!* (Okupljenima) *Zapovijedam: sve, što ovo carstvo može učiniti da Mehmed preživi ranu, neka se učini! Ispusti li plemenitu dušu, neka se zna... Mehmed-paša Sokollu, najveći vezir svih vremena... najdraži, carskom srcu najbliži, poginuo je kao šehit. Njegovu smrt neka ožali cijelo carstvo na način dostojan njegovog imena! Mehmede, neka ti Allah podari najljepše rajске bašte! Sinan-pašo, preuzmi poslove!* (Ode prebrzo za oproštaj kakav je izgovorio. Dotle ukočeni dvorjani opet se sjate oko dva krvava tijela. Dok zavjesa pada, a sultan odlazi, čuju se daleki posmrtni bubnjevi, pa posmrtni salavati...)